

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Rev. Patr. Joannis Laurentii Berti, Ord. Eremit. S.
Augustini, Theologia Historico-Dogmatico-Scholastica,
Seu Libri, De Theologicis Disciplinis**

Berti, Giovanni Lorenzo

1750

De Theologicis Disciplinis Liber Primus In quo contrà Atheos, ac Polytheos
unius Supremi Numinis defenditur existentia.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-83620](https://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:hbz:466:1-83620)

DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS LIBER PRIMUS

*In quo contrà Atheos, ac Polytheos unius Supremi Numinis
defenditur existentia.*

Vindicatur
existentia su-
premi Nu-
minis.

N DEI OPTIMI MAXIMI vindicanda existentia præstat Theologiarum Exercitationum ponere rudimentum, ac illud in principio statuere: Deum esse, & quidem unicum. Nam Theodorus Cyrenaicus, ut scribit Laertius in Aristippo, & in priori libro de Natura Deorum, Marcus Cicero, omnes de Diis sustulit opiniones. Protagoras dubitavit, an revera aliquod Numen extaret, ut ait lib. 2. de Principiis, Theodoretus. Epicurus teste Plutarcho de Placitis Philosophorum, existimavit, omnes Deos humana specie prædictos esse, nec res humanas curare. Diagoras quoque Milesius, auctore Suida, appellatus est A'gros, quod nullos Deos arbitraretur existere: in quorum deliramenta consensu Lucilius quidam Tolose anno 1619. igni Senatus Decreto damnatus, aliquique obscurioris nominis Roma aetate nostra, anno scilicet 1719. perpetuis addicti carceribus. Utinam non occultere serperet haec, nescio, num ignorantiam dicere debeam, num insaniam:

Causa, cur mortales in eam miserrima cæcitate devenerint, est, quod in voluptate ac tranquillitate animi, quam frustra in temporalium bonorum parti-

R. P. Berti Theol. Tom. I.

cipatione existimarent consistere, amore seculi, catenisque cupiditatibus in penalem cæcitatem dejecti, finem suum irrationabiliter locaverunt. Recte proinde in Atheos declamat S. P. Augustinus Enarrat. in Psalmum XIII. *Dum amant hoc sacerulum, & non amant Deum; ipsæ sunt affectiones, quæ corrumpunt animam, & sic cœxcent, ut posset etiam dicere imprudens in corde suo: Non ēst Deus; & lib. de vera Relig. cap. 38. Nego, inquit, esse quemquam istorum, qui nihil colendum existimat, qui non aut carnalibus gaudiis subditus sit, aut potentiam vanam foveat, ut aliquo speculo delectatus insaniat.*

Revera Epicurus perditissimæ hujuscæ sectæ signifer, atque, ut ait Creechius Cœlera in librum I. Lucretii, insanientis lapidie consultus ero, putabat sublata opinione de Providentia, & de poenis post mortem futuris, tolli molestiam omnem, & fornitionem, atque levari nos metu mortis, ac superstitione Deorum: è contrà hæc remorari animi quietem, & quamplurimas secum trahere perturbationes. Quo nihil absurdius poterat cogitari; quippe Supremi Numinis cura bonos tristitia liberat, neque ullus horret parentes optimos, principesque benevolos: quorum amorem studiumque longè superat beneficentissima Dei charitas. Ex quibus consequitur Atheorum insaniam à turpitudine

D 2

morum,

morum, tanquam ab impuro fonte manasse: *Boni siquidem*, ut elegantissimè scribit ad Joan. Gratianum Joannes Antonius Vulpius, *sippliciorum terrore, quæ apud inferos esse constat, quod videlicet ad se non pertineant, minime percelli solent.*

Licet hoc explorato principio absurdum Atheistarum opinio radicitus convellatur, appareatque nullum penitus eis consentire, qui probè vivat; est tamen ista impietatis moles, & hydra vitiorum pluribus argumentationum generibus exterminanda. Harum quædam methaphysicæ sunt, aliquæ physicæ, morales aliae, Theologicæ multæ. Primi generis argumenta petuntur à Recentioribus Philosophis ac Theologis ex indita omni-

bus idea entis perfectissimi; ab antiquis verò ex ente necessario, & contingenti. Physica deducuntur ex prima causa, metu, ac serie causalium secundarum: Moralia ex compagine & ordine universi, atque ex communī omnium hominum sensu: Theologica ex Scripturis, ex Patribus, ex miraculis, aliisque Capitibus; quæ ad refutandos Atheos minimè valent, nisi postquam Sacrarum literarum veritas, & Christianæ Religionis monumenta fuerint invictissimè confirmata. Hæc ergo postrema argumenta erunt modò prætermittenda, sed in decursu Theologie sese ultrò offerent. Quare ad alia, etiamsi potest ea sibi jure tribuere Philosophus, stylum verto.

C A P U T I.

De illo Argumentorum genere, quod petitur ex omnibus ingenita idea Dei.

S U M M A R I U M.

1. Ideæ aliae sunt innatae, aliae adventitiae, aliae confitæ.
2. De differentia idearum.
3. Quam certitudinem pariat clara alicujus rei idea?
4. An Athei his argumentis possint aperte convinci?
5. Valde probabile est, inditam esse singulis hominibus à Deo ingenitam, atque anicipatan sui idem.
6. 7. 8. Afferuntur responsa adversariorum, & impugnantur.
9. 10. Probatur conclusio ex SS. Patribus, & ratione S. Augustini.
11. 12. 13. 14. Id ipsum probatur ulterius, & ab ipsiis Scriptoribus Ethniciis comprobatur.
15. Expeditur prima objecção desumpta ex illo
16. 17. 18. 19. Argumentum varie firmatur, & solvitur.
20. Satissimè secundæ objecções.
21. Solvitur objecção tertia.
22. Respondetur objecctioni quartæ.
23. Supposita idea congenita Dei singulis hominibus, facile demonstratur existentia Dei.
24. 25. Due objecções solvuntur.
26. & leqq. Dari ideam entis perfectissimi reapse cuivis congenitam, non est adeò certum, ut Athei ex ea evidenter convinci possint.
27. Certum tamen est, dari hanc ideam aut congenitam, aut à sensibus haustam, ex eaque divinam probari existentiam.
- 34 35. Afferuntur due objecções, & solvuntur.

I.
Ideæ aliae
sunt innatae,
aliae adventi-
tiae, aliae
confitæ.

COMPERTUM est omnibus, ut arbitror, qua via ad probandam Dei existentiam progredatur Cartesius meditat. 3. & 5. & quam magnificè glorietur, seid efficere certioribus argumentis, quam ullum sit Geometricum Theorema. Illius philosophiae elementa, & canones sunt, cogitationes nostras esse aut ideas, sive rerum imagines, aut affectus, aut judicia; idearum alias esse innatas, veluti cùm intelligimus, quid res sit, quid sit veritas, quid cogitatio: alias adventitias ab externis rebus formatas, cuiusmodi sunt rerum corporearum imagines: alias denique nobis confitæ, ut chimæra, sirenes. Idea itaque innata est impressa nobis ab Auctore naturæ cognitio, non comparata discursu, neque sensibus hausta.

Præterea certum est, hujus sectæ Philosophos asserere, ideas omnes, quam- 2.
quam fuit inter se pares, & certæ, in Differencia
Idem.
quantum sunt modi cogitandi, differre tamen adinvicem, prout referuntur ad res, quas repræsentant; ita, ut idea substantia plus in se contineat *realitatis objeciva*, quam idea cuiuscunque modi adventitii, & consequenter idea Dei realitatem omnem, ac perfectionem exhibeat. Porro omnem ideam affirmant, habere sui causam; nam si quis habeat ideam machinæ, in qua omne excogitabile artificium continetur, inde optimè infertur, ideam istam ab aliqua causa profluxisse. Cum verò omnis causa debeat vel formaliter, vel eminenter effectum suum continere; inserunt, ingenitam ideam Dei, quæ omnem cogitabilem

bilem perfectionem repräsentat, pendere ab aliqua causa, in qua sit omnis illa perfectio, nempe à Deo revera existente.

3. Rursus docent, certissimum judicium canonem esse, ut, quidquid in aperta, & clara idea alicujus rei relucet, id certissime de eadem re possit enuntiari; Et quemadmodum est impossibile, nos non existere, dum cogitamus, mentem non esse distinctam à corpore, & dari mentem absque valle, quia in idea cogitantis, in idea mentis, in idea montis, existentia, spiritualitas, & vallis elucet; pari ratione evidentissime demonstratur summi Numinis existentia, quoniam haec in idea clara Dei lucet, atque splendescit.

4. An Athei his argumentis possint aperte convinci. Affirmant non solum Cartesiani omnes Philosophi, sed etiam ex viventibus Theologis nostris plures doctrina atque eruditione Præstantissimi; à querum nomine jubeor ab ipsorum modestia abstinere; ex aliis Honoratus Toynely quæst. 1. art. 1. & 3. Juenin. Tom. 2. quæst. 2. demonstrat. 8. & quotquot placitis adhaerent Cartesianorum. Negant contraria antiquiores omnes Theologi; & Cartesium impugnant, non tantum Socinus in Prælect. Theolog. cap. 2., Wolzogenius in Meditationes Metaphysicas Renati Descartis medit. 3., quos tamen neque Crellius sequitur, neque Smarcius & ipsi Sociniani, verum etiam plures Catholici ac sapientissimi viri, ut Illustrissimus Daniel Huetius in Censura cap. iv. & Nicolaus l'Herminier de Exist. Dei q. 1. Imò Recentiorum argumenta præviderat, eaque longo temporum intervallo solverat vir in Augustiniana lectione versatissimus, magnique nominis Theologus Gregorius de Arimino, dist. 3. qu. 1. v. artic. 1. Quid nobis videatur, sequentibus Propositionibus explicabimus.

5. PROPOSITIO I. Valde probabile est, inditam esse singulis hominibus ab universorum Auctore ingenitam, atque anticipatam ideam sui.

Et Probatio. **Pr.** 1. Sacrarum literarum testimoniis. Ps. 1. v. 4. 7. habetur: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. Joan. 1. v. 9. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Paulus etiam ad Romanos 2. v. 14. Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt; ejusmodi leges non borbentes ipsi sibi sunt lex: qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum:* Atqui illud lumen lignatum super

nos, ea lux, quæ illuminat singulos omnino homines, ea lex rationalis creaturæ inscripta conscientiae, est impressa unicuique idea, ac notitia supremi Numinis: Ergo ejusmodi idea ac notio naturaliter indita est omnibus rationalibus creaturis.

Respondet Nicolaus l'Herminier haec, aliisque divinarum Scripturarum loca exponenda esse sive de sola naturali intellectus facultate; sive de operibus Dei ita nostræ obviis contemplationi, ut ad Auctoris sui cognitionem nos trahant; sive de gratiarum beneficiis, quæ nobis uberrime conferuntur. Addit Franciscus Henno, neminem ex Patribus ejusmodi verba interpretari de ingenita nobis idea, sed de Providentia Dei, de Ipsi imagine, de sola lege naturæ.

Verum etiamsi ultrò fatemur, rectè, & commodè prædicta sacrorum librorum loca de intellectiva facultate, de rerum creatarum notitia, de supernaturalibus donis, de impressa nobis divina imagine, de Providentia, & de naturali lege à Patribus explicari; impius enim esset, ac stultus, qui putaret haec omnia nequaquam nos ad cognitionem manuducere Creatoris: non excludunt haec interpretationes ideam ingenitam, sed stabiliunt. Mens enim creata, & externa opera Dei, cum sint coarctatae virtutis, non possunt esse causa, ut mox dicam, percipiendi incommutabile bonum, nisi firmissima, ac perpetua veritatis regula accedat. Fides, aliisque gratiarum dona non conferuntur singulis; & proculdubio vivida, ac supernaturali notitia Dei carent quamplurimi. Extat quidem in nobis Providentia Dei, Conditoris imago, naturæ lex: sed Providentia illa, cum nobis rationem indidit, hanc necessariis adminiculis, ac stabili veritatis regula communivit: Legem naturæ, quæ ab æterna non deviat, idea, ac notitia ingenita non immutat, sed constituit; neque ea lex æquipararetur æternæ, nisi principio cohereret invariabili.

Neque verum est, Patres recitata sacrarum Scripturarum loca nullibi de in-Responsio genita notitia Dei interpretari. Produ-terior. Et Psalmista verba ita exponit S. P. Augustinus Enarratione in eundem Psalm. num. viii. *Hoc lumen est totum hominis & verum bonum, quod non oculis, sed mente conspicitur. Signatum autem dixit in nobis, tanquam denarius signatur Regis imagine. Homo enim factus est ad imaginem, & similitudinem Dei, quam peccando corrupit. Nos autem idea ingenite nomine nihil aliud intelligimus, quam lumen nobis afflgens, firmamque veritatem, quæ non conspi-*

6. Oppositiō.

7. Solutiō.

conspicitur oculis, non hauritur sensibus; & quæ ob originalem labem sopia à creaturis veluti excutitur, & excitatur, nempe illud idem, quod percipit Sanctus Pater. Deprompta ex Evangelio Joannis sic explanat D. Hieronym. ad cap. i. Epistolæ ad Galatas: *Ex quo perspicuum sit, natura omnibus Dei inesse notitiam; nec quemquam sine Christo nasci, & non habere in se semina sapientiae, & justitiae, reliquarumque virtutum.* At quid sunt ideae à nobis assertæ, præterquam certa rerum notitia naturæ indita, atque veritatis ac bonarum virtutum unacum Dei gratia fontes & semina? Postremum locum Apostoli ita exponit Origenes in priori contrâ Celsius libro: *Non est mirandum, Deum eorum, quæ per Prophetas, & Servatores docuit, semina indidisse omnium mortalium animis, ut in divino iudicio omnis homo sit inexcusabilis, babens legem mentis scriptam in corde suo.* At hanc legem mentis, rationisque mortaliū omnium animo insitam, hanc eandem ideam ingenitam appellamus.

9.
Probatur
Conclusio ex
SS. Patribus.

Hinc probatur 2. propositio Patrum auctoritate. Justinus Martyr Apologia 1., quæ tamen vulgo nuncupatur secunda, Dei, inquit, *appellatio nomen non est, sed rei inenarrabilis natura hominum insita opinio.* Eusebius lib. 2. Preparat. Evang. cap. 9. *Eximium illud, ac salutare in primis, quod Dei nomen, esentiāmque significat, ipsius natura dætu, impressisque animo per sese notioribus, vel divinitus potius inspiratis nemo non intelligit.* Hoc enim omnes populi communī quodam rationis sensu percepere, cùm id omni animo ratione, & intelligentia prædicto, idem bujus univeritatis Artifex naturalibus quibusdam cogitationibus inseverit. Tertullianus lib. de Testimoniis Animæ cap. v. *Magistræ naturæ, anima discipula, circumventa ab adversario meminit sui Autoris: sed quis ejusmodi eruptiones animæ non putaverit doctrinam esse naturæ congenitæ, & ingenite conscientię?* Certe prior natura, quam litera; & prior sermo, quam liber; & prior sensus, quam stylus, & prior homo ipse, quam Philosophus, & Poeta, Arnobius lib. 1. contrâ Gentes: *Quisquāmne est hominum, qui non cum istius Principis notione diem primæ nativitatis intraverit? Cui non sit ingenitum, non affixum, imò ipsi pendere in genitalibus matris non impressum, non insitum, esse Regem ac Dominum cunctorum, quæcumque sunt, Moderatorem?* Consulto ex penè innumeris Antiquorum testimoniis hæc protuli, quæ non videntur

rectè explicari per cognitionem compa- ratam per sensuum officia, ut occurrit l'Herminier; quod sic ostendo. Non est è sensibus hausta illa idea ac notitia, quæ ipsi naturæ hominum insita est, quæ per sese hominum imprimitur animo, quæ est doctrina quædam ingenita, & congenita conscientiae nostræ, quæ deinde ante primum nativitatis diem rationali animæ affigitur: Talem esse ideam ac notitiam Dei, affirmant apertissime Patres: Ergo afferunt hanc summi Dei notitiam ac ideam ministerio sensuum non esse acquisitam.

Tertio loco probatur ratione Augustiniæ testimonis corroborata. In idea ac notione, qua Deum percipit communis hominum ratio, relucet infinitas, independentia, immutabilitas, & quæcumque alia perfectio: Idea hæc repræsentans debet esse ingenita, naturæ indita, anticipata, non comparata per sensus: Ergo esse debet congenita & naturæ inspirata idea ac perceptio, quæ nos reddit de existentia summi Dei certiores. Major propositio constat; éamque tradit Augustinus lib. 1. de Doctrina Christiana cap. 7. ubi ait: *Omnis pro Excellenti Dei certatim dimicant, nec quisquam inveniri potest, qui hoc Deum credit esse, quo melius aliquid est.* Minorēm vero hisce momentis demonstro. I. Hæc idea Dei in hominum mente firmissimum ac immutabile iudicium parit: Non esset idonea hujusmodi iudicii causa, nisi esset congenita & naturaliter indita: Ergo indita est, congenita est. Prob. minor. Lex & regula firmissimi ac immutabilis iudicii extra omnium corporearum, & finitarum rerum ordinem, quæcumque ex sint, statui debet; nam omnis causa debet effectum suum vel formaliter, vel eminenter in se continere; nulla autem res finita, mutabilis & creata tantam habet præstantiam, ut exhibere possit illam summæ perfectio- nis ideam; ideoque hæc neque à nobis ipsis proficiuntur, neque à parentibus, neque à præceptoribus, neque à contemplatione rerum aspectabilium. Hæc autem lex, inquit S. Pater Augustinus lib. de vera Religione cap. xxx. num. 56. cùm sit omnino incommutabilis, mens vero humana, cui talem legem videre concessum est, mutabilitatem pati possit erroris, satis appetit, suprà mentem nostram esse legem, quæ veritas dicitur. Et paulò suprà dixerat, absque ista incommutabilis lege non solum de omnium artium præstantia, verum & de aqua- litate & inæqualitate corporum, de lo- corum, ac temporum intervallis, do- majo-

10.
Probatur ex
rationes Au-
gustini.

majoribus ac minoribus figurarum spatiis rectum fieri non posse judicium. *Quis est*, ait, *qui summam aequalitatem vel similitudinem in corporibus inveniat, audeatque dicere, cum diligenter consideraverit, quodlibet corpus verè ac simpliciter unum esse: cùm omnia vel de specie in speciem, vel de loco in locum transfeundo mutantur, & partibus consentanea loca obtainentibus, per quæ in spatio diversa dividuntur?* Porro ipsa vera aequalitas ac similitudo, atque ipsa vera & prima Unitas non oculis carnis, neque ullo tali sensu, sed mente intellecta conspicitur. Unde enim qualiscunque in corporibus appetetur aequalitas, aut unde convincetur longe plurimum differre à perfecta, nisi ea, quæ perfecta est, mente videretur: si tamen, quæ facta non est, perfecta dicenda est? Vide & lib. 11. de lib. arb. cap. XII. num. 24. Quòd si requiritur lex incommutabilis ac sempiterna, ut certum proferatur judicium de rebus aspectabilibus, quanto magis erit necessaria ad percipiendam sempiterni Numinis existentiam.

11. Probatio. Præterea: Sensuum ministeria hebetiorem ac tardiorum mentem reddunt, & veritatis affectionem non juvant, sed retardant; Ergo indè certa, & invariabilis veritas elucet: *Noli querere, quid sit Veritas*, ait idem Augustinus lib. 8. de Trinitate num. 3. statim enim se opponent caligines imaginum corporalium, & nubila phantasmatum, & perturbabunt serenitatem, quæ primò i&tu diluxit tibi, cùm dicerem, *Veritas*.

12. Probatio. Ad hæc: Qualibet idea mediis sensibilibus comparata non est semper eadem in omnibus; quippè corporei sensus educatione, ætate, rerum præsentia, locorum ac temporum intervallis commutantur: Sed idea Dei penè omnes homines cujuscunque ætatis, regionis ac temporis una est, eadem est, perpetua & incommutabilis est: Ergo hæc idea sensuum ministerio non comparatur. Augustini est argumentum istud lib. 2. de lib. arbitrio cap. 20. ubi ait: *Quapropter nullo modo negaveris, esse incommutabilem Veritatem hæc omnia, quæ incommutabiliter vera sunt, continentem; quia non possis dicere tuam, vel meam, vel cujuscunque hominis; sed omnibus incommutabilita Vera cernentibus, tanquam miris modis secretum, & publicum lumen præstò esse, ac se præbere communiter.* Plura afferrem, nisi haec tenus dicta ad explorandam Augustini mentem sufficerent.

Fortassè dicet aliquis Sanctum Parentem Augustinum fuisse Platonicum, ac tandem Platonis dogmata retractasse. Sed hæc objicienti repono: utique Platonis philosophia magna ex parte purgatissimo Augustini arrisit ingenio; sed maxima illi referenda sunt gratiae, quòd cùm videret statuendum esse immutabile judicij criterium, & commentatias jure censeri innumeræ propemodum ideas à Platonicis excogitatas, & quæ Aristotelem, aliósque Philosophos à Magistro suo separarunt, necnon in orbem tantam Aeonum, Deorumque turbam invexerunt; Augustinus Platonis non discipulus, sed castigator videns multitudinem idealium, unam statuit æternam à Deo indistinctam, invictumque unius Numinis testimonium. In qua Sententia adeò persistit, ut illam in primo Retractionum cap. 4. his verbis firmaverit: *Sed hoc quoque improbo: credibilius est enim propterea vera respondere de quibusdam disciplinis, etiam imperitos earum, quando bene interrogantur, quia præfens est eis, quantum id capere possunt, lumen rationis æternæ, ubi lex, immutabilia vera conspicunt: non quia eanoverant aliquando, & oblitæ sunt, quod Platoni, vel talibus vixum est.* Quo in loco retractat quidem, quæ dixerat lib. 2. Solliloq. cap. 20. eruditos liberalibus disciplinis illas in se obliuione obrutas quodammodo refodere, & scientiam omnem esse reminiscientiam; sed antiquam de congenito sempiternæ Veritatis lumine confirmat opinionem, imò per istam Platonicum errorum impugnat.

Denique probatur Propositio: Quòd omnibus hominibus insita sit, & congenerata aliqua Dei notitia, consentiunt ipsi Scriptores Ethnici, ab impiorum pectoribus erumpente manifestissima veritate: Jamblicus enim in libro de Mysteriis, quem ex Graeco Latinum fecit noster Nic. Scutellius, cap. 3. lib. 1. Cobæret. inquit, *nostræ ipsi substantia de Diis innata cognitio.* Cicero in 1. de natura Deorum: *Quæ gens unquam vel fuit, vel est, aut quod genus hominum, quod non habeat sine doctrina anticipationem quamdam Deorum, quam Epicurus appellat προληψις, id est, antecceptam rationem, & animæ præviam rei quamdam informationem, sine qua nec intelligi quidquam, nec quari, nec disputari possit.* Et Seneca Epistola 117. *Deos esse inter alia sic colligimus, quòd omnibus de Diis opinio insita est: nec ulla gens usquam est à Deo extra leges, moresque projecta, ut non aliquos Deos credit.*

13. Probatur.

14. Probatur ab Ethnici.

OBJECTIONES SOLVUNTUR.

15.

Oppositiō 1. Hac de ingenita Dei notitia opinio adversatur recepto in Scholis Axiomati: *Nihil est in intellectu, quin prius fuerit in sensu*; immo & Apostolo in Epistola ad Romanos cap. 1. v. 20. scribent: *Invisibilia Dei à creatura mundi per ea, quae facta sunt, intellecta conspicuntur, sempiterna quoque virtus ejus, & Divinitas*: quibus verbis docet Paulus Creatoris existentiam non ex anteceptis ideis, sed probari tantum ex aspectabilibus creaturis: Quod repugnat communi Axiomati, & præfertim divinis literis, absonum, & commentitium pigmentum habendum est: Ergo commentitia confenda erit & absona opinio de ingenita Dei notitia.

Solutio.

Resp. nego majorem; quippe vulgare illud axioma, *Nihil est in intellectu, quin prius fuerit in sensu*, exponi debet de perceptione rerum corporearum, & de acquisita, non verò de congenita, & anteculta. Aut si de ista quoque volumus axioma illud accipere, in eo tantum sensu à nobis admittitur, quod anima corpori colligata & immersa à rebus sensibilibus excitatur, ut ad inditam, atque anticipatam ideam advertat. Itaque juxta Peripateticorum, Epicureorumque mentem proloquium illud vulgare rejicimus, sicut & aliud, quo humana mens comparatur tabulae dolatæ, in quo imago nulla sit pœta. Cohærenter dicimus Apostolum afférere hoc unum, quod per creaturas elevamus ad notitiam Dei, quoniam videntes creaturem quaslibet esse finitas ac dependentes, & proinde non esse summum Bonum ac sumnum verum, convertimus animum ad seipsum, ubi in idea summi Boni ac summi Veri Divinam existentiam attingimus. Audiamus Augustinum hæc omnia explicantem Enarrat. in Psalm. xli. num. 7. *Video enim, quæ fecerit Deus meus, non autem video ipsum Deum meum, qui fecit hæc.* Sed quoniam sicut cervus desidero ad fontes aquarum, & est apud eum fons vitæ, & in intellectu scriptus est Psalmus filiis Core, & invisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, intellecta conspicuntur: quid agam, ut inveniam Deum meum? Considerabo terram: facta est terra. Est magna pulcheritudo terrarum, sed habet Artificem. Magna miracula sunt seminum, atque gigantium; sed habent ista omnia Creatorem. Oferendo magnitudinem circumfusi maris, stupeo, miror, Artificem quæro: Cælum suspicio, & pulchritudinem siderum: admiror splendorem solis exferendo diei sus-

ficiētem, lunam nocturnas tenebras consolantem: mira sunt hæc, laudanda sunt hæc, vel etiam stupenda sunt hæc, neque enim terrena, sed jam coelestia sunt hæc: nondum ibi stat sitis mea: hæc miror, hæc laudo; sed Eum, qui fecit hæc, sitio. Redeo ad me ipsum, & quis sim, etiam ipse, qui talia quero, persecutor: invenio me habere corpus & animam; unum quod regam, aliud quo regar; corpus servire; animam imperare. Discerno animam melius esse aliquid, quam corpus, ipsiūque inquisitorem talium rerum non corpus, sed animam video: & tamen hæc omnia, quæ collustrazi, per corpus ea me collustrasse cognosco. Terram laudabam, oculis cognoveram; Cælum, sidera, solem, lunamque laudabam, oculis cognoveram. Oculi membra sunt carnis, fenestra sunt mentis: interior est, qui per bas videt; quando cogitatione aliqua absens est, frustrè patent. Deus meus, qui fecit hæc, non ipsis oculis est inquirendus. Aliquis etiam per seipsum conspiciat, utrum sit aliquid, quod non per oculos sentiat, quasi colores & lumen; non per aures, quasi cantum, & sonum; non per palatum & linguam, quasi saporem; non per totum corpus, quasi mollietatem, & duritiam, rigorem, atque fervorem, asperitatem, lenitatemque per tristem; sed utrum sit aliquid intus, quod videam. Quidest, quod intus videam? quod neque color sit, neque sonus, neque odor, neque sapor, neque calor, aut frigus, aut duritia, aut mollitudo. Dicatur ergo mibi, quem colorem habent Sapientia. Cum cogitamus justitiam, ejusque intus in ipsa cogitatione pulchritudine fruimur, quid sonat ad aures? quid tanquam vaporem surgit ad nares? quid oritur infertur? quid manu tractatur, & delectat? Et intus est, & pulchra est, & laudatur & videtur: & si in tenebris sunt oculi isti, animus illius luce perfruitur. Quid est illud, quod Tobias videbat, quando videnti filio cœcus consilium vitæ dabat? Est ergo aliquid, quod animus ipse corporis dominator, Rector, habitator videt; quod non per oculos corporis sentit, non per aures, non per palatum, non per corporis tactum, sed per seipsum: & utique melius, quod per seipsum, quam quod per servum suum. Est prorsus: seipsum enim per se ipsum videt, & animus ipse, ut norit se, videt se. Nec utique ut videat se, corporalium oculorum querit auxilium; immo verò ab omnibus corporis sensibus, tanquam impedientibus, & perfruentibus abstrahit se ad se, ut videat se in se, ut noverit se apud se.

Hacten.

Hactenus Augustinus demonstrans, quomodo res corporeæ nos ad percipienda invisibilia manuducant, revocando animum ad seipsum, in quo summa Veritas non per sensus, sed per inditam ipsi animo perceptionem conspicitur.

16.
Instans.

Insurges: Quum à rerum aspectabilium contemplatione in Dei notitiam a surgimus, idea & conceptus Summi Boni efficitur per negationem finitatis, dependentiæ, aliarumque imperfectionum, quas in creaturis deprehendimus: Idea ergo Dei non ingenita & indita est, sed acquisita.

Solutio.

Resp. nego ant. Si enim recitata verba Augustini attentissimè legeris, non idcirco percipitur Summum Bonum, independens, infinitum, aeternum, quoniam res creatæ sunt dependentes, finitæ, temporales, sed contrà creatæ res deprehenduntur finitæ & imperfæctæ, propterè quod à Summo ac Perfectissimo Bono deficiunt, idest, quia habent Artificem, & longè absunt à perfectione Authoris, qui interiori percipitur animo. Ergo non infinitum per ideam finiti, sed finitum per ideam infiniti dignoscitur; nam quod intrinsecè est limitatum, & variabile, non potest esse certa regula firmissimæ atque incommutabilis Veritatis. Vide alia Augustini verba in 3. prob., cui assentitur Boetius lib. 3. de Consolat. Philosoph. Prosa 10. ubi ait: *Omne, quod imperfectum esse dicitur, in diminutione perfecti imperfectum esse per batur.*

17.
Instans.

Instans: Si idea ex rebus aspectabilibus comparata non potest esse certissimum judicij criterium, quia creaturae omnes finitæ sunt ac mutabiles; ergo neque Deum potest representare idea ingenita atque antecepta, cum & ipsa creata sit, ideoque coarctata ac finita.

Solvitur.

Respondent aliqui ideam creatam ac finitam non posse representare Deum adæquatè, bene tamen inadæquatè. Verum videtur mihi hæc responsio totum ideæ ingenitæ systema pervertere, neque argumento satisfacere. Evertit ideas ingenitas, quia inadæquate Deum representant etiam ideæ ex creaturarum contemplatione formatae: Non satisfacit argumento, quia idea creata semper in se finita est, & consequenter nequit esse ullius judicij, etiam inadæquati, constans, & immutabilis regula. Cartesiani verò aliqui respondent, esse quidem creatam ejusmodi ideam; sed tamen spectari posse dupliciter; primo modo, quatenus esse *formale*, & *proprium in mente nostra habet*: deinde se-

R. P. Berti Theol. Tom. I.

cundum esse *vicarium*: & priori modo à nobis pendere, & esse pro lubitu variabilem, idest, posse nos liberè cogitare, vel non cogitare: secundo autem modo habere causam necessariam, exhibere infallibiliter veritatem, neque penè nos esse, aliter, atque aliter de eadem re, quæ vera sit, judicare. Ita Cartesii mentem explicat Antonius Le Grand Institut. Philosoph. P. 2. cap. 2. num. x.

At juxta Augustini principia responsio ex detur, quod lex illa, per quam mens Augustino. rationalis de rebus certa iudicia pronuntiat, non est perceptio, aut aliquid se tenens ex parte potentia tantummodo; sed ipsum Lumen Indefectibile veritatis perenniter menti assistens, perceptiōnem illam in intellectu producens. Constat id ex hactenus dictis, quoniam omne creatum intrinsecè mutabile debet esse: & expressè inseritur ex verbis S. P. Augustini libro de vera Religione cap. xxxi. *Nec jam illud ambigendum est, incommutabilem naturam, quæ suprad rationalem animam sit, Deum esse; & ibi esse primam vitam, & primam essentiam, ubi est prima Sapientia. Nam hac est illa incommutabilis veritas, quæ lex omnium artium rectè dicitur, & ars Omnipotentis Artificis.* Itaque ad argumentum dist. consequens: ipsa idea ingenita creata est, quatenus dicit perceptionem rationalis animæ, concedo: quatenus dicit Indefectibile Lumen, quo hæc perceptio producitur, nego.

Urgebis adhuc: Si Ipsum Indefectibile Lumen humanæ menti perpetuè adesset, rationalis creatura intuitivè Deum videret, & quidem naturaliter: Hoc damnatum est à Viennenfi Concilio, & improbatum à Patribus, qui ad hujusmodi visionem requirunt Lumen gloriae: Ergo rationali animæ illud Lumen Indefectibile minimè illabitur.

Resp. dist. ma. Videretur à creatura rationali intuitivè Deus, si ei adesset Indefectibile Lumen per modum naturalis legis exhibens solam existentiam Dei, & ceteras Divinas perfectiones confusè, atque inferens perceptionem anigmati- cam; nego. Videretur intuitivè, si Lumen istud Aeternum mentem illustraret, & adesset per modum specialis ob- jecti, præsentans distinctè omnem Divinam perfectionem, inserensque cogitationem vividam, claram, plenissimam; conc. Atque me explico ex ipso Peripateticorum systemate. Docent hi, ocu- lum intueri propria sensatione colores, non tamen videre perspicuè illam speciem, quæ oculo colores præsentat. Quare? Propterè, quod species ista ad

E

vision-

18.
Urgetur.

visionem tanquam medium, non tanquam speciale objectum concurrit. Parviter non intuebimur Deum vividè & clarè, dum in corpore vivimus, eo quod Indefessibile Lumen est pfectus menti, quatenus medium est, & naturalis lex discernendi, non prout est objectum speciale, quod perpicua cognitione percipiatur. Adde, animam corpori colligatam, & mutabilibus phantasmatis addictam non posse Lumen Illud propria sensatione percipere, esto ratione hujus Luminis cætera omnia cognoscat: quemadmodum existens in Thæatro, & scenicis objectis immersus, hæc vividè conspicit medio lumine; quod tamen in homine comicis distracto vividam sui perceptionem non excitat. Porro Viennense Concilium, ac Patres damnant eos, qui arbitrabantur, Deum absque superno lumine gloriæ posse vivida, speciali, & plenissima perceptione videri; quales fuere Beguardi, aliqui; de quibus alibi. Illam vero imperfæctam, & enigmaticam Dei visionem adstruit beatus Paulus I. ad Corinthios cap. XIII. v. 12. *Neque enim, quod ait Apostolus, videmus nunc per speculum in enigmate, &c.* Nunc scio ex parte, non cernitur mente: cernitur planè, sed beatissimos nondum facit. Illud enim beatissimos facit, quod ait, *Tunc autem facie ad faciem, &c.* Tunc cognoscam, sicut & cognitus sum: ait S. P. Aug. lib. 1. Retract. cap. XIV. num. 2. Lege & libri X. cap. IX.

19. Persistitur.

At rursus persistes: Si ea Veritas Incommutabilis, quæ Deus est, naturaliter illucet rationali creaturæ, igitur hæc naturaliter in Deum tendet, naturaliter habebit in se fidei semina, naturaliter erit Christiana: quæ profectò Semi-Pelagianismus redolent.

Solvitur.

Resp. non sapere Semi-Pelagianismum, si quis asserat esse in nobis naturalem perceptionem Dei ut Auctoris naturæ, & in hunc rationalem creaturam naturaliter tendere; sed Semi-Pelagianorum heresis est, in viribus naturæ initiali gratiam, & fidei locare primordia. Fides equidem ea, quæ sunt ordinis naturalis non sp̄eciat, sed superiora, & recondita, quæ nequeunt naturali lumine hominibus innotescere, ut sunt Trinitas, Incarnatio, aliisque revelata. Neque Dei existentia objectum est fidei, nisi prout creditur propter testimonium Dei revelantis, atque parati sumus illam fateri, quamquam naturali obvia non fore rationi. Quod si fides ampliori quadam significatione accipiatur, nempe pro quaunque notitia Dei; nul-

lus negat indita cuicunque semina Christianæ fidei. Sed ista minus propriè dicitur fides, eoque tantum sensu, quo Tertullianus loquens de iis, qui licet falsis diis mancipati, sèpè saepius Deum nominant, cap. XVII. Apologeticus clamat: *O testimonium animæ naturaliter Christianæ!*

Opp. 2. Congenita idea Dei vel est habitus, vel est actus: non est actus, quoniam omnis actus elicetur, & non infunditur; non est habitus, quia homini indita est sola naturalis facultas intelligendi: Ergo haec idea Dei congenita ficticia est. In hoc argumento satis deprehendi insitæ ideæ figuramentum existimat eruditus Theologus Nicolaus L'Herminier.

Resp. Ideam si accipiatur pro sola mentis perceptione, esse actum; nec tamen elicetur à sola humana mente, ut suprà diximus: si verò sumatur pro lumine, & incommutabili lege veritatis, datur per modum habitus, neque est sola facultas naturalis intellectus, ut videtur fateri Honoratus Tournely; sed ipse Deus nobis intimè præsens, tanquam perpetua regula ac norma, ad quam judicia nostra exigantur.

Opp. 3. Idea innata Dei vel est notitia alicuius Dei, qualiscunque ille sit; vel idea ac notitia Dei, ut est Summum Bonum universi; vel idea Entis Perfectissimi præcisè: non est idea qualiscunque Dei aut veri, aut falsi, quia haec idea non datur; non est idea Dei, prout Deus est Summum Bonum universi; si enim idea Dei, & idea Summi Boni promiscue accipiuntur, sequitur Gentes, quæ Deum ignorant, nunquam peccare, nam quivis homo etiam Ethnicus semper agit propter bonum, idèoque semper propter Deum: non est denique idea Entis Perfectissimi præcisè; quicunque enim fatentur, se habere ideam Entis Perfectissimi, non admittunt præterea existentiam Dei; cum Epicurei, Spinoza, & alii Athei, qui ens aliud non agnoscunt præter mundum universum, fateantur se habere ideam Entis Perfectissimi, & tamen negent Dei existentiam. Agitur ergo de idea veri Dei, prout est mundi Auctor, & Rector; sed hujusmodi idea non est innata, sed adventitia: Ergo, &c. Ita ratiocinatur idem L'Herminier.

Resp. Ideam Dei nobis ingenitam esse ideam Summi Boni, ac Perfectissimi Entis. Neque hinc infertur Ethnicos semper agere propter Deum, & nunquam peccare; quum rationem Summi Boni constituant sèpenumero in eo, in quo

con-

20:
Opponitur 2.

21:
Opponitur 3.

Solvitur.

confitui non debet. Insuper ad agendum propter Deum, non sufficit agere universè propter bonum, sed opus est, ut agatur propter Summum Bonum; nam Deus non est bonum qualemque, sive verum, sive apparen, sive finitum, sive infinitum; sed Summum Bonum, infinitum Bonum, Verum Bonum. Ideam verò Summi Boni, ac Perfectissimi Entis, quam affirmant se habere Athei, quis non videat esse ideam perversè confitam, non iditam nobis, atque antecptam? Summum Bonum quilibet perfectionem complectitur. Itaque cum aut Epicurus, aut Spinoza, aut quisvis Atheus in Mundo omnem perfectionem deprehenderit, tunc poterit jure merito ideam Perfectissimi Entis cum idea mundi confundere. Verum perdet operam; nam si circumeat universas creaturas quærens Summum Bonum, undique illæ clamabunt: *Quare super nos, non sumus.* Creatio denique, & qualcunque opus ad extra, liberè fit à Deo, ideoque in ingenita notitia Dei non relucet: sed Deus concipitur ut mundi Author, & Rector per ideam ex ejus operibus acquisitam.

22.
Opponitur
ultimo.

Opp. ultimò Henno: Habitus primorum principiorum sufficit, ut firmissimum proferatur judicium: Sed habitus primorum principiorum est acquisitus: Ergò habitus acquisitus sufficit, ut judicium certissimum proferatur.

Solvitur.

Resp. eadem brevitate, qua Henno argumentationes omnes conglutinat, nego minorem: habitum enim primorum principiorum, qui sit irrefragabilis Veritas, nullum agnosco præter ideam ipsam ingenitam, & intimè nobis afflens indefectibile lumen.

23.
Propositio.

PROPOSITIO II. Supposita idea congenita Dei singulis hominibus insita, facile demonstratur Deum Ipsum existere.

Probatio.

Prob. Quælibet idea habet causam, in qua aut formaliter, aut eminenter præcontinetur: Ideā Entis summè Perfecti, ut ostendimus Propos. præcedenti, neque formaliter, neque eminenter in creaturis præcontinetur: Ergò creaturae nequeunt esse causa idea Entis summè Perfecti; & consequenter haec idea ab ipso Deo proficiscitur. Et confirmatur: nam, ut ex dictis constat, quidquid in idea congenita, & clara alicujus rei elucet, id firmissimè absque erroris periculo debet de eadem re enunciari: In idea Dei, quæ exhibet notionem Summi Boni, ideoque cujusque perfectionis, elucet quoque existentia, cum & ipsa sit aliqua perfectio rei: Ergò existentia invicta, certiore judicio debet enun-

R. P. Berti Theol. Tom. I.

ciari de Deo. Quibus argumentationibus utuntur non solum Platonici, & Cartesiani Philosophi, sed etiam S. P. Augustinus lib. viii. de Civit. Dei cap. 6. in quo, ubi ostendit inesse animis hominum speciem intelligibilem rerum, infert hanc speciem, si est prima & incommutabilis, esse incomparabilem, in eaque omnem contineri perfectionem, ideoque rectissimè ex ea consequi, quod existat rerum omnium principium.

Opp. i. Tametsi in idea substantiae cogitantis actualis existentia reluceat, & in idea creaturarum existentia possibilis; nihilominus certus non ero, substantiam cogitantem actu existere, aut creaturam existere posse, nisi supposita Divina Providentia ac Veracitate, quæ non patitur quemlibet hominem decipi: Ergò etiamsi in idea, ac notione Entis summè Perfecti resplendeat existentia actualis, non proinde certus ero de summi Numinis existentia, nisi Divina Veracitate supposita: & consequenter prædicta argumenta petunt principium, idque supponunt, quod probant. Antecedens admittitur à Cartesio, qui medit. 111. ait: *Sum certus, me esse rem cogitantem. Unde verò certus sum? quia claram & distinctam ejus habeo perceptionem. Quid si etiam hic me Deus fallat, ut id clare, & distinctè percipere mibi videar, quod nihilominus falsum est? Fieri sanè potest. Examinare igitur debo, quamprimum occurret occasio, an sit Deus, & si sit, an possit esse deceptor.*

Resp. nego antecedens, non enim Cartesium nos undeque sequimur, sed Augustinum. Ab illo dialelysmoti & circulum committi contendit Huetius Censuræ cap. iv. n. x. quippè reverè probat Deum existere, quia ego cogito, & verà est idea, quæ est in me, quia Deus est, & non potest esse deceptor. Sribit etiam Wolzogenius in Critica Meditationis 111. Cartesium binis præcedentibus Medit. inanem lusisse operam, quippè antequam demonstret, esse Deum, qui non possit decipere, nequit certus esse, id esse verum, quod de sua naturâ clare, & distinctè sibi visus est percipisse, se nimurum esse substantiam cogitantem. Itaque nos cum Augustino idealium ingenitarum nomine non intellegimus solam perceptionem mentis, sed legem incommutabilem, & indefectibile lumen, ut satis in superiori Propos. explicavimus. Idea sic accepta non est clara & certa supposita Divina Veracitate, sed è contraria certi sumus, Deum esse Veracem, quoniam Veracitas reluet

Objectio 2.

Solutio.

in idea Entis undequaque Perfecti. Ex quo autem hæc idea sit Ipsum Divinum Lumen Increatum, idéoque Ipsem et Deus, non consequitur nos quoque peccare *διὰ κύρων*, per circulum, ac petitionem principii: siquidem idea non est Divinum Lumen, prout existit in se, sed Divinum Lumen, prout est nobis intimè præsens; & consequenter non proficitur nostra argumentatio à præsupposita Divina existentia ad hanc eamdem probandam; sed à manifesta existentia Divini Luminis in mente nostra ad demonstrandam Dei existentiam in se.

25.
Objectio 2.

Opp. 2. Ex quo in idea E. G. trianguli dilucidè percipiatur, non posse dari triangulum, cuius tres anguli non sint duobus rectis æquales, non consequitur, existere actu triangulum: & ex quo in conceptu, ideaque creaturæ existentis reluceat perspicue ipsam existentia, non proindè certi sumus, creaturam existere: Ergo neque certò percipimus, extare Deum, ex eo, quod in idea clara Dei obvia sit existentia.

Solutio.

Resp. nego consequentiam, & paritatem. Etenim in nulla idea ingenita cujusque creaturæ venit existentia actualis: ad essentiam quippè rei creatæ pertinet duntaxat, quod possit esse, non quod sit actu. Quapropter idea creaturæ actualiter existentis est idea fictitia, non anteculta. Hæc videntur statuta idea cuique insita facile à Cartesianis explanari, ut ab Edmundo Purchotio cap. II. Pneumatologiae 1. & 2. argum. metaphysico, & Antonio Le Grand. loc. loc. cit.

26.

Propositio 3.

PROPOSITIO III. Quod idea Entis Perfectissimi, ex qua modo demonstratur Deum esse, reapse sit cuique congenita, & indita, non est ita certum, ut ex ea possint Athei evidenter convinci: at certum est, dari hanc ideam aut instam, aut à sensibus haustram, ex eaque Divinam probari existentiam.

Habet hæc propositio duas partes, quarum prima est contrà omnes Cartesianos, qui arbitrantur se demonstrare ideas congenitas probationibus geometricis, non probabilibus tantum ac plausibilibus: altera pars revocari nequit in dubium.

Probatur I.
contra
omnes Car-
tesianos.

Itaque primam Propositionis partem sic ostendo. In primis, si dixeris pluribus Theologis hujus, atque antiquioris atatis, datur notitia Dei anticipata & ingenita, quæ non comparatur per sensus, hi salva Fide ideam istam dari negabunt: Ergo à fortiori poterunt eamdem ideam negare Athei.

Deinde: Probaturus adversus Atheos,

existere hanc ideam, aut conaberis id efficere sacris literis, aut Patrum testimoniis, aut naturaliratione. Si urges divinarum Scripturarum auctoritatem, Atheus eas spernit; quin & Theologi plurimi illas interpretantur non recurrendo ad ullam hujusmodi ideam; cuius existentia si expressè comprobaretur ex sacris literis, pertineret ad fidem: quod nemo potest afferere. Si provocas Atheum Sanctorum Patrum sententiis; in eumdem incidis scopulum: nam pervicax ille Atheus Patrum doctrinæ non credit, & surdo canis. Fidelis verò Sanctorum dicta libenter excipit; sed ea non prorsus absurdè exponit de notitia acquisita, non de antecepta. Ergo cum Atheis ratione, non auctoritate certandum est. Jam verò cogoris ostendere congenitam ideam Dei argumentis à ratione petitis: quæ ad duo capita revocabuntur, sive ad perceptiōnem Cartesii, sive ad legem incommutabilem, quam ego cum Augustino propugno. Atqui neutra nedum Atheo, verum nec unicuique fidei firmissimum extorquet assensum.

Loquamur de sententia Cartesii. Hujus doctrinæ prolixius expositæ hæc est Quid de sententia Cartesii. Cùm ego sim substantia cogitans, ideam Entis Perfectissimi in mente habeo: Hæc idea à me non proficitur, quia ejus objectivam realitatem non aequo: Ergo alia prater me illius idea existit causa. Principio indubitatei afferit, se esse substantiam cogitantem, quod ait posse in dubium revocari, nisi prius examinetur, num sit Deus, & possit esse deceptor: quod ait Huetius evertere, quod Cartesius molitur, & esse jocularē petitionem Principii. Deinde affirmit se habere, dum cogitat, ideas in mente, & utique innatas. Quamdiu non noverit, Dicūm deceptorem non esse, dubitare debet, an ideæ, quas habet, sint mera phantasmatæ, aut maligni spiritus illusiones: cùmque omni sensu non caret, erunt fortassis hæc ideæ imagines rerum per sensus perceptarum, quæ adhuc ejus menti obversentur. Ait inter alias ideas, se habere ideam Entis Perfectissimi, & hanc à se distinctissime percipi. Sed videtur aliquibus rebus implicatam narrare; quandoquidem si talis idea distinctè percipitur, habet realitatem subjectivam finitam ac terminatam, idéoque finita ac terminata erit quoque realitas objectiva: & si dixerit, ideam illam non representare infinitum in tota sua latitudine, non erit hæc idea infiniti, quemadmodum non erit imago hominis, quæ extremum refert capili-

capillum. Docet se non esse causam illius idea; sed cum ipse Cartesius fateatur, ideam nullam ex se realitatem formalem exigere, praeter illam, quam mutuatur a cogitatione, cuius est modus, sequitur, quod idea habeat ab ipsa cogitatione etiam realitatem objectivam, & quod causa hujus idea sit ipsamet cogitatio, non Deus. Praterè cum non sit, ut modo dicebam, nisi idea ac perceptio finita, poterit aliund profici, quam à re infinita, ac summè perfecta. Ita eludit præsumptum argumentum Cartesii Wolzogenius, qui breviter à me dicta latè explicat, & amplioribus notis confirmat. Addit Huetius, Cartesum sese proprio gladio jugulare; aperte enim fatetur, quod non possit percipi infinitio rei infinitæ, nisi negativè: ideoque percipitur res infinita per ideam finiti, non è contrà, ut alibi affirmat; atque hanc manifestissimam repugnantiam non satis candidè ab ipso exculari in Epistola xv. & xvi. Tom. 2. Vide Censuram Huetii loco cit. num. lli. & iv.

29.
Ulterius ar-
gumentum
Cartesii.

Alterum Cartesii argumentum eadem facilitate convellitur; tum quia perceptio quæque, licet clara, est finita & variabilis, & per consequens non potest esse incommutabile Veritatis criterium; tum etiam, quia Cartesiani asseveranter docent, posse Deum efficere, ut vera sint, quæ clarissima perceptione nobis videntur esse falsa. Ergo, inquit Huetius cap. 11. num. xii., fieri quoque potest, ut clara, & distincta perceptio non sit norma Veritatis. Itaque hujusmodi argumentatio: Datur idea ingenita, qualis adstruitur à Cartesio, Ergo datur Deus, non est contrà Atheos invictissima, quia potest impunè negari antecedens.

30.
De Idea, cui-
que indita ex
S. Augustino.

Videamus modò de idea cuique indita, qualem statuimus ex Augustino. Noster Ariminensis Dist. 111. q. IV. art. 1. duplici via omnia S. Patris loca explicat absque Dei notitia congenita. Primo animadvertisit, quod aliquid cognosci in Veritate superna, potest diversa ratione explanari; vel enim cognoscitur obiectivè, sive ut in objecto cognito, quemadmodum res absentes percipiuntur in propria specie: vel cognoscitur causaliter, sicuti color dicitur videri in lumine, non quod videatur in eo tanquam in medio cognito, cum color videatur immediatè in seipso, sed quia lumen est partialis causa visionis, qua color in se videtur. Augustinus itaque affirmit, omnia cognosci in prima Veritate secundo modo, idest causaliter, non objectivè; tanquam in lumine, quod

est causa nostræ perceptionis, non tanquam in idea, sive specie. Et reverè Augustinus lib. 2. delib. arbitrio cap. 17. ait: *Sicut multa, & diversa sunt, quæ in luce solis vident homines, lux tamen ipsa una est; ita lux sapientiæ, in qua ipsa videri possunt, omnibus sapientibus est una communis.* Quo in loco S. Pater Supernam Veritatem comparat luci, quæ causat visionem rerum corporearum, quæ tamen in seipsis videntur, & non in luce. Hæc non diffitentur Peripatetici, qui existimant, omnem notitiam esse haustam à sensibus. Quis enim sanæ mentis neget unquam, primum ac Summum Verum ad nostras perceptiones tanquam causam concurrere?

Praterè observat Gregorius, quod S. Pater in eodem libro de libero arbitrio cap. 4. volens ostendere, Deum esse, incipit à rebus immediate notis, puta, quod nos sumus, vivimus, & intelligimus; & deinde progreditur per gradus perfectionum, quia scilicet viventia præstantiora sunt iis, quæ tantum sunt, & intelligentia iis, quæ tantum sunt, & vivunt;

31.

Confirmatio
ex S. Grego-
rio.

& tandem probat, quod sit Veritas, quæ mentibus nostris est præstantior, & indè concludit Deum esse, idque præstat quoque in VIII. de Civit. Dei cap. 6. & Enarrat. in Ps. 41. *Ex quibus appetet*, ait Ariminensis, *quod notitia Dei non est prior, nec ex illa proceditur ad notitiam aliorum, sed è contrâ ex aliis nobis notis probatur, est aliquam Veritatem Primam incommutabilem; ex qua causaliter nota sunt nobis, quæcunque incommutabiliter vera sunt.* Eadem ratione Augustinianam sententiam expediet Thomista cum suo Angelico Praeceptore; qui 1. Parte quæst. XII. art. XI. ad 3. hæc habet: *Omnia dicimus in Deo videre, & secundum Ipsum de omnibus judicare, in quantum per participationem sui luminis omnia cognoscimus, & dijudicamus. Nam & Ipsum lumen naturale rationis participatio quædam est Divini luminis, sicut etiam omnia sensibilia dicuntur videre, & judicare in sole, id est per lumen solis. Unde dicit Augustinus primo Soliloquorum, Disciplinarum spectamina videri non possunt, nisi aliquo velut suo sole illustrentur, videlicet Deo.* Ita nimis absque ulla idea congenita & anteculta de promptis ex Augustino argumentis occurunt.

Hæc nullatenus nos à statuta superius congenita idea Dei debent removere: nam Philosophiæ Cartesianaæ Censoribus respondendum est, à nobis non in sola perceptione, sed in aeterno & indefectibili lumine, quod proculdubio realitatem habet

habet objectivam, hanc ideam consti-
tui. His verò, Gregorio videlicet, ac
D. Thomæ in eo assentior, quod Sem-
piternum Lumen est causa nostræ per-
ceptionis: sed nego, istud Aeternum Lu-
men immediatè in se non videri, nec
in se videri lumen solis, quando per il-
lud corporeæ conspicimus. Utique lu-
men non videmus intuitivè, propterea
quod concurrit ad visionem tanquam
medium, non tanquam objectum, quod
propria sensatione percipiatur. Vide-
tur tamen, & videtur in se, & per il-
lud res corporeæ videntur, non con-
trà illud videtur per res corporeas.
Idem affirmamus de Sempiterno Verita-
tis Lumine relatè ad quælibet intelligi-
bilia. Suprà rem totam in Resp: ad 1.
Oppos. explicavimus. At quorūm hæc?
Ingenuè fatendum erat, sententiam de
anteceptis ideis non omnibus probari,
neque ex hoc fonte hauriri invictissi-
mum contra Atheos argumentum.

33.
Probatus 2.
pars Propo-
nationis.

Ceterùm, quod erat altera pars Pro-
positionis, datur notitia Entis Perfecti-
simi, aut sit naturaliter indita, aut ac-
quisita: Ergo datur Deus. Probatur
consequentia: Si hæc idea & notitia est
ingenita, nullam aliam habet causam
niū Lumen Incommutabile Veritatis, inò
hoc Ipsum Incommutabile Lumen nobis
intimè afflīstens est ipsa idea: Lumen
Istud indefectibile veritatis est Deus:
Ergo si datur notitia ingenita Dei, da-
tur Deus. Atque hoc argumentum ex
1. & 2. Proposit. satis corroboratur.
Si verò hæc idea Entis summè Perfecti
sit è sensibus hausta, ita argumentor:
Efficitur idea Summi Boni, Summi Veri,
summè Perfecti, quia inter creaturas
conspicimus unam magis bonam, ma-
gis veram, magis perfectam alterā,
ideoque creature magis, minūsve ap-
proximantur bonitati, veritati, & per-
fectioni, quæ sic ceteris supereminet,
ut superiorem non habeat: Sed bonitas,
veritas, & qualiscunque perfectio, quæ
ita ceteras antecellit, ut superiorem non
habeat, est Deus: Ergo si datur idea
Entis summè Perfecti etiam à sensibus
hausta, existit Deus. Utitur hoc ar-
gumento Augustinus Enarrat. 2. in Pf.
26. & lib. viii- de Civit. Dei cap. 6. An-
selmus in Monologio cap. 4. Richardus
Victorinus lib. 1. de Trinitate. cap.
11. D. Thomas quæst. 2. art. 3. Prob. 4.
Ægidius noster dist. 3. p. 1. princ. 1.
art. 3. Philosophi ac Theologi omnes:

explanatque illud differta eruditione Pe-
tavius lib. 1. cap. 2. num. vi. vii. & viii.

Opp. 1. Ex pluribus creaturis, qua-
rum una magis participat rationem ma-
li quam altera, non potest hauriri idea
summi mali existentis. Ergo ex pluri-
bus creaturis, quarum una est altera
melior, effici nequit notio existentis
Summi Boni.

Resp. ideam summi mali existentis solatio.
commentitiam esse, ac repugnantem.
Quid est enim malum, nisi aliquis bo-
ni defectus? Igitur summum malum
oportet omni caret bonitate: At exi-
stentia est bonum aliud: Nequit er-
go summum malum percipi cum exi-
stentia. Bonum contrà est perfectio
carēns aliquo malo: erit itaque omne
bonum expers quacunque malitia: At-
qui non existere aliud malum est: Er-
go omne bonum concipi numquam po-
test absque existentia. Quamobrem ne-
go præfati argumenti consecutionem.

Opp. 2. Ex quo detur unus E. G.
color lucidior altero, unum animal alio Objectio 2.
perfectius, minimè sequitur, dari colo-
rem lucidissimum, aut perfectissimum
animal: Igitur ex quo aliqua creatura
sit melior altera, frustra arguitur, quod
existat res optima, & singulis creaturis
præstantior.

Resp. retorquendo argumentum: nem-Solutio.
pè ex quo unus color præcellat alteri
rectè consequitur, dari albedinem, quæ
est color alii lucentior; & ex quo u-
num animal supereret aliud, infertur exi-
stere hominem, animal rationale brutis
perfectius. Ergo ex quo una res sit mé-
lior altera, probatur, dari rem optimam
singulis rebus præstantiorem. Verum
tamen est, quod in idea hujus coloris
vividioris, scilicet albedinis, atque in
idea istius animalis rationalis, videlicet
hominis, non relucet infinitas, neque
necessaria existentia; quoniam idea in-
finitatis repugnat cum idea rei finitæ,
cujusmodi est quilibet color; & idea
necessaria existentia adversatur ideae rei
contingentis, cuiusmodi est quodcumque
animal. At idea infinitatis com-
prehenditur è contrà in idea Summi
Boni; quandoquidem idea Summi Boni
qualemcumque exhibet perfectionem:
infinitas autem aliqua perfectio est. Sed
de ideis, quantum Augustiniani Theo-
logi intererat, hactenus.

CA-

C A P U T . II.

Adversus Atheos argumenta reliqua producuntur.

S U M M A R I U M .

- 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. Producitur argumentum primum ex rerum creatarum contingentia, variaeque ad illud responsiones repudiantur.
- 8. 9. 10. 11. 12. Afferitur secundum argumentum ex motu, ac serie causarum secundarum.
- 13. 14. Fiunt, & solvuntur duas objectiones.
- 15. 16. 17. Tertium argumentum peccatum ex rerum aspectabilium compagine.
- 18. Quartum argumentum depromptum ex naturali hominum instinctu.
- 19. 20. 21. Argumentum quintum ex communione sapientum confessione.
- 22. 23. 24. 25. Argumentum ultimum, quod exhibet numerus, vita, & ignorantia Atheorum.

Argumenta
adversus
Atheos.

SOLIS à natura insitis perceptionibus pergebat Renatus Cartesius ostendere, Deum esse; at denique in vulgarissimam ratiocinationem prorupit: *Si sit alia præter Deum causa, queri potest, an sit ex se, vel ab alia? si ex se, erit Deus, si ab alia, toties queretur, donec ad illam perveniat, quæ à se, & sit Deus, cùm in infinitum progedi non liceat.* Quod animadverteens Socianianus Cartesii Censor, *Car, quæso, inquit, per tot ambages & meandros eō contendit auctor, quō trita via jam pridem alii pervenerunt?* De ideis & nos quidem, ut juxta Augustinum statuerentur, plura diximus: nolumus tamen ab ea semita deflectere, qua certi omnes incedunt; atque hoc loco alias probationes afferre instituimus.

**Primum momentum metaphysicum
ex rerum creatarum contingentia.**

Quæcunque oculis nostris conspicuntur, contingenter existunt; nam videmus arbores germinare, & arescere, fontes fluere & exsiccari, animantia generari, ac periire, ipsumque præstansissimum animal hominem, Ps. LXXXIX. v. 6. comparari herbae, quæ manè floreat, & transeat, vespere decidat, induret, & arescat: Hac rerum aspectabilium contingentia supponit exstantiam Entis Necessarii, ac summè Perfecti, quod existat immutabiliter, & à se: Ergo Ens summè Perfectum ac Necessarium, nempe Deus, revera existit. Prob. min. Si omnia essent contingentia, neque esset Ens Summum ac Necessarium, cùm res contingens ita sit, ut possit non esse, rationabiliter fieret suppositio, quod nulla res existeret: Ea suppositione facta, manifestum est, existere Ens Summum ac Necessarium: Ergo si omnia aspectabilia contingenter sunt, consequitur Entis Summi ac Necessarii existentia. Minor

facilè ostenditur, quippe si supponatur nihil existere, nihil erit producibile, omnianque impossibilia; quod enim nihil est, non potest esse causa rei existentis.

Confirmatur ex Damasco libro I. *Confirmatio de Fide Orth.* Quidquid est mutabile & contingens, creatum est, vel increatum: Si creatum; ergo oportet esse Conditorum omnium rerum mutabilium & contingentium. Si increatum, ergo non erit contingens, sed immutabile, quoniam non potest esse mutationi subjectum, nisi quod esse coepit à mutatione.

Rursus corroboratur: Quæ continenter existunt, nullam habent vim fere *Roboratio conservandi*, possunt enim contingencia singulis momentis desinere: Igitur quod perseverent, beneficium est alij cujus causæ, quæ ea servet, & in dies quodammodo reproducat: Atqui non minor potentia requiritur ad rem producendam, quam conservandam: Ergo si, ut perseverent, indigent causam, ac principio non contingentem, tali causa ac principio indigent quoque, ut existant.

Respondet Epicurus, dari quidem Ens Necessarium, ac Perpetuum, at istud nullum esse præter insectiles atomos, cùm experientia compertum sit, ex nihilo fieri, & nihil in nihilum reverti, ut decem argumentis demonstrat Lucretius Lib. I. De rerum natura ab eo versu,

Nam si de nihilo fierent, ex omnibus rebus

Omne genus nasci posset &c.

Sed nihil absurdius Epicuri deliramentis. Primo quoniam atomorum quædam sunt solidiores, quædam humectiores, quædam rotundæ, quædam alijs instructæ figuris, & omnes perpetua collisione franguntur, adeoque nequeunt esse insectiles, ac persistentes. Dein

4.
*Objectio
Epicuri.*

Deinde dato Epicureis, quod omnes atomi, & rerum aspectabilium semina sint perfecte solida, soliditas non potest percipi nisi partitum contactu; partium vero contactus non datur, nisi in corporibus concretis: aut saltem si atomi deprehenduntur solidae, deprehenduntur eo contactu, quo percipiuntur solidae corpora quaque concreta. Itaque si ex soliditate posset argui aeterna existentia, qualibet corpora concreta, quae tactu percipiuntur solidae, forent aquae indissolubilia, ac atomi & semina. Ulterius, ut demonstrat Thomas Creechius Censura in librum 1. Lucretii, argumenta, quibus Epicurei adstruunt suis atomis aeternitatem, vitiosa innituntur suppositione. Detur enim, quodlibet est quolibet oriri non posse, res nasci statutis temporibus, agros fertiliores reddi agricolarum industria, detur quidquid affirmat Lucretius: quomodo inde efficitur, ipsas atomos non fuisse productas, & nihil fieri supremi Numinis providentia? Neutrum, ait Creechius, concludet; id est que decem argumenta perierunt. Rectissime igitur creditur Deus omnia de nihilo fecisse, quia etiam omnia formata de ista materia facta sunt, bac ipsa materia tamen de omnino nihilo facta est, inquit S. P. Augustinus lib. 1. de Genes. contra Manichaeos.

5.
Objetio
spinosa.

solutio.

Respondet Spinoza, nullum dari ens contingens ac producibile, sed res omnes solum produci ratione extensionis, quippe omnis substantia definitur, *Ens per se subsistens*: Atqui omnes res corporeae sunt substantiae: Ergo existunt per se, nec sunt ab Ente aliquo Necessario productae. Verum Spinoza inaniter fucum facit: definitio enim substantiae, quod sit *ens per se existens*, est definitio substantiae Dialecticorum, id est idea, qua percipitur res in se existens, non subiecto adhærens, ut figura, extensio, motus, & alia, quae dicimus accidentia: quae definitio convenit etiam substantiae productae, & a Necessario Ente distinctae, ut animae, corpori, plantae, rebusque universis spiritualibus, & corporeis. Quid est ergo propriæ substantia? id quod est, (aut a se, aut a Deo sit,) & non advenit rei, quae est. *Dicitur homo, dicitur celum, dicitur sol, luna, lapis, mare, aer: omnia ista substantiae sunt, eo ipso, quo sunt*: ait Augustinus in Psalm. LXVIII. ferm. 1. num. 5. Si contenderet Spinoza, a nulla secunda causa produci novam substantiam, & formas quasque esse materiae

congeriem, modum ac dispositionem, quia nulla substantia potest ex nihilo a creature produci, tametsi obvia esset responsio, quod formæ educuntur a subiecto, quo non eget causa creatrix, concederem argumentum; non enim quisquis negat formas Peripateticas, aetimandus est Atheus, dummodò aferat permixtionem, & particularum congeriem, in qua statuit formas, fieri circa materiam a Deo productam, quaeunque ea demum sit.

Respondent alii Atheti, ineptam esse illam consecutionem, quæcumque res *Urgente* aspectabiles sunt contingentes, ergo *Atheti*, contingens erit tota rerum aspectabilium complexio; non enim a distributivo ad collectivum, a partibus ad totum tenet argumentatio.

Sed utilis sane responsio; nam et *Refutantur*. iam non valeat illatio a partibus ad totum in quibusdam enunciationibus, quæ pertinent ad extensionem continuum, vel discretam, E. G. tenuissime sunt singulae guttae aquarum, pauci sunt incolae unius oppidi, ergo parum extenditur mare, neque multitudinem efficiunt homines universi: valet nihilominus id genus argumentationis in ceteris, praesertim, quæ ad essentiam pertinent, V. G. Quilibet lapis est corpus, singuli homines sunt rationales, unaquaque particula aquæ est fluida, igitur omnis acervus lapidum habet extensionem, universa hominum collectio pollet ratione, fluidus est Oceanus, aut fluvius. Certè quod res contingentes possint non esse, ad earum spectat essentiam; si enim ita essent, ut non possent non esse, incommutabiles forent, non contingentes.

Oppones: Ex quo singula possibilia possint esse, non consequitur, ergo omnia possibilia collectivè possunt actu existere: Ergo ex quo contingencia singula possint non esse, non infertur, quod omnia contingencia collectivè valeant actu non existere. Resp. nego paritatem. In idea ac perceptione possibilium venit existentia possibilis, non actualis, id est repugnat, quod omnia collectivè possibilia actu existant; quandoquidem si omnia possibilia sint actu, jam nullum remanet, quod sit potentia, & consequenter tollitur omnis possibilitas. Contra in idea contingentium percipitur ex aequo potestas existendi, & potestas non existendi; ac proinde semper sunt contingentia, ac mutabilia, sive supponantur in actuali existentia cum potestate ad non existendum, sive non

7.
*Oppositio
cum Solu-
tione.*

non extantia aetate cum possibilitate existendi.

Momentum secundum Physicum ex motu, ac serie causarum secundarum.

Sensu vividissimo omnia moveri conspicimus,

Nam certe non inter se stipata cohæret Materies, quoniam minui rem quamque videmus,

Et quasi longinquò fluere omnia certimus aero,

Ex oculisque vetustatem subducere nostris:

8.
Argumentum 2.

Ait idem Lucretius lib. 2. Sed quæcumque moventur primitus à Superna Causa, quæ sit immobilis, moveri debent: Ergo existit hæc Causa Suprema atque Immobilis, quæ Deus est. Minor probatur; etenim, quæ moventur, vel moventur à se, vel ab alio; non à se, aliás erunt primum principium movens immotum, quod nos dicimus Deum: Ergo moventur ab alio: Atqui in causarum serie repugnat processus in infinitum: Sistendum est igitur in aliqua Prima Causa movente quascunque alias, quæ causa est Deus. Quod in causarum serie repugnat processus in infinitum, demonstrant omnes Theologi, & Philosophi, quia aliás nullus effectus produceretur in tempore; cùm enim res præsertim corporeæ moveantur, & agant temporum intervallo, si numero infinitæ essent causæ, à motione illius causæ, quæ nunc agit, nullis sæculorum spatiis ad Primam Causam moventem posset perveniri. Singulare autem exemplum protulit ante Merfennium sapientissimus noster Ægidius 2. Meth. q. 18. ex numerorum ratione. Enimvero si non detur unitas, quæ est principium numerorum, nullus numerus poterit supputari; nam nisi sit unitas, non potest dari binarium, quia istud resultat ex duplice unitate; & nisi detur binarium, excogitari nequit numerus quartarius, resultans ex duplice binario, &c. At causæ subordinatae, quarum una movet alteram, se habent ad instar numerorum, quorum unus alium supponit: Ergo nisi detur causa movens unica ac prima, nulla alia causa movens poterit excogitari.

9.
Probatur ex S. Augustino no.

Quod vero prima causa cæteras omnes præmovens sit Deus, ita evincitur ex Augustino lib. x. Confes. cap. vi. Quocunque corpore perfectior est anima, quæ corpus movet; Ergo qualicunque remota præstantior est causa, quæ movet omnia. Rem autem omnium præ-

R. P. Berti Theol. Tom. I.

stantissimam esse Deum fatetur singulorum hominum sensus. *Veritas enim dicit mihi: Non est Deus tuus cælum, & terra, nequé omne corpus. Hoc dicit eorum natura videnti: Moles est, moles minor est in parte, quā in toto. Nam tu melior es, tibi dico anima, quoniam tu vegetas molem corporis tui, praebens ei vitam, quod nullum corpus præstat corpori, Deus autem tuus etiam tibi vita vita est.* Sed lege totum Caput prædictum magni Augustini.

Hoc argumentum videtur invictissimum etiam Hugoni Grotiō, qui libro 1. de Veritate Religionis Christi. ita breviter ac dissertè illud proponit. *Res aliquas esse, quæ esse cæperint, sensu ipso & confessione omnium constat. Eæ autem res sibi non fuerunt causa, ut essentiam quod non est, agere non potest; nec ipsa res esse potuit, antequādam esset. Sequitur igitur, ut aliund habeant sūt originem: quod non tantum de illis rebus, quas ipsi aut conspicimus, aut confinximus, fatendum est; sed & de his, unde ille ortum habent, donec tandem ad aliquam causam perveniamus, quæ esse nunquam cæperit, &c.*

Respondeat Epicurus, dari quidem motus, sed horum primam effectricem causam esse atomos, quæ per inane infinitum deorsum tendentes interjecto inani cohærescent, rerumque omnium formas efficiunt.

Bellè Laetantius Firmianus libro diuinarum Instit. 111 c. 17. ait: *Nemo iusta præter unum Leucippum somniavit, à quo Democritus eruditus hereditatem scultitiae reliquit Epicuro.* Et quidem Epicurei opinantur, corpula deorsum descendere, quoniam eo genere motus corpora quoque concreta feruntur. At inepta est consecutio: lapis, lignum, &c. omne grave tendit deorsum, ergo eadem ratione moveri debent horum concretorum particulae; rotæ enim, elateres, & reliquæ partes machine non moventur scorsim, quomodo faciunt conjunctæ. Praterea vel atomi rectæ moventur lineis parallelis, vel paululum incurvantur, ut ex ipsis fluent concreta: si hoc secundum afferat Epicurus, motus atomorum non erit essentialiter rectus; si primum affirmet, ergo nunquam cohærescent ad perficienda corpora, nisi ab exteriori aliqua causa inclinentur; parallela enim lineæ nunquam sese intercidunt, quocunque protrahantur. Dato igitur unicuique corpori motu recto, ut non diffentur recentiores Philosophi plurimi, *qua nova causa in natura est, quæ declinet ato-*

rum

11.

Objectio

Epicuri.

Solutio

num

mum? aut num sortiuntur inter se, quæ declinet, que non? aut cur minimo declinet intervallo, majore non? aut cur declinet uno minimo, non declinet duabus, aut tribus? Ita hortos Epicuri, ait Creechius, vastat Cicero in lib. de Facto. Appositè de insanissimo Philosopho Augustinus lib. IIII. contrà Academicos cap. x. num. 23. *Iste luxuriosus, cum atomos quasi ancillulas suas, id est corpuscula, que in tenebris letus amplectitur, non tenere viam suam, sed in alienos limites passim sponte declinare permittit, totum patrimonium etiam per iugia dissipavit.*

12.

Objectio Si-

omnium rerum causam esse bonitatem
quædam essentialē undique diffusam,
sed à materia indistinctam, quæ est aut
materies quædam subtilior, aut quinta
Pythagoricorum essentia.

Solutio.

Hoc Indorum sistema apertè dictis confoditur. Etenim hæc bonitas si est à se, erit Deus; si ab alio, erit à Deo, & erit bonitas per participationem, non per essentiam. In subtiliori autem materia, quam Pythagoras quātam vocat essentiam, locare summa bonitatem, putidum figuratum est: quippe si hæc summa bonitas est ipsa materia in quolibet corpore divisa, quomodo est una, quomodo universalis, quomodo undique circumfusa? Sed neque differt iste, nisi nominetenus ab errore Epicuri & Spinozæ, quem nuperime refutavi. Non opus est igitur, ut in eo refellendo immoremur. *Videte, quām expedita sit sententia Catholicæ disciplinae, qua aliud dicit bonum, quod summè, ac per se bonum est, & non participatione alicujus boni, sed propria natura & essentia; aliud, quod participando bonum, & babendo, habet de illo Summo Bono, ut bonum est, & ea, que fecit, bona sunt omnia, quanvis non sint tam bona, quām est Ille Ipse, qui fecit.* Quis enim hoc tam insanus audet exigere, ut aequalia sint artifici opera, & condita conditori? *Quid amplius desideratis? An etiam vultis aliquid planius?* Augustinus lib. II. de moribus Manichæorum cap. iv.

13.

Oppositio I.

Opp. I. Ut servetur causarum series, non opus est, ut deveniamus ad primam, res enim creatæ ad instar catenularum in circulo connectuntur, & sese movent ad invicem: Ergo Athei effugient processum in infinitum, etiamsi negent existere Primam Causam.

Solutio.

Resp. nego ant. Etenim partes circuli non à se invicem producuntur, sed tantum inter se habent connexionem

& ordinem, & nihil implicat, quominus plures partes distinctæ sibi mutuo cohaerant. At res productæ à suis causis efficiuntur, & necesse est, causam vel tempore, vel natura suis effectibus anteire. Sic in describenda circuli peripheria unum punctum effluit ab alio; & nunquam consurgeret circulus, si non esset primum punctum, unde alia ad efformandam lineam exirent.

Opp. 2. Creata voluntas movet se ipsam, ad bonum quidem in sententia illorum, qui negant victricis ac præterminantis gratia necessitatem; ad malum verò in omnium Theologorum sententia: Ergo falsum est, moveri ab alio, quidquid movetur.

14.

Oppositio. 2.

Resp. voluntatem creatam ad bonum moveri per virtutem sibi à Deo inditam, sive sit gratia prædeterminans, sive indifferens, ideoque virtualiter moveri ab alio; imo ad primam intentionem finis, nullatenus seipsam movet, sed movetur; cùm illa prior intentio sit prorsus indeliberata. Moveri autem ad malum non est aliquid efficere, sed deficere. *Tu fortasse, ait S. P. Augustinus lib. 2. de libero arbitrio cap. 20. Tu fortasse quæsturus es, quoniam moveretur voluntas, cùm se avertit ab incomparabili bono ad mutabile bonum, unde ei iste motus exiſtat; qui profecto malus est, tametsi voluntas libera, quia sine illa nec recte vivi potest, in bonis numeranda fit.... Omnen rem, ubi mensuram & numerum, & ordinem videbis, Deo Artifici tribuere ne cuncteris. Unde autem ita penitus detraxeris, nihil omnino remanebit: quia etsi remanserit aliqua formæ alicujus inchoatio, ubi neque mensuram, neque numerum, neque ordinem invenias, quia ubicunque ista sunt, forma perfecta est, oportet alteras etiam ipsam inchoationem formæ, que tanquam materies subiacere videtur Artifici. Si enim forma perfectio bonum est, nonnullum jam bonum est & forme inchoatio: ita detracto penitus omni bono, non quidem nonnihil, sed omnino nihil remanebit. Omne autem bonum ex Deo: nulla ergo natura est, quæ non sit ex Deo.*

Solutio.

Momentum III. petitum ex rerum aspectabilium compagine.

Si infirmæ sortis Philosophus, ac prorsus non stupidæ mentis homo universus intueatur, fieri non potest, quin statim percipiat ex recta partium concatenatione, fusse productum à causa, quæ sit maxima sapientia ac ratione prædicta, neque somniare poterit fortuita corporum incursione fusse compactum:

Hæc

15.
Argumentum 3.

Hæc Causa Auctrix, quæ universorum molem tanto artificio construxit, Deus est: Ergo nullus, nisi forte mente & oculis captus, hujus Dei existentiam inficiabitur. Minor propositio probatur primò contrà omnes Atheos pluribus exemplis. Unum assert Tullius lib. 2. de natura Deorum. Illius, qui, cùm in domum aliquam, aut in gymnasium, aut in forum venerit, cùm videat omnium rerum rationem, modum, disciplinam, statim intelligit esse aliquem, qui præstet, & cui pareatur. Alterum proferunt Philo lib. 1. de Monarchia, Athanasius in libro contra Gentiles, Auctor Quæstionum, quæ tribuuntur Justino, quæst. 3. & S.P. Augustinus lib. II. de Civit. Dei cap. 4. ab eo, qui in civitate, vel exercitu leges optimas, cives, milites, plebem in suo ordine videns, non dubitat, quin civitas à Principe, & exercitus ab Imperatore regatur. Aliud exemplum producit Creechius Censura in 2. librum Lucretii, & Antonius Le-Grand p. 2. Philosoph. cap. 4. ex Sphæra Archimedis, & machina Protagoræ, quas nemo sanæ mentis dixerit fortuitò natas, non arte ingenioque Perfectas; quid plura? Atheum ita perstringit Chrysostomus in Ps. 13. Non est fundamentum: & quomodo stat adificium? non est carina; & quomodo constitit navigium? non est fabricator navis; & quomodo navis compacta est. Non est adificatur; & quomodo dominus facta est? non est architectus; & quis urbem condidit? non est agricultor; & quomodo agri rulere manipulum? non est musicus; & quomodo in mundi lyra appetat concentus? non est qui provideat; & quomodo per omnia pervadit providentia? non est auriga; & quomodo elementorum quatuor currus agitur? non est statuarius; & quomodo homines veluti quedam statua in mundo facti sunt? &c. Si tanti luminis beneficio Athei rerum omnium Artificem minime videant, repeat cum Augustino enarrat. in Psalm. LXXXII. n. 25. Et quid faciū talib[us]? ostendam, quod non vident? non possum: non enim propter illos Deus visibilis (idest corporeis oculis) debet fieri.

Deinde terrarum orbem non esse casu productum, ostendo particulariter contrà Gregem Epicuri, qui fatetur factum, sed sola repentina incursione atomorum putat compaginatum. Si contigit aliquando, ut casuall seminum dispositione omnia aspectabilia consurgerent, cur nunquam accidit, ut denuo talem ordinem mobiles atomi nanciscantur, neque novæ arbores, novaque elementa

R. P. Berti Theol. Tom. I.

sua sponte gignuntur? Si homines fortuitò sunt progeniti, quænam causa naturam compulit, ut duos tantum produceret, eosque masculum, & feminam ad futuram prolis generationem? Quod si plures homines ex materiei incursione procreati sunt, cur ubique terrarum corpus habent eisdem partibus instructum, neque diversam habent figuram, structuramque membrorum? Ad hæc: nunquam nostra, majorumque ætate compertum est, quod atomi casu mota lapides levigarent, atque his aptatis invicem muros, oppida, urbésque confruerent. Si mundum, inquit Cicero lib. II. de natura Deorum, efficeret potest concursus atomorum, cur porticum, cur templum, cur domum, cur urbem non potest, quæ sunt minus operosa, & multò quidem faciliora? Certè ita temerè de mundo effutunt, ut mibi quidem nunquam hunc admirabilem coelum ornatum suspicisse videantur. Præterea nullus nisi forte insanus omnigenas apicem formulas, literasque græcas, latinas, hebraicas hante vento permixtas speraret ita ad invicem neci, ut characteribus, lineisque dispositis nulla scribente manu Homeri Iliades, Virgili Eneidas, aut Davidis Psalmos componerent. Atqui longè mirabilior ordo & harmonia in partibus universi spectatur. Ergo insipiens est, qui existimat omnia incursu particularum esse tam concinnè disposita. Poltemò: ipsem Lucretius invitum, vel incautus libro 1. scribit, Epicurum nec fama Deorum, nec fulminum timore compressum religionem pedibus subjectam calcasse, providentiam, curamque Deorum dejecisse; & tamen firmissimam naturæ legem, & præscriptos ordines materiae testatur, quibus verè florescunt rosa, æstate segetes maturescunt, autumno vites vinum fundunt, & qui nisi essent, omnia incertis spatiis, atque alienis anni partibus exorirentur, arbusta extemplò profilirent, subito infantes adolescenter, neque augendis, procreandisque rebus ullus esset semen usus.

Atque hoc re nequeunt ex omnibus

omnia gigni,

Quod certis in rebus inest secreta facultas:

Atqui hæc naturæ constantia, facultas ista secreta, invariabilis ille rerum nascientium redditus, nequeunt esse munera materiei expertis ingenio, & casti permixta: Ergo erunt opera Providentiae, & Imperii Sempiterni rerum omnium Artificis. Unde ego, ut Lactantii utar

F 2

verbis

verbis cap. 2. de Opificio Dei, philosophorum, qui Epicurum sequuntur, amenantiam soleo mirari, qui naturæ opera reprobendunt, ut ostendant nulla providentia instrūctum esse, ac regi mundum: sed originem rerum inseparabilibus, ac solidis corporibus assignant, quorum fortuitis concursumibus universa nascantur, & nata sint.

^{17.} Quoniam verò inter naturæ fœtus, Confirmatio. quos damnat Epicurus, haud infimum tenet locum fabrica humani corporis, ex ea Divinitatem Effectricem ita hoc momento liceat comprobare. Aut spectetur exterius, aut intrè artus moles corporea hominum, clamat esse Deum Artificem suum. De exterioribus illorum membris vide Tullium in 2. de Natura Deorum, & loco nuper citato Firmianum. In omnibus sensuum organis providum Auctorem miramur: patet auditus, quo excitemur à somno: aures extrè eminent, ne voces adiectæ labantur: palpebrae mollissimæ sunt, ne lədant faciem: oculi, ut suo munere fungantur, altissimum tenent locum: stat homo erectus, ut contempletur gyrum, harmoniam, lucem, motumque cœlorum constantissimum; quorum, ut legimus Ps. XVIII. in omnem terram exivit sonus, idest, delineatio corum, eō quod ubique celebretur perfectissimi operis summa, & ad normam exacta pulchritudo, inquit Jacobus Benignus Bossuet Meldensis Episcopus. Convertatur ad internas corporis partes animus. In oculo namque necuntur musculi, quibus undique globulus fertur, tunicæ, quæ radios frangunt, & congregant: humor aqueus, cristallinus, vitreus, qui à prioribus justo intervallo retinam separat. In aure malleus sunt, incus, & stapes, quæ efficiunt, ne tympanum laxetur, aut aequò tentius evadat: teres ligamentum, quod moderatur auditorii musculi actionem: cochlea item, quæ in testudinis formam efficta soni confusionem amolitur. Infinitus essem, si vellem singula sermone comprehendere. Et tamen hæc omnium minima de Auctore suo perhibent testimonium. Quid vero de Anima? Stulti illi philosophi compositam putant ex minutis particulis aurae, aeris, caloris; sed cùm in his perceptionem nequaquam valeant apprehendere, coguntur addere quartum, nescio quid innominatum, situm in pectore, & sensus, ac cognitionis principium, tanquam arancum tractans ad captandas muscas filamenta: de quo Lucretius in III.

Jam triplex animi est igitur natura reperta.
Nec tamen hæc sat sunt ad sensum cuncta creandum:
Nil borum quoniam recipit mens, posse creare
Sensiberos motus, quædam qui mente volentur.
Quarta quoque his igitur quædam natura necessæ est
Attribuatur; ea est omnino nominis expers.

Prætermitto stirpes, miniarias fodinas, aquarum rivos, volucrum indolem, animantia omnia, memor verborum Augustini Serm. xxvii. in Ps. 118. *Quis enumerat saltem generatim testimonia Dei? Coelum, & terra, visibilia, & invisibilia opera ejus dicunt quodammodo testimonium Bonitatis, & Magnitudinis ejus; & ipse cursus frequens, usitatissime naturæ, quo temporum rapacitas volvit, in rerum quarumque generibus quamvis temporalibus atque mortali bus, qua certè consuetudine viluerunt, si pius considerator advertat, perhibet testimonium Creatori.*

Momentum IV. depromptum ex naturali boniñum instinctu.

Accedit ad probandam Summi Numeri existentiam naturalis cuiusque creaturae rationalis affectio: ex qua mihi tum 4. argumenta quatuor, eaque planissima suppeditantur. Sit primum: Omnes homines innatum habent aeternum vivendi desiderium; quod desiderium, cum sit commune, & proinde à natura insitum, vanum non est: At perennem vitam, sive sit animæ unitæ corpori, sive inde divulsæ, praestare non potest nisi potentissima causa, nempe Deus: Ergo existit iste Deus. Quidam urgent hoc argumentum de innato desiderio videndi Deum, & fruendi corporis immortalitate: sed arbitrantur alii istiusmodi desiderium ad gratiam spectare, non ad naturam. Secundum argumentum depromittur à Lactantio, Tertulliano, Arnobio, & etiam Seneca in libro IV. de Beneficiis ex communi loquendi consuetudine; nam cum jurant, cum optant, cum gratias agunt, non Jovem aut Deos multos, sed Deum nominant; adeo ipsa Veritas cogente naturâ etiam ab invitis pectoribus erumpit: & si belli tremor infremuerit, si morborum pestifera vis, si seva tempestas, si grandio increbuerint, si alimenta frugibus siccitas denegaverit, ad Deum con fugiunt, Dei petitur auxilium, Deus,

ut subveniat, oratur; ait in 2. lib. cap. i. Lactantius. Lege Tertullianum cap. xvii. Apolog. & Arnobium in 1. adversus Gentes. Addo Arrianum dissertat. Epiceteti lib. II. cap. 7. asserere, gentes olim Deo supplicasse ea precum forma, qua a primis saeculis uitium Catholica Ecclesia, nimurum *Kύριος ἐλέστων*, quæ est manifesta naturæ Opificis, ac Reatoris invocatio. Addo timorem, quo impii scelere patrato agitantur, *testimonium illis reddente conscientia ipsorum*, & inter se invicem cogitationibus accusantibus, ut inquit Apost. ad Rom. 2. v. 15. Quem timorem ut tollerent Athei, dixerunt, superos nulla angelorum mortalium sollicitudine, & animam evaporantibus atomorum effluviis ad infarum fumi dissolvi. Videtur tamen, ut ait Cicero in 3. de nat. Deorum, *Epicurus ludere, dum negare, Deos esse, non audet, sed nihil agere, nihil curare confirmat, membrisque humanis esse præditos, sed eorum membrorum usum nullum habere.* Lucretius ipse Deo sapientiam attribuit lib. 1v. de natura rerum, dicens:

*Nam si, ut ipsa petit magesias cognita
rerum,
Dicendum est: Deus ille fuit, Deus,
inlyte Memmi,
Qui princeps vita rationem invenit
eam, quæ
Nunc appellatur sapientia, &c.*

Atque, ut liberalior sim, licet mortalis foret anima, pœnaru[m] metus minime tolleretur: quippe ipsa mors maxima foret calamitas: eamque statuere, juxta Epicurum, finem miseriariu[m], perinde est, ac si iactato procellis in motivum solatii proponatur naufragium. Rationabilius ergo alliciuntur boni spe perennis felicitatis; & improbi timore æternorum suppliciorum concutiuntur. Argumentum ultimum petitur ex aris *Ignoto Deo* olim erectis. Legimus enim in Laertio de Eupimenide Cretensi, qui sine nomine aras sacravit, quod nesciret, cui deorum esset pro avertenda pestilentia sacrificandum. Veteres quoque Romani, ut scribit Agellius lib. II. cap. xxviii. ubi terram movisse senserant, nuntiatumque erat, ferias edicto imperabant; sed Dei nomen, cui servare ferias oportebat, edicere quiescebant, ne alium pro alio nominando falsæ religioni populum alligarent: nesciebant quippe Pontifices, ut scribit Varro, per quem Deorum terra tremeret. Invenerit etiam Paulus Athenis aram dictam, *Ignoto Deo*, ut legimus in cap. xvii. Apostolorum Act. v. 23. hujus-

que aræ causa fuit duplex; una victoria à Persis reportata, cum Athenienses exercitum ducerent in Græciam, altera pestis grassata pridem Athenis: ex qua cives suspiciati sunt, esse Deum aliquem, quem ipsi absque honore reliquissent; quicunque iratus immiserit pestilentiam. Quam causam probat Ocumenius; confirmatque exemplum aliarum gentium, quæ, ut tradunt Macrobius, Pausanias, aliisque, multas excitantab aras cum tali inscriptione Θεοὶ ἀγνῶστοι, Ignoto Deo. Idecireò, quod affirmant Baronius, Lorinus, Cornelius à Lapide, ceterique interpretes, fuisse ab Atheniensibus erectam aram Ignoto Deo, quod accepissent ab Hebreis esse θεός οὐκ θεός Deum scilicet ineffabilem, nullo ininitiis fundamento, præsertim cum Judæi nomen Tetragrammaton non quam vulgo efferrent, ne fieret ludibrio gentilibus: hi verò nullatenus Judæis crederent. Hucusque dicta sic brevissime proponuntur. Constat ex communis ad semper vivendum instinctu, ex loquendi ac deprecandi consuetudine, ex improba conscientie stimulis, ex aris erectis Ignoto Deo, existere Supremam Causam omnium Auxiliatricem, & aliquem Bonorum operum Remuneratorem, Vindicemque malorum: Igitur manifestum est, esse Deum.

*Momentum V. Ex communi Sa-
pientum confessione.*

Ad existentiam Dei comprobandum 19.
v. loco produco omnium Philosophorum Argumentum
consensum. In Jonica secta afferuit tum 3.
Mentem procreatricem rerum omnium
Anaxagoras; immo ante illum idem tra-
diderant Thales & Xenophanes: Py-
thagoras cum universa Italica Schola
Deum agnoscit in sece totum, mundique
Opificem: Plato pro rei dignitate de
Divina natura in Timaeo, aliisque com-
mentariis differuit; eumque secuti sunt
Speusippus, Maximus Tyrius, Ploti-
nus, Jimblicus, Proclus, Apuleius, ce-
terique Platonici. Primam Causam as-
secutus est Aristoteles, & ipsius Hera-
clides, Theophrastus, Simplicius: So-
crati hujus Veritatis confessio mortem
attulit: Antisthenes Cynicorum, &
Zeno Stoicorum principes hanc doctri-
nam sequacibus suis tradiderunt. Neo
ipsi Epicurei, ut diximus, Deos peni-
tus substulerunt: Luculenta de Deo
testimonia reliquerunt Seneca, Tullius,
Epictetus, Marcus Aurelius. Horum
verba collegere Clemens Alexandrinus
in libris Stromateon, Justinus in Apos-

logetico, Lactantius in libro de ira Dei, Minucius Felix in Octavio, Athenagoras, Cyrus, Eusebius, Augustinus, aliisque: atque ex his omnibus operose Augustinus Steuchus in libris de perenni Philosophia, eruditè in libro 1. de Progressu Idololatriæ Gerardus Vossius, brevissimè lib. 2. Quæstionum Alnetan. Petrus Daniel Huetius. Quos, dum vacat, lege.

20.
Probatur
Poëtis.

Etiā Poëtae Deum commemorarunt. ex Homeri carmina, ubi phoenix Ulissēm affatur, recitat in sua Apologia Iustinus. Martyr. Ex Paræneticis Phocylidi plura laudat Eugubinus lib. 3. de perenni Philosophia cap. II. Orphei, Arati, Hesiodi, & Sophoclis multa proferunt Athenagoras, & Lactantius; quamquam Orphei carmina videantur supposita, cūm Origenes lib. 1. contrā Celsū testetur, ad ætatem suam minime pervenisse. Nonnulla exscriptis vir clarissimus Dionysius Petavius lib. 1. cap. 3. De Virgilio, sat est, si legeris inicium. Lucanum aedes libro nono Pharsalia ab eo versu, *Heremus cuncti superis, tem-*
plōque-tacente: Horatium libro 111. Carm. 4. ab eo: *Qui terram invertem,* qui mare temperat: Manilium ab illo prioris libri: *Ac mihi tam præsens ra-*
tio, &c. Ovidium initio Metamorphoseos ad istum, *Hanc Deus, & me-*
lior litem natura diremit. Præclaræ etiam sunt Sybillarum testimonia; sed de harum auctoritate inter doctos non convenit.

21.
Probatur
ex doctissimus Abrincensis Episcopus:
varii Natio
nibus.

Denique, inquit loco citato cap. 1. sentientes habemus potissimum eas gentes, quæ aliquam ab ingenio & elegantiori cultu duxerunt commendationem, Romanos, Græcos, Ægyptios, Assyrios, Chaldaeos, Persas; qui ignem & solem, non ut Deos, sed ut Supremi Dei, rerum omnium Principii, & Autoris imaginem coluerunt; Brachmanes, quæ Indice gentis, Sinenses, quæ Orientis totius cultissima pars est: inter quos secula quedam summum Mundi Opificem Tao appellat, nomine, uti conjicio, ab Ægyptiorum Theutb deducto. Hujus argumentationis summa est: Incredibile est sapere, qui Deum negant, si Deum esse fateantur, non solum Fideles, sed etiam Philosophi Ethnici, Gentiles Poëtae, Nationes quæque totius Orbis terrarum: Philosophi, Poete, Gentes universæ, esse aliquem Deum, profitentur: Ergo incredibile est, non nihil sapere, qui Deum negant.

Momentum ultimum, quod exhibet numerus, vita, & ignorantia Athorum.

Tam exiguis est numerus Athorum, ut probabilis sit illorum opinio, qui censemunt nullos unquam speculativè, & dictum ultimè fuisse Atheos; quamvis fuerint numerum de numeris practicè, scilicet vita, ac moribus. Nam Scriptura, ac Patres, ubi tales perstringunt, designant Atheos corde, non mente, ut in Psalm. IX. v. 32. *Dixit in corde suo, oblitus est Deus:* & Apostolus ad Titum 1. v. 16. *Confitentur, se nosse Deum, factis autem negant.* Quòd enim L'Herminier oponat verba Sap. XIII. *Vani autem sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei, & de his, qua videntu bona, non potuerunt intelligere eum, qui est, neque operibus attendentes, agnoverunt, quis esset Artifex: sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aerem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem & lunam, Rectores orbis terrarum Deos putaverunt:* Id quidem nihil me commovet. Nam si de mente, non de cordis affectu essent accipienda, & falsum esset, quod sequitur, *Quorum si specie delectati, Deos putaverunt: sciant, quantaq[ue] bis Dominator eorum speciosior est:* Speciet enim Generator hæc omnia constituit. Aut si virtutem, & opera eorum mirati sunt, intelligent ab illis, quoniam qui hæc fecit, fortior est illis. Atque si priora illa verba rigorofè acciperentur, frustra Theologus ille Deum ex creaturis conatus esset ostendere, quem Athei ex his non potuerunt intelligere, & frustra contenderet illos omnes vincibili laborasse ignorantia. Ergo multi non potuerunt Deum intelligere cupiditatibus præpediti, non mente obsecrati: quod nos dicimus esse Atheum practicè. Tales fortasse fuere, quos cap. præcedenti memoravimus; non tamen Andreas Cæsalpinus. Cujus error fuit, Angelos, & animas nil esse præter particulæ Dei tenuissimis corporibus sociatas; quod utique impietate non caret: sed auctore Vossio in II. de Idolol. cap. XL. statuit unam causam motricem coelestium orbium, quæ est per se una substantia; unde frustra Cæsalpinus ab L'Herminier inter Atheos consummatur. Verum quidquid sit de existentia Athorum, pugnaciter affero, nuncquam tales fuisse, qui rationis ductum persequerentur.

Arbitror quoque, non omnes fuisse, Atheos, qui hoc nomine sunt appellati. Confirmatio. Primo, quoniam Gentiles vocabant Atheos

Atheos, quicunque Deos Gentium pro Diis non haberent; quemadmodum Euripides discipulus Anaxagoræ, quod in fabula Phætonis solem dixerit auream glebam, quinque talentis & exilio multatus est. Deinde quia etiam Christiani à Gentilibus Athei dicebantur, ut in II. Apologia affirmat Justinus; qui & ipse Lucianum appellat Atheum, fecutus in hac parte adversariorum sententiam. Plures itaque fuerunt impeditatis accusati, non quod revera Deum esse negarent, sed quod vulgares Græcorum Deos irriterent.

24.
De vita
Atheonum.

Præterea qui de Deo asseruerunt absurdâ, fuerunt inquinati perditissimis moribus; & è contrâ Dei notitiam custodierunt, qui fuere vitae consuetudine probatissimi. De Theodoro namque Cyrenaico legimus in Laertio, postquam impiè Deum omnem negavit, docuisse citrâ pudorem cōmittenda esse adulteria, sacrilegia, atque nefanda cum scortillis facinora. Et de Epicuro, quem sui probum, honestumque prædicarunt, libro 1. de Nat. Deorum refert Cicero, quod contumeliosè Aristotelem vexaverit, Phœdoni Socratico turpissime maledixerit, Metrodori Sodalis sui fratre Timocratem plenis voluminibus conciderit, in Democritum Magistrum suum fuerit ingratissimus, & Chrysippum nunquam, nisi Chœsippum vocarit. Fuisse tamen gravem ac temperantem,

atque solo pane cibario, & aqua vitam transegisse ad auram pseudogloriae captandam propter veterum omnium testimonia concedimus. Titus Lucretius amatorio poculo in furorem versus propria se manu interfecit, librorumque, quos per intervalla insanæ (etsi id non proberet Creechius, nec Fabricius,) conscripsit, poenam luit anno U. C. DCCIII. antè Aeram Christianam LI.

Tandem, si qui sunt Divinitatis plane incisi, ut Tartari, Cariabæ, & Canadensis plerique; De ignorantia Atheorum. tam earum Gen-

tium est feritas & immanitas, ut belluis potius, quam hominibus sint comparandi. Inter sapientes, ut probatum est, aut nulli fuerunt, aut perquam pauci. Horum opinio flocci habenda est, propterea quod statim, ac universim rejecta sit, tanquam proveniens non ex recta ratione, quæ hominibus est communis, sed à studio novitatis, à mente corrupta, à pravo eorum ingenio, quorum interest, ne sit Deus scelerum suorum Ultor, ac Vindex. Hujus ergo probationis hæc erit synopsis: Athei aut nulli reapsè fuerunt, aut admodum pauci, & hi rursus aut insipientes, aut improbissimi: Iniquum est velle consentire rudibus, stultis, scelerissimis; non sapientibus, honestis, ac fermè universis: Ergo iniquum est velle Atheis assentiri.

C A P U T III.

Reliquæ Epicuri, Lucretii, Spinoſæ, aliorumque Atheorum cavillationes dispelluntur.

S U M M A R I U M.

1. 2. Objetio prima Athei solvitur.
3. 4. 5. 6. 7. 8. Afferitur secundum Athei argumentum, tique satish.

9. Tertium Athei argumentum disspellitur.
10. 11. 12. Repondetur ad reliquas Athei ob-jectiones.

Objectiones
Atheonum.

Plura contrâ Atheismum conscripsi. Reliquum est, ut Athorum argumenta convallentur; maximè quod dissertationem suscepimus amplam, eaque sit majori ex parte absoluta.

I. Opponunt ergo 1. Deum nemo vidit unquam; Ergo creditur, Deum esse propter educationem Parentum, hominumque insinuationem, cum præjudicio rationis.

Solutio. Lepidè respondet Grotius lib. 1. de Verit. Rel. Christ. cap. II. Ne bestias quidem capere, quid sit homo; multò minus scire, qua ratione homines respublicas instituant, ac regant, astrorum

cursus metiantur, mare navigent. Sed olim hæc S. Pater in Psalm. LXXXII. n. 25. Non video, inquit, quid crediturus sum? Anima enim tua videtur, ut opinor? Stulte, corpus tuum videatur; animam tuam quis videt? Cum ergo corpus tuum solum videatur, quare non sepeliris? Miratur, quia dixi, Quare non sepeliris? Et respondet, (sapit enim ad hoc,) Quia vivo. Unde scio, quia vivis, cuius animam non video? unde scio? Respondebis, Quia loquor, quia ambulo, quia operor. Stulte, ex operibus corporis agnoscis viventem: ex operibus creature non potes agnoscere Creatorem?

Repo-

2.

Instantia. Reponit Atheus, & hanc animam nitem hil esse præter volubiles auræ, ignisque particulas: unacum corpore nasci, adolefcere, interire: experimento compertum esse, quod in puer non vigeat animus, deficit in sene. Abs re ergo est exemplum allatum ab Augustino.

Solutio.

Resp. Sit anima, prout vis, ac perreat. At tu illam præcipue locas in quarto quodam innominato maximè mobili, ac persubtili, quod neque vides, neque scis definire. Ergo, te judice, est aliquid, quod non videretur. Verum Atheum habeo: Non sufficiunt, inquit, ad animæ perceptionem atomi aerae & ignæ, quoniam haec nequeunt efficere motus sensiberos, ideoque huius tribuendi sunt cuidam naturæ, quæ est expers nominis, &

Quia neque mobilius quidquam, neque tenuius extat,

at Lucretius. Atqui hæc natura tenuissima & persubtilis non est corpus, sed spiritus; quippe si non potest inesse vis sentiendi & cognoscendi in particulis auræ & caloris, neque sita est in aliqua corporeæ naturâ, qualiscunque ea sit, cum vis intelligentia omne corpus quantumvis diminutum superexcedat: Ergo Anima erit Spiritus, ideoque immortalis. Utique si anima corpus esset, ejus particula deberent esse volubiles ac tenuissimæ: sed illam corpoream esse nondum Athei probaverunt. Nam quod affirmant animam nasci, adolescere, ac decicere, quia puer est ad percipiendum ineptus, & senex desipit, id hoc exemplo Thomas Creechius diluit Censura 111. Lucretii, *Similiter Artificem peritissimum in machina colloces, aliae vero partes istius machine nimis rigescant, aliae sint aequo flaccidores, detervantur aliae, aliae autem nimis turgescant;* & deinde stulte expectabis ordinatos motus, licet maximè elabore peritissimus ille Artifex. Sed de immortalitate animæ non est hujus loci differere. Illud tantum animadverte, Epicureos illam idcirco negavisse, quod hominis beatitudinem in corporis constituerunt voluptate, ut dixi initio istius libri: undè sequitur loco nuper laudato Augustinus: *Et forte qui dicit, Cum mortuus fuero, postea nihil ero, & literas didicit, & ab Epicuro didicit hoc, nescio quo deliro philosopho, vel potius amatore vanitatis, non sapientie; quem ipsi etiam philosophi porcum nominaverunt: qui voluptatem corporis summum bonum dixit; hunc philosophum porcum nominaverunt, voluntatem se in coeno carnali.* Ab illo

forte didicit iste literatus dicere, *Non ero, posse aquam mortuus fuero.*

Opp. 2. Mundus, & quidquid in eo Oppositio 2. continetur, à nullo Artifice sempiterno, & ratione ac sapientia prædicto producetus fuit: Ergo illius Artificis existentia ex rebus procreatis minimè evincitur. Antecedens pluribus momentis ostenditur. I. Imperceptibile est, Deum sempernū mortalem fecisse Mundum, & postquam innumerabilibus ante saeculis cessavit, repente extitisse fabricatorem universorum: Cur delectari voluerit, quasi signis, arboribus, animalibus, sideribus: quomodo potuerit inde gloriam voluptatemque nascisci, si nunquam potuit honore, & felicitate earere: querendum esse, quibus usus sit ferramentis, vestibus, machinis, ministris ad tale opus construendum: si, ut melius habaret, corpoream lucem, cælosque creavit, consequens esse: ut prius infinito tempore in tenebris, tanquam in gurgitio latuerit. II. Si hominum causa hæc constituta fuerunt; Sapientumne, an stultorum? non sapientum, nam propter paucos tanta facta non est rerum creatarum molitus, per pauci enim sunt, qui sapient: non stultorum, quoniam ii potius debuerant tali beneficio privari. Urget hæc duo argumenta. Vellejus apud Ciceronem lib. I. de Naturâ Deorum. III. Temerè & fortuito Mundum esse conditum infert Lucretius lib. v. ex confusione, atque inordinatione partium, quarum plurimæ sunt penitus hominibus destituta vel propter assiduum frigus, vel propter nimium calorem; aliae volucribus, belluis, ac reptilibus destinatae, ut aer, montes, silvæ, mare, paludes. IV. Agri natura sua sentibus obducuntur, & terra maxima hominum industria ac labore satæ frugesque producit; interdum vero subita grandinum tempestate, vel aquarum inundatione perduntur camporum germina: in qua sanè vicissitudine nihil Divinum apparet. V. Si pro hominibus prudens Artifex procreasset terrena, non producetas essent immanissimæ feræ, quæ nobis mortem intentant, neque easdem maria, saltusque enutrarent; aut saltum non inesset viventibus vita amor, & mortis horror. Cum igitur fortuito eventu accident morbi, pestilentia, & intempestivus viventium interitus, apparet, nullam esse Supremi Numinis Providentiam. VI. Si aliquis Deus pro hominibus Mundum creaseret, foret homo omnium animalium præstantissimum: At non ita est: Hominis infelicitatem testatur

testatur vagitus infantium, humani corporis nuditas atque imbecillitas, vestitum, alimentorum, domorumque indigentia. Quare videtur quodlibet, vel minimum animal hominem sua condizione antecellere: ut enim pecudes, ac bruta nascuntur, non egent praeceptoriis, nutricibus, indumentis, neque turribus, mœnibusque, ut se, ac sua ab hostium incursione defendant. Hæ sunt præcipua Atheonum argutiae.

4. Resp. ad argumentum nego ant. ad 1. probat. dico primum, quod illud etiam docere debent Epicurei, cur materia æterna sit, habeatque ingenitum motum, & tamen post innumera sæculorum spatia apparuerit Mundus iste sensibilis, cui & ipsi contrà quosdam Philosophos attribuunt principale tempus, ac futurum in certum. Illa autem quies per immensa tempora in Summè Perfecta Causa nulla ratione fingitur; siquidem tempus mensura est existentia creaturæ mutabilis, & antequam creatura esset, tempus non erat; quod proinde, ut fùs tradit Plato in Timæo, cum cœlo, ac terra creatum est. Hinc Augustinus lib. xii. de Civit. Dei cap. xv. ait: *Ubi nulla creatura est, cujus mutabilibus motibus tempora peragantur, tempora omnino esse non possunt.* Et lib. xi. Conf. cap. 13. *Si enim ante cœlum, & terram nullum erat tempus, cur quaratur, quid tunc faciebat? non enim erat tunc, ubi non erat tempus, nec tu tempore tempora præcedis, alioquin non omnia tempora præcederes, &c.* Neque ministris, instrumentis, vescibuscque eget Omnipotens Artifex; qui è contra horum necessitas arguit Artificis impotentiam. Sed de hoc priori arguento vide citato loco Augustinum, nec non Petrum Abaelardum lib. 3. Introduct. cap. 6. & Franciscum Piccolomineum lib. de Placitis Philosophorum cap. 20.

5. Soluio 2. Alterum sic diluitur: non est Deus, ut fingitur, adeò parcus, & malevolus, ut nihil agat causa nostri, sed omnia Suipius emolumento. Produxit ergo mundum propter homines, (quamquam causa princeps fuit infinita ejus bonitas) & principaliter propter sapientes; quorum nomine non Stoicos, non Platonicos, non Epicureos significamus, sed rectos ac integros, quorum magna semper fuit in omni ætate multitudo. Quod verò multi sint mali, id non à Summo Bono procedit, sed ab humana voluntatis arbitrio: cuius vitium etiam sapientissimus Auctor præviderat, nihil tamen minus maluit hominem condere,

R. P. Berti Theol. Tom. I.

ut sapientes Creatorem diligenter, quam malos non permettere, ut libertatis beneficium in rationali creatura periret. Cùmque in improbis Dei justitia, exercitatio Bonorum, & Superni Numinis Providentia reprehendatur, *Melius iudicavit de malis benefacere, quoniam mala nulla esse permettere:* ait in Enchiridio ad Laurentium S. Pater.

Tertio autem arguento occurro, affirmans, partes mundi, quas Lucretius inordinatas appellat, maximum commodum afferre, & esse singulas Opificis sui testimonium. Nam montes fluctus maris coercent, defæcatissimum habent aerem, sylvas ac secessus, quibus degunt armenta, necnon homines à mundanis curis semoti; rupes metallorum ac marmorum continent fodinas; quæ omnia si in planicie essent, non daretur diversa terra facies, nec ferarum antra essent ab hominibus segregata; sed forent omnia confusione permixta. Fluminia vel imperia dividunt, vel pisces alunt, vel hortos irrigant, vel urbes exornant. Nulla dicitur esse in mundo fertilior terrarum pars India, quæ tota, inquit Strabo lib. xv., annibus irrigatur: nullaque apud Europæos venustior Italia, quam abluit Tigris, Padus, Ararus, Athesis. Ex mare consurgunt nubes, imbre, multique vapores, quibus fecundantur campi, & aer reparatur: cùm enim solis ardores irrequietis ignibus totam regionem inter cœlum ac terram exagitent, ac resolvant; necesariorus erat latissimus aquarum cumulus, ex quo aer posset restaurari, terraque esset hominibus habitabilis. Mitto naviorum, quibus à remotissimis Oris ad nos amplissimæ deferuntur divitiae, per quammaximam commoditatem. Caloris, ac frigoris, nisi alia vis esset, profecto hæc non est parva, quod in reftissima cœli revolutione, dum frigus nobis tellurem gravidat, remotissimis terræ partibus aestivus ardor maturas fruges apporat. Deteftabile est ergo Lucretii vitium, quod ea, quæ primo aspectu deformia videntur, magno verborum apparatu commemorat, altisque silentio illorum præterit utilitatem.

Ad quartum verò est responsio, quod terræ sterilitas pœna est peccati Adæ, cui post transgressionem dictum fuit à Domino Gen. IIII. v. 17. *Maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vita tua. Spinas & tribulos germinabit tibi, &c.* Sed quoniam Divinam legem, ac justitiam Athei contemnunt, dico ex tanta rerum vicissitudine induci homines, ut terrena

6. Soluio 3.

7. Soluio 4.

cuncta despiciant, & labore manuum suarum vicitantes nequaquam otio torpescant; nam ut apposite Manilius lib. I. Astronom.

*Et labor ingenium miseris dedit, &
sua quenque
Advigilare sibi iussit fortuna pre-
mendo.*

Ejusdem rationis est, quod quanto loco consequitur. Mors enim, & ferarum inimicitiae sunt originalis culpa stipendum: quam si Atheus ignorat; experiri saltem potest, vino, livore, ac venere fibimet homines exitium accelerare. Nullas item esse inter feras, quae aut ad victum, aut ad voluptatem, aut ad morborum medicamenta non conferant: quod, cum plura legi possint apud Tullium in 2. de Nat. Deorum, & Steuchum in vii. de perenni Philosophia, satis est innuisse.

8. *Solutio ul-* Ad postremum, quo Lucretius natu- ram in homine fabricando iniquitatis insimulat, eamque Plinius lib. vii. tan- quam novercam convitiis proscindit, non alia est adhibenda responsio, quam Laetantii in libro de Opificio Dei. Nam unumquidque animal vel à conditione naturae, vel à ratione instrui necesse est; si autem naturalibus munimentis instruatur, supervacanea est ratio: quid enim excogitabit? quid faciet? quid molietur? in quo Lumen illud rationis ostendet? Si autem ratione sic prædi- tum, quid opus erit sepimentiis corporis, cum semel concessa ratio naturae munus possit implere? Respondemus itaque Atheis, longè potiorem esse ho- minum conditionem, quam pecudum; quippè illi quidquid necessarium est, pru- dentia sibi comparant, & industria conseruant. Neque enim ullum futurum fuisse arbitramur, qui, si illi data fuisset optio, non elegisset sapientiam cum imbecillitate corporis, potius quam brutorum feritatem absque ratione.

9. *Opposito 3.* Contingere omnia casuali ato- morum incursione, demonstrant ostenta, quae in omnium rerum generibus conspicuntur: nam Augustinus in xvi. de Civit. Dei cap. vii. & viii. plura enarrat monstra hominum, sive androgynorum, sive lunatas plantas, sive bino- nos tantum digitos habentium, sive brutorum capita, aliave membra referentium. Quandóque etiam equos, vitulos, avesque mulieres fuisse enixas, produnt historie: neque in solis homini- bus, in piscibus, in quadrupedibus, in quaquamque animantium ac plantarum specie monstrosa haud raro spectantur: Atqui si rebus singulis praeesset Sapiens,

ac Providus Auctor, ille portenta ejus- modi everteret: Non ergo exstat Auctor iste Sapiens, Providusque.

Resp. nego min. nam quilibet ostenta ac monstra Supremi Numinis existentiam commonstrant, non evertunt. Etenim cum sint, fatentibus Atheis, certe na- turae leges, ac imperturbabilis ordo, ut suprà cap. 2. mom. 3. probatum est; quidquid præter naturae cursum contin- git, ostendit, esse Primam Causam, quae prout lubet, rerum naturalium ordinem immutat, ut nova ac mira cernentes in sui convertat admirationem. Deus enim Creator est omnium, atque ubi, & quando creari quid oporteat, vel oportuerit, Ipsenovit: sciens, Universitatis pulchritudinem, quarum partium, vel similitudine, vel diversitate contexat.

Sed qui totum inspicere non potest, tan- quam deformitate partis offenditur: quoniam, cui congruat, & quod referat, ignorat, ait S. Pater loco nuperime laudato. Insuper hæc ostenta vel sunt suprà naturam; eaque à nobis vera miracula appellantur, ac evincunt, esse Deum Omnipotentem, qui facit mira- bilia magna solus, in nostræ quidem Fidei ac veritatis invictissimum argu- mentum, nunquam vero in gratiam Atheorum. Vel sunt præter naturam, qualia à nobis dicuntur monstra; istaque ex defectu causarum secundarum proveniunt, non Superioris ac Primæ, quæ omnes effectus suos ita constituit, ut possint se numerò commutari, ac deficere.

Opp. 4. Creaturæ contingentes sunt, & nullum habent cum Infinita Causa proportionem: Ergo nequeunt nos in Dei notitiam certissime manudu- cere.

Resp. dist ant. Contingentes sunt, sci- licet, mutationi obnoxia ac defectibiles; conc. id est à Causa Productrice, ut existant, nequaquam pendent; nego. Potest Artifex domum E. G. ædificare, & non ædificare. At constructa domo firmissime ratiocinamus: Est domus; ergo ab Artifice constructa est. Possunt pariter produci, & non produci crea- turæ: existentibus tamen, recte infertur, sunt, igitur à Supremo Conditor fuen- runt productæ. Proportionem item inter effectum & causam necessaria non est ad probandum solam ejusdem causa existentiam: non enim necesse est, domum vivere ac intelligere, ut certò scias, vixisse carentarios, atque intellexisse architectum: imò nulla causa aequivoca eandem habere potest cum effectu suo perfectionem.

Opp.

Solutio.

10. *Opposito 4.*

Solutio.

11. Opp. 5. Quod est omnino simplex aut totaliter cognoscitur, aut totaliter ignoratur: Deus est omnino simplex: Ergo Deus aut totaliter cognoscitur, aut ignoratur totaliter: Atque a Viatoribus nequit Perfecte cognosci: Ergo debet penitus a Viatoribus ignorari.

Solutio. Resp. ex doctrina nostri Ariminensis plures esse voces & conceptus simplifices in se, quae tamen plura connotant, id est, significant, ut terminus iste *creatio*, cui respondet res qualibet producta ex nihilo. Talem conceptum, ac terminum appellat praeclarissimus Doctor conceptum ac terminum connotativum atque complexum. Itaque dist. ma. Quod est prorsus simplex vel totaliter cognoscitur, vel totaliter ignoratur, si non valeat exprimi voce, & conceptu connotativo & complexo, esto: si vocem, & conceptum connotativum, complexumque habeat, nego majorem.

12. Opp. ultimò. Ipsi corporeæ materiei nequaquam repugnat Summa Providen-

tia ac sapientia; aviculae namque dum nidos struunt, ovisque incubant, ingenium magnum praefuerunt: apis plusquam humana sapientia mella colligit, & aedificat laquearia: formica minimum animal, adeo est provida ac solens, ut Proverb. vi. vers. 6. legatur: *Vade ad formicam, o piger, & considera vias ejus, & disce sapientiam: quae cum non bateat ducem, nec praceptorum, nec principem, parat in astate cibum sibi, & congregat in messe, quod comedat.*

Ref. aves, formicam, apem, omnia viventia ac mortua dirigi ab Auctore naturæ, & praedita esse sapientia, quam scholæ appellant *passivam*. Intollerabilem vero esse Atheistarum dementiam, qui, cum videant animantia haec minima omnium hominum artem, & opificium excedere, velint tamen singula sine sapientissimo Opifice procreata. Quis enim peritissimus Artifex unam aviculam, apemque humana efficiet industria? Itaque mittamus insipientes, quos vel una bestiola confutat.

Solutio.

C A P U T IV.

Quædam præcedentium consecaria proponuntur, atque explanantur.

S U M M A R I U M.

1. 2. Hæc propositio: *Deus existit*, est nobis fæsa nota, ac manifesta.
3. 4. Solvitur objectione Friderici Gavardi.
5. Satisfit objectioni Thomistarum.
6. Ad objectionem tertiam responderetur.

7. 8. 9. Nullus, quantumvis agrestis ac barbarus potest Creatorem suum invincibiliter ignorare
10. 11. 12. 13. 14. 15. Proponuntur, & solvantur objections.

An hæc propositio Deus existit, sit per se nota, an saltem adeo sit naturali rationi obvia, ut nullus hominum quantumvis sylvestris ac rudis, possit eam impunè, & absque culpa ignorare: quæ duo, tametsi ex dictis apertissimè consequuntur, sunt tamen hoc loco juxta scholæ confuetudinem definienda. Itaque propositionem per se notam dicimus, quæ sola clara perceptione terminorum redditur manifesta, neque, ut illi assentiatur, opis est ratiocinatione, & discursu. Quod enim Theologi dividant propositionem per se notam in per se notam in se, & per se notam respectu nostri, priorēmque definiant eam, in qua de re aliquid enunciatur, quod ipsi essentialiter convenit, propter illorum auctoritatem recipio; sed hanc dici vellem essentialiem, non per se notam: quippe notum aliquid appellatur relatè ad mentem, quæ noscit. Illud ergo queritur

tantum, sitne per se nobis manifestum, Deum existere; praesertim cum omnes fateantur, Deo essentialiter competere existentiam, quod, ut monui, dicunt esse notum *quoad se*. Porrò affirmativam sententiam tenent, quotquot ideam ingenitam defendunt, necnon Scotus, Aureolus, D. Bonaventura, horumque discipuli, qui tamen diversa à nobis ratione ducuntur. Aliorum quidam docent, illam propositionem nullatenus esse notam viatoribus: ut Thomistæ omnes, & ex nostris Gibbon, Puteanus, Benedictus à Sancto Jacobo, ac sapientissimus Magister Henricus Florez, quem Deus optimus maximus diu servet incolumen. Quidam vero affirmant, notam esse sapientibus tantummodo, ut Ægidius, Gerardus, Argentinas, Lafosse, Gavardi, aliquie Nostrates.

PROPOSITIO I. Hæc enunciatio: *Deus existit*, est nobis fæsa nota ac manifesta. Propositio.

R. P. Berti Theol. Tom. I.

G 2

Pro-

Probatur.

Probatur: Propositio dicitur per se nota, cui perceptis terminis absque alia ratiocinatione humana ratio assentitur: Huic enunciationi, *Existit Deus*, perceptis terminis absque ullo medio discursu mens assentitur: Ergo enunciatio ista, *Deus existit*, dicenda est per se nota. Minor probatur iisdem momentis, quibus cap. 1. statuimus, inesse cuique Dei notitiam ingenitam, quorum summa hæc est: Aliqui enunciationi statim, ac voces terminique innotescunt, ratio humana assentitur, quotiescumque in clara eorumdem terminorum perceptione elucet, quidquid in propositione enunciatur, etiamsi aliquando primo aspectu minimè à rudibus intelligantur. Est enim per Adversarios per se nota nobis hæc propositio: *Incorporea non sunt in loco commensurative*, tametsi ignarus statim non percipiat, quid sit res incorporea, quidque loco commensurari, quoniam ubi quisque hujus enunciationis intima perceptione penetrat terminos, ei penitus acquiescit: Atqui in clara idea ac notione hujus nominis *Deus* reluet aperi-
tissimè existentia, quamvis ultrò daremus Adversarii, esse inter incolas Capitis bona spei, & Canadensem plerosque barbaros planè inscos, ut nunquam Dei nomen audierint, de quibus sup. cap. 2. mom. ult. Ergo huic propositioni, *Existit Deus*, quisque perceptis vocabulis absque ullo discursu acquiescit. Minor propositio, præterquam quod cap. 1. comprobata est, traditur ab Augustino lib. 1. de Doctrina Christiana cap. 1. ab Anselmo in Alloquio cap. 2. necnon à Cicrone in lib. 1. de Nat. Deorum, à Sexto Empirico in VIII. adversus Mathematicos; neque, fatentibus omnibus, quisquam est, qui certa animi notione non præsentiat, talem esse Deum, ut in omni natura nihil possit esse præstantius. Sed in perceptione, ideaque rei perfectissimæ ac præstantissimæ elucet existentia, quæ est prima rerum omnium perfectio, ut diximus Prop. 2. cap. 1. Ergo, &c.

2.
Confirmatio
contra Lu-
dovicum.

Resp. Ludovicus Habert, in notione summi boni includi quidem existentiam objectivam, sed non realem; idest, terminum illum *Deus* excitare in intellectu ideam summi boni, ideoque existentis: sed utrum revera istud summum bonum detur à parte rei, non ipsa terminorum apprehensione probari, sed inspectione creaturarum. At hæc responsio nequit sententiam nostram labe-
factare, eo quod realis existentia est

maxima perfectio, & consequenter in idea summi boni concipiatur etiam existentia realis, ut loco citato demonstravimus: ac præterea summi boni existentia non solum rerum creatarum contemplatione, sed etiam intima conscientia, insitâque idea deprehenditur.

Opp. 1. cum Friderico Gavardi, &
Henrico Florez. ^{3.} Propositio per se nota Opponitur, à nullo negatur: Hæc propositio: *Ex-
istit Deus*, negatur ab aliquibus: Ergo non est per se nota omnibus. Minor est S. P. Augustini, qui serm. 10. de Verbis Domini explanans verba Psalm. *Dixit inspiens in corde suo, non est Deus.* ait, *Insania ista paucorum est;* & Tract. 106. in Joannem: *Exceptis enim paucis, in quibus nimium natura depravata est, universum genus huma-
num Deum mundi bujus fatetur Au-
torem.* Igitur aliqui, licet perpauci, Deum negant.

Solvitur. Possem respondere juxta ea, quæ diximus cap. 2. mom. ult. nullum fortassis fuisse atheum speculativè; & producta Augustini testimonia de improbis, qui Deum negant practicè, esse exponna; siquidem S. P. in Psalmum XIII. ait: *Nec ipsi enim sacrilegi & detestan-
di quidam philosophi; qui perversa, &
falsa de Deo sentiunt, ausi sunt dicere,
non est Deus.* Id est ergo dixit in corde suo; quia hoc nemo audet dicere, etiam si ausus fuerit cogitare. *Corrupti sunt,* & abominabiles facti sunt in affectionibus suis: id est, dum amant hoc seculum, & non amant Deum; ipsæ sunt affectiones, quæ corrumpunt animam, & sic exēcant, ut possit etiam dicere impruden-
s in corde suo, non est Deus. Quo in loco Augustinus docet esse quosdam atheos, qui dati in reprobum sensum cogitant, Deum non esse, ne illum tanquam Deum glorificant; at nequeunt, quod cogitant ignorare, ut sequenti propositione planè ostendam. Verumtamen transm. maj. dist. mi. Hæc enunciatio, *Existit Deus*, negatur ab aliquibus, perceptis terminis, corūmque inspecta notione, nego. Nulla habita ratione terminorum, ac ideæ, quæ hisce terminis subest, conc. minorem. Porro hac propositio, *Omne totum est ma-
jus sua parte*, consensu omnium est per se nota; & tamen aliqui eam negaverunt, ut scribit Egidius Romanus in 111. dist. 39. q. 3. & Mag. Florez in quæst. 1. de Exist. Dei n. 3. quoniam nondum planè rerum significationem percepserant. Igitur nihil mirum, si quidam barbari rudesque negaverint pro-

propositionem istam: *Existit Deus*, non attendentes ad notionem terminorum, qui ampliorem quoque exigunt expostionem, quam postulet præcitatum Geometricum axioma.

4.
Instansia.

Dices: Si requiritur terminorum perceptio, erit ergo ea propositione tantum sapientibus per se nota, ut affirmat Egidius, imo & Psalmista, ubi ait: *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.*

Solutio.

¶ Resp. nihil magis me in votis habere, quam præclarissimis Theologis consentire, maximè vero Romano Egidio omnium nostrum facile Principi. Sed assero ad percipientiam significationem hujus nominis: *Deus*, nullius opus esse scientie comparatae ratiocinio ac discursu; sufficere autem naturalem rationem, intimamque conscientiam. Nam quod Psalmista ait, negare, quod Deus sit, folios insipientes, id parum Adversariis suffragatur; tum quia Augustinus nomine insipientium comprehendit etiam sacrilegos, ac detestandos philosophos, qui humana sapientia pollebant: tum etiam, quoniam non solum scripturarum more, verum etiam Platonico dicuntur insipientes, qui improbi sunt, etiamsi sapere plurimum videantur. Pausis id expressit in Notis Psalm. doctissimus Bossuet, & venustè Italico carmine Cl. Gregorius Redi.

5.
Opponi-
tur 2.

Opp. 2. Cum Thomistis. Ad propositionem per se notam requiritur cognitione terminorum, & immediata, & prout Schole loquuntur, quidditativa: Terminus istius Propositionis: *Deus est*, non cognoscitur immediate, sed ex rebus aspectabilibus, & ex effectibus, non in se atque intuitiva visione, nisi in cœlesti Patria à beatis: Ergo ea Propositio: *Existit Deus*, nulli creature, si beati excipiatur, est per se nota.

Solutio.

Resp. conc. prima parte majoris, nimirum quod termini propositionis per se notam debeant immediata cognosci, nego alteram, scilicet quod necessario cognosci debeant quidditativè, si per cognitionem quidditativam intelligas vividam, ac plenissimam Dei visionem; quod si intelligas cognitionem inadæquatam, id est solius existentie, & etiam aliarum perfectionum notitiam confusam, & ænigmaticam, ut explicavi in resp. ad 2. opposit. prop. 1. Cap. 1., huic etiam parti subscribo. Servata autem syllogistica forma, dist. minorem: Deus cognoscitur mediata per creature, tandem, nego. Per creature, & per in-

defectibile lumen unicuique intimè praesens, concedo. Vide, quæ diximus loco nuperim citato. Neque dicas propositionem per se notam nullatenus posse per effectus demonstrari, ut manifestum est de illo metaphysico principio, *Quodlibet est, vel non est?* id enim vallet, quotiescumque propositionis subjectum nullos habet effectus, quibus comprobari possit illius existentia; secus si effectus habeat, ut Deus Causa ac Principium universorum.

Opp. 3. Ex quo in clara Dei perceptione concipiatur summè bonum ac Perfectissimum Ens, & Perfectio sit Dei Opponi-
tur 3.

providentia ac simplicitas, non infer-
tur, quod haec propositione: *Deus est sim-
plex, Deus omnibus providet*, sit nobis per se nota: Ergo ex quo in idea Dei, ac Summi Boni eluceat existentia, non sequitur, per se notam esse hanc propositionem, *Existit Deus.*

Resp. Gaspar Juenin non eandem esse rationem de providentia & simplicitate, ac de existentia Dei; multi enim dediti corporis sensibus cogitârunt in Ipso Deo humani corporis figuram; multi existimârunt providentiam, quæ se ad res vilissimas demittat, vanam esse solitudinem: è contrâ neminem prorsus fingere posse, quod existentia aliqua perfectio non sit: idque probat ex Augustino, qui lib. 1. de Doctrina Christiana cap. 7. docet homines, quoniam diversis moventur bonis, partim ad corporis sensum, partim vero ad animi intelligentiam summum bonum concipere. Sed non opus his rimulis. Nego antecedens: nam haec propositiones, Deus est simplex, Deus est infinitus, summè sapiens, immensus, provisor universorum, &c. sunt & ipsæ nobis per se notæ, quoniam in clara summi boni perceptione, atque in intimo, & incommutabili lumine, simplicitas, infinitas, sapientia, ac providentia reluent immediate. Neque obest, quod nonnulli haec divina attributa negarint; negarunt enim propterea, quod ad corporis sensum, non ad mentis rationem summi boni notionem fingere maluerunt: quod recte ac sapienter docet citato loco Augustinus; qui nos invictissime percipere, Deum esse in ipsa veritate, intimoque immutabili lumine, probat luculenter cum locis priori capite adductis, tum de libero arbitrio à capite quinto ad decimum quintum, ubi de Divina existentia per ideam ingenitam manifesta dissertissimè disputat. Sed in hoc priori Corollario non debet ulterius oratio nostra immorari.

G 3

Alte-

Alterum, quod ex dictis consequitur, est, neminem posse invincibili circa Dei existentiam laborare ignorantia: non enim ignoratur invincibiliter, quod interna animadvententia, pluribusque cuivis notis momentis potest dignosci. Cum tamen Molina, aliisque nonnulli sentiant oppositum, addam & de hoc asserto longè probabiliorem sententiam, nostris Theologis, ceterisque ferè omnibus communem. Est autem ignorantia invincibilis ea, quæ humanis mediis adhibitis nequit dispelli; qualis esset in homine pagano ignorantia nondum sibi revelata fidei mysteria: de qua ignorantia, ejusque generibus erit opportunitiori loco inquirendum.

7. PROPOSITIO II. Nullus, quantumvis
Propositio 2. agrestis ac barbarus potest Creatorem
suum invincibiliter ignorare.

Probatur 1.
ex Scriptura.

Prob. 1. Psalmo 78. v. 6. hæc habentur: *Eiffunde iram tuam in gentes, quæ te non noverunt, & in regna, quæ nomen tuum non invocaverunt.* Sap. XIII. v. 9. *Si enim tantum potuerunt scire, ut possent estimare sæculum; quomodo bñjus Dominum non faciliter invenerunt?* Et in Epist ad Rom. cap. 1. v. 18. *Revelatur enim ira Dei de caelo super omnem impietatem, & iniquitatem hominum eorum, qui veritatem Dei in iniquitia detinent; quia, quod notum est Dei, manifestum est in illis.* Quibus aperte afferitur, reos esse, maximūmque promereri supplicium, quotquot ad idola conversi, Dominum ignoraverunt, quem ex procreatis rebus poterant naturali ratione comprehendere: sed invincibilis ignorantia delinquentem subtrahit à judicis ira, reddit excusabile quodcumque scelus; quoniam humanā industriā vitari non potest, nec impunitari liberæ voluntati, quidquid absque culpa penitus ignoratur: Ergo si gentes, quæ Deum non noverunt, neque invenerunt Dominum ex aspectu scæculo, inexcusabiles sunt, supplicioque multitudinē, nullatenus ignorantia possunt invincibili laborare. Quod argumentum ita proponitur à Lactantio in I. Divinarum Institut. *Quam sibi veniam sperare possunt impietas sua, qui non agnoscunt cultum ejus, quem prorsus ignorari ab homine fas non est?*

8.
Probatur 2.
ex SS. Patribus.

Secundò probatur ex PP. Nam Gregorius Magnus lib. 17. Moralium cap. 3. scribit: *Eo ipso quod homo rationalis est conditus, debet ex ratione colligere, eum, qui se condidit, Deum esse.* Tertullianus lib. de Spectac. cap. 2. *Nemo ne-*

gat, quia nemo ignorat, quod ultrò natura fuggerit, Deum esse universitatis conditorem. Et in Apologia cap. 17. *Hæc est summa delicti nolentium recognoscere, quem ignorare non possunt.* Item adversus Marcionem I. *Animæ à primordio conscientia Dei nos est: eadem nec alia & in Ægyptiis, & in Syris, & in Ponticis, &c.* Hilarius quoque xi. de Trinit. de Deo ait: *Neque mundo ignorabilis effici potest.* S. P. Augustinus verò lib. 2. Quæst. Evangelicarum cap. 46. *Apud Dominum, inquit, etiam illi sunt inexcusabiles, quibus lex data non est, quia per creaturam poterant cognoscere Creatorem.* Tractatu etiam cvi. in Jo. Hæc est vis verae divinitatis, ut creatura rationali jam ratione utenti non omnino, & penitus possit abscondi. Nec non Enarrat. in Ps. LXIV. *De nullo loco judicat, qui ubique secretus est, ubique publicus? quem nulli licet, ut est, cognoscere, & quem nemo permittitur ignorare.* Paulus quoque Orosius in lib. Histor. 6. cap. 1. *Deum quilibet hominum contemnere ad tempus potest, nescire in totum non potest.* Adde loca producta cap. 1. Prop. 1. prob. 2. non enim alia proferam in confirmationem veritatis, de qua idemmet Tullius in 1. de legibus scripsit: *De hominibus nulla gens est, neque tam immanis, neque tam ferrea, quæ non, etiam si ignoret, quam Deum habere deceat, tamen babendum sciat.*

Tertiò probatur propositio argumentis à ratione petitis, quorum nonnulla

Probatur 3.
ex ratione.

feligm. Sit verò primum. De priōri Decalogi Præcepto, *Unum Deum cole,* ut ostendam in lib. x xi. dari non potest invincibilis ignorantia: Ergo neque de Summi Numinis existentia, quæ à memorato præcepto jam manifesta supponitur. Accedit alterum: *Quisquis invincibiliter Deum ignoraret, quantumvis flagitosissimus, nunquam peccati theologici foret reus, sed philosophici tantum.* Est enim peccatum philosophicum actus humanus disconveniens reæ rationi, non tamen transgressio Divinæ legis, si perpetretur ab eo, quæ Deum ignorat: Atqui hæc propositio anno 1690. ab Alexandro VIII. proscripta est: & peccatum philosophicum est commentitum: Ergo Deum nemo potest invincibiliter ignorare. Postremò: Ignorantia invincibilis ea est, quæ humanis mediis, aliisque in nostra potestate positis nequit superari: Ignorantia existentia Dei à quocunque licet seruo ac sylvestri mediis, quæ in ejus sunt

funt potestate, facillimè tolli potest: Ergò in nullo, quantumvis immansueto ac rudi, ignorantia Divinæ existentiae censenda est invincibilis. Minor constat; nam unusquisque prædictus est intelligentia ac ratione, qua sive per inditam sibi ideam Dei, sive per rerum corporearum contemplationem, potest Summi Boni, ac Primæ Causæ sibi comparare notitiam. Atque etiamsi rationalis facultas se sola in Dei cognitionem minimè posset assurgere, præstò tamen sunt singulis hominibus in Adversariorum nostrorum sententia auxilia supernæ gratiæ: quam tamen ad cognoscendam Existentiæ Dei necessariam non esse, vera est communior sententia.

10. Opp. 1. Ad solam fidem pertinet Superni Numinalis existentia: Potest ergò impunè ab iis, quibus non est revelata, ignorari; quales erant, inquit Molina, incolæ Brasiliæ, antequam à Lusitanis subjugarentur.

Solutio. Resp. nego ant. Etenim & ad naturalem rationem, & ad fidem simul spectat Supremi Conditoris cognitionis, eo sensu, quem explanavi postrema instantia 1. Opp. cap. 1. Imò est D. Thomæ Sententia, cui assentuntur & nostri, quod Deum esse non sit Fidei objectum, sed ad Fidei articulos quoddam præambulum. Sed tradita à me responsio conformior ex Augustino, qui in II. de lib. arb. cap. xv., ait: *Est enim Deus, & verè, summèque est: quod jam non solum indubitatum, quantum arbitror, fide retinemus, sed etiam certa, quamvis adhuc tenuissima forma cognitionis attingimus.*

11. Opp. 2. Puer in sylvis, aut apud Atheos parentes, quorum dictis plurimum fudit, enutritus nunquam audit, Deum esse: id ergò ignorat excusabiler.

Solutio. Resp. nego censem. Ille enim puer, quidquid sibi parentes ac præceptores carent insinuare, clariori lumine inditæ sibi conscientiae, & creaturarum Condитorem suum conclamantium potest Divinam existentiæ attingere. Neque à culpa erit immunis propter domestico-rum traditionem; quibus si non fideret negantibus ea, quæ oculis conspiciuntur, vel obvia sunt naturali rationi, neque debet aures præbere dicentibus, *Non est Deus.*

12. Infurgitur. Insurges: Ad invincibilem ignorantiam tollendam duo requiruntur, unum, ut aliqua Dei cognitione pulsit animum, alterum, quod talis cognitione aperte proponatur cum debito comparandi Perseveriæ cognitionem: Fieri potest, ut

nulla Dei cognitione animum subeat, neque prædicto puero cum tali debito proponatur: Ergò potest in puero illo reperi invincibilis ignorantia.

Resp. nego majorem: nam si ad igno-
rantiæ vincibilem necessaria esset præ-
via aliqua cognitione, quotiescumque da-
tur incognitam, atque inadvertentiam,
daretur ignorantia invincibilis. Quare
satis est, si ea cognitione præstò sit, &
sine ullo labore possit haberi: alijs in-
vincibiliter prima principia omnibus per
nota, nec non meipsum ignorarem, cùm aut dormio, aut aliud cogito. Nec
etiam necessaria est perfecta, ac certa
cognitionis; cùm ad operandum non sit
necessaria certitudo metaphysica, sed
sufficiat moralis. Atque hinc est, quod ipse Amicus, qui præfato utitur argumento, concludit tandem: *Quamvis
hic probabilis sit: probalius tamen de-
fendi post sententia opposita, ut neque in
paucis, neque ad tempus perfecta ratione
utentibus dabilis sit invincibilis ignoran-
tia de Deo.*

Urgebis adhuc: Saltem in priori in-
stanti, quo ipse puer pervenit ad ratio-
nis usum, hac invincibili ignorantia po-
terit affici, & à Deo aliquantis per averti.

13. Urgetur.

Resp. nego propositionem loquendo Respondetur, de instanti morali, quo deliberatè incipi agere, ac sese ad aliquod bonum convertit: nam de instanti physico fa-
tor, quod antè deliberatum voluntatis motum sit necessaria animadver-
tentia, & cognitionis; sed dum mens ani-
madvertit, & cogitat; imò, ut dicebam, dum facile potest animadyertere, & co-
gitare, nulla est talis ignorantia, quæ
dici valeat insuperabilis. Est tamen opinio aliorum, qui existimant, in
primo instanti rationis puerum illum
teneri ad convertendum sese in Deum
sub ratione boni in communi, non sub
particulari, prout est universarum re-
rum Principium ac Finis. At sub ista
quoque ratione potest Auctoris sui ex-
istentiam percipere ex illa eadēmet
boni idea insita illius menti, ex intima
sui ipsius conscientia, atque ex rerum
aspectabilium contemplatione.

Opp. 3. Quamplurimi adeò sunt ru-
des ac plumbi, ut ratiocinio uti non
possint, quo Divina existentia firmis-
simè demonstratur, maximè cùm Petrus
de Alliaco, aliisque Theologi arbitren-
tur argumenta, quæ ad probandam
Dei existentiæ proferuntur, probabilia
quidem esse, sed non plane demonstrativa:
Alii insuper in suorum criminum
poenam in tantam prolabuntur cæcta-
tem, ut nequeant in Dei notitiam, &
cogi-

14.
Objectio 3.

cogitationem assurgere: Ergò in his saltem erit invincibilis ignorantia.

Solutio.

Resp. falsum esse antecedens, non enim invenitur homo rationis compos, qui adeò sit stupidus, ut ad intimam sui conscientiam nequeat advertere, neque tam sceleratus, ut omni penitus lumine vel naturali, vel supernaturali destituantur. Sed dato antecedenti, nego conf. quippè ad tollendam ignorantiam invincibilem non requiritur evidens demonstratio, sed sufficit tantum probabilis.

15.
Objectio ultima.

Opp. ult. Hugo Grotius, & alii interpretantur verba Apostoli ad Rom. 1. v. 19. *Manifestum est in illis*, multis inter ipsos, scilicet Pythagoreis, Platonis, Stoicis, quorum argumenta convincendo Aristotelī, & Epicuro sufficiunt. Eundem preferunt sensum Patrum testimonia. Crimina denique pa-

trata ab ignorantibus Deum, recte adversarentur rationi, sed non manifestatae Divinæ legi. Corruunt ergò momenta pro hac assertione producta.

Solutio.

Resp. nego ant. de omnibus indiscretaminatim sermonem instituunt Sacrae literæ, ac Patres, omnésque rationali lumine prediti sunt; & si Philosophi sibi Atheos profligarunt, poterant tamen singuli Atheos detestari. Labitur quoque absque æterna lege humana ratio, quemadmodum occafū solis offenduntur tenebrae: est enim ratio humana æterna participatio legis, sicuti terrenorum corporum splendor solis irradatio. Èa propter si Deum tollas, evertitur lex æterna, si legem æternam, extinguitur ratio; si rationem, natura perit humana; neque aliquid fingi potest inceptius, quā opus rationi dissonum, nec æternae legi repugnans.

C A P U T V.

De Polytheismi, sive Idololatriæ causa & origine.

S U M M A R I U M.

1. Qui putant, Enos fuisse superstitionis Polytheismi auctorem, labili fundamento nituntur.
2. 3. Proponuntur duæ objections, & solvuntur.
4. 5. Ab Hebræorum gente non fuit exortus Polytheismus, neque illum judaico populo Moyses præscripsit.

6. 7. 8. 9. Afferuntur objections cum earumdem solutionibus.
10. 11. 12. 13. Idololatria à posteris Cham originem ducit, & longè ante Moysem fuerunt Dii gentium, non solum numina naturalia, sed etiam animalia.

Causa & origo Idololatriæ.

A Theis, quantum temporis augustia patitur refutatis, stylum acuo adversus Polytheos, idest, plurimum Divinitatum cultores; quorum populus & amplior fuit apud Gentes, & pervicacior. Etenim quidam adeò in Deos fuere liberales, ut Homerus, Hesiodus, & Chrysippus magnam illorum invexerit turbam: Orpheus verò, Auctore Theophilo Antiocheno lib. ad Autolycum 111. ducentos sexaginta duos commentus sit, quos profana Græcorum, ac Romanorum prosecuta est Religio. Manetem Persam duos constituisse, unum efficientem quælibet bona, alterum omnia mala inferentem, tradunt Athanasius, Epiphanius, Augustinus, Nicetas, aliqui. Faustus autem multos finxit, & inter eos duodecim quosdam magnos, ternos per quatuor tractus, quibus ille unus circùm agitur, quem vocat regentium regem, scepterigerum, perennem, floreis coronis cinctum, & facie rutilantem, ut inquit S. P. Augustinus lib. contrà eundem Faustum xv. cap. 5. Prætermitto Tri-theitas, quos in errorem induxit effra-

nis Divinorum mysteriorum, audáxque curiositas; & quorum sectam instituit initio sexti sœculi Joannes Philoponus, eámque in Polonia restituit Georgius Paullus, & Casanovius à Valentino Gentili, ut in libro de Unitate Divinæ Essentiae conqueritur Theodorus Beza, fascinat: in quam insaniam anno 1567. prolapsus est ejusdem Bezae discipulus Petrus Statorius. Tale verò non est aliorum Polytheorum nomen, præsertim Ægyptiorum, qui etiam stiptibus, brutis, arboribus, astrisque genua curvarunt, ut illorum singularem mentionem faciamus.

Deorum originem in particulari contexere, non est hujus loci, atque Instituti; sed sat erit, nunc Polytheismi investigare principium: quod Rab. Mai monides in libro de idololatria refert ad Enos. Alii Hebræis infensissimi, nisi intrusum, instauratum contendunt à Moysi. A sola historia rerum ab ipso Moysi gestarum universam Theologiam Gentilium promanasse, omnésque populares Deos esse eandem Personam Moysis, conatur ostendere in Demon-

Demonstratione Evangelica à tertio ad undecimum caput clarissimus Daniel Huetius. A Cham Noemi filio, ejusque posteris idolorum cultum promanasse existimant alii. Et quoniam ad resellendum errorem maximè conductit lutulentum, scđissimumque fontem inquirere; hæc omnia brevi hac dissertatione resolvam.

I. PROPOSITIO I. Qui putant Enos ^{propositio I.} fuisse superstitionis Polytheismi auctorem, labili fundamento nituntur.

Probatur. Prob. Hæc aliquorum Hebraeorum opinio nullo comprobatur momento, præter quam versu 26. cap. IV. Genes. Sed & Setb natus est filius, quem vocavit Enos: Iste coepit invocare nomen Domini; ubi legendum putant: Tunc coepit profanari nomen Domini: Hoc momentum inane est, atque infinitissimum: Ergo nullo firme Divinæ literæ testimonio præfata corroboratur assertio. Prob. minor I. auctoritate nostræ Vulgatae, in qua Amama nil reprehendit præter prænomen Ise, quod male putat substitui pro adverbio נִיּוֹת, Tunc; quod valde futile est, tum quia Vulgata nostra lectionem confirmant versiones vetustissimæ, ac Patres, probatque etiam vir illi criminatori summus Hugo Grotius: tum etiam, quia Lucas Burgensis, atque idemmet Castalio ita verba Geneseos exponunt, quod Enos vivente, eoquæ auctore, certis constitutis ritibus instauratus sit Dei cultus: quæ est Steuchi, omniumque Latinorum interpretum expositio: tum denique, quoniam Enos proprie tribuitur, quod ipse primus Dominum invocaverit, eo quod ille, ut scribit Augustinus lib. XV. de civit. Dei cap. XVIII., *De patre generationum in meliorem partem, hoc est superne civitatis separatarum, primus commemoratur exortus.* II. Probatur minor; nam prædictato textu non profanatio Divini nominis innuitur, sed cultus & invocatio; Chaldaeus enim juxta Complutensem editionem legit: בְּכָנֵי שְׁרַיָּא בֶּן אֹנְשָׂא לְצַלְמָה רַיִן: scilicet, Tunc coeperunt homines orare in nomine Domini: cui interpretationi suffragatur etiam ratio, quia ab Enos coepit generatio iustorum, qui in sacris literis speciali quodam titulo filii Dei nuncupantur.

Opp. I. Rab. Maimonides, & Kimki ita Geneseos locum explanant, ut sub Enos filii Adam post idolatriam erra-

R. P. Berti Theol. Tom. I.

verint, eamque interpretationem patitur Hebraicus textus.

Resp. falsam esse horum Rabbinorum explicationem, cuius occasio fuit Hebraicum verbum הַוְהָל, quod modo pro incipere, modo pro violari, ac profanari usurpatur; sed priori sensu positum esse ratione, & auctoritate, nuper ostendi; atque Maimonidi opponimus Aben-Ezram, qui & ipse ita exponit: חַטָּעַם שְׁרַחֲלָל לְהַתְפָּלָל, id est Tunc cœperunt adorandum.

Opp. 2. Ipse Enos coepit vocari Dei nomine, voluitque Deus appellari. Hoc videtur voluisse in sua versione Aquila, nec dissentiant Cyrilus, & Irenæus, qui filios Dei commemoratos cap. VI. Genes. v. 2. & 4. intelligent filios Enos. Is ergo qui sese Dei nomine compellavit, idolatriæ fuit auctor.

Resp. gratis amissa Aquilæ interpretatione, quæ tamen subobscura est, ac multiplicem sensum patitur; gratis etiam dato, quod Enos primus omnium appellatus sit Deus, nego consequentiam, siquidem juxta Cyriulum, & Irenæum Dei nomen Enos accepit, ut solent angeli, ac justi: quod aperte in eum locum explicavit Emissenus, dicens: Speravit Enos Deus dici, id est filius Dei: Justi enim, qui erant ex semine Setb, filii Dei vocabantur.

PROPOSITIO II. Ab Hebraorum gente non fuit exortus Polytheismus, ^{4.} ^{Propositio 2.} neque illum Judaico populo Moyses præscriptis.

Probatur I. ex ipsis Hebraorum Ic. Probatur I. gibis, quarum præcipuum mandatum est Exodi xx. v. 3. Non habebis Deos alienos coram me. Non facies tibi scultptile, neque omnem similitudinem, quæ est in caelo desuper, & quæ in terra deorsum, nec eorum, quæ sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coles. Si quæ autem imagines in sacris literis commemorantur, illæ aut non erant ad adorandum expositæ, aut speciali mandato ad ornatum templi sculptæ erant, nunquam tamen ut idola religioso cultu asservatae.

Deinde sinceram verissimamque Moy. Confirmatur, sis religionem, quam erga unum Deum Hebreorum populo tradidit, demonstrat ejusdem zelus; nam conflato ab Aaron vitulo arripiens idolum combusit, & contrivit usque ad pulverem, dixitque fratri, Exodi XXXII. v. 21. Quid tibi fecit hic populus, ut induceres super eum peccatum maximum? atque eo jubente quasi viginti tria millia hominum, qui peccaverant, gladio cœciderunt.

H

Prae-

Solutio.

3.
Objectio 2.

Solutio.

4.
Propositio 2.

5. **Roboratur.** Præterea accedit ipsorum Ethnicorum testimonium. Tacitus enim historiarum v. scribit: *Judæi mente sola, unumque numen intelligunt, & nihil quidquam prius imbuuntur, quam contemnere Deos.* Quomodo ergo Polytheos, idololatrasque censibus? Testatur Moysen instituisse sacrificia in detestacionem Deorum gentium. *Cæso,* inquit, *ariete, veluti in contumeliam Hammonis, bos quoque immolatur, quem Ægyptii Apis colunt.* Affirmat nullam à Judæis imaginem servari, nulla, ait, *simulacra urbibus suis, nedium templis, sunt.* Tradit jam olim ab exitu de Ægypto Hebreos fuisse gentem Diis invitam, atque inde expulsa Hammonis oraculo. Hæc Tacitus; qui tamen fibimet contradicit, dum scribit, *Judeos malos cultus ac mores instituisse in odiū Ægyptiorum;* etenim ibidem ait, *eos corpora condire, non cremare more Ægyptio.* At antiquissimum fuisse in Ægypto morem, condiendi cadavera, affirmant Strabo lib. xvi. Herodotus lib. xi. cap. 86. atque, ut alios omittam, lib. 2. Strommat. S. Clemens Alexandrinus. De Judaica quoque religione hæc Dio lib. xxxvii. Nullam statuam Hierosolymis habebant, & Deum ineffabilem quemdam, & visui non obnoxium arbitrantes magna religione, & super ceteros homines eum colunt. *Cui & templum maximum, & pulcherrimum construxerunt.* Cæteri scriptores appellârunt Hebreos curtos, sabbatarios, retutitos, clementes in porcos, nunquam tamen idololatras; sed cum eos videbant absque Deorum simulacris orare, suspiciunt, quod colerent cœlum, ac nubes: unde de iis Juvenalis:

Nil præter nubes, & coeli lumen adorant.

Igitur ex Hebreorum legibus, ex factis Mosaicis, atque ex testimoniosis etiam gentilium manifestum est, Polytheismum non esse à Moysi institutum, neque probatum.

6. **Opponitur.** Aaron ædificavit altare coram eo, & præconis voce clamavit: *Cras solemnitas Jehova est:* Exodi xxxii. 5. Sed Jehova est verus Deus: Ergo Aaron credidit vitulum in deserto conflatum esse verum Deum.

Respondetur. Respondet Vossius lib. 1. idolatriæ cap. 3. Hebreos in deserto sub vituli simulacro revera unum Deum coluisse, peccâsse tamen peccato maximo, eo quod adoraverint verum Deum in effigie Deorum Ægyptiorum: quod etiam affirmat de idolo Michæ, ac de vitulis, quos in

Dan, & Bethel collocavit Jeroboam. Idcirco poterat jure, & absque mendacio clamare Aaron: *Cras solemnitas ðñ, Domini est.* Sed melius respondetur, hunc esse sensum verborum Aaron: *Cras solemnitas Jehova est,* scilicet vituli, quem vobis pro vero Deo constituitis: nec necesse est recurrere ad interpretationem Vossii, ac Professorum Leydensum, contrariam Patribus, ac præsertim Augustino scribenti in Ps. lxxiii. *Vitulus ille, quem adoravit populus infidelis apostata, querens Deos Ægyptiorum, dimitens eum, qui liberavit de servitute Ægyptiorum.* Resp. Lyranus ac Vatablus Aaron hoc dixisse, quod speraret Moysen quamprimum redditum ad cultum idoli in Jehova festum commutandum. Hanc postremam responsonem adhibet quoque Eminentissimus Gotti: qui & aliam addit ex Grotio, quia Aaron sperabat veri Dei spiritum in eam imaginem venturum, sicut de astrorum spiritibus gentes alias sentiebant. Sed absit tanta ab Aaron insania; licet parum referat, si dicamus, Aaron nondum Pontificem constitutum peccâsse, ut concedere videatur à Lapide. Neque Grotius ait, *sperabat;* sed *sperabant,* scilicet idololatrae, non Aaron: unde ego arbitror, Grotium inclinare in sententiam Vossii, Calvinii, ac Leydensum, existimantium, Hebreos in vitulo aureo adorasse spiritum veri Dei.

Opp. 2. Ipse Moyses æneum serpentem infixit pertice, ut eum aspicerebatur à populo. **Opponitur.** Atqui hæc est imago ac simulacrum Aesculapii, ei simillimum, quod ab Epidauro urbe Peloponnesi adductum Roman narrant Ovidius in Fastis, & Propertius in Eleg. lib. 2. Ergo Moyses falsi Numinis sculpsit imaginem, eamque erectam ad adorandum exposuit.

Resp. nego cons. non enim, ut adoraretur à populo erexit Moyses æneum serpentem, sed ad conferendam ei sanitatem. Ita respondet Tertullianus lib. 3. contra Marcionem, & S. P. Augustinus lib. x. de Civit. Dei cap. viii. Neque Moyses Deo mandante serpentem erexit in memoriam Aesculapii, aliorumve Numinum Ægyptiorum, sed in promissionem Salvatoris, quod idem Augustinus serm. x. de Tempore his demonstrat: *Hoc mihi videtur, quod duas significaciones babere possit, unam propter diuturnitatem, quia vasa ænea diutius durare solent; aliam propter vocis claritatem, nam inter omnia metalla vasa ænea majorem tintinnitum reddere, & longius sonare solent; Christi doctrina non in una tantum*

^{8.} tantum *Judaorum* gente innotescere, sed per universum mundum claro salutiferæ prædicationis sono poterat pervenire: ideo serpens ille æneus efficitur, ut doctrina Christi in universo mundo clarius prædicetur, &c.

Opponi-
tur. 3.

Opp. 3. Tacitus citato loco de Judæis scribit: *Effigiem animalis, quo monstrante sicuti, famemque depulerant, penetrali sacraverunt.* Erat autem haec effigies caput asini, de qua Justus Lipsius Comment. in Tacitum ait: *Hoc de capite asini magno consensu omnes veteres tradiderunt: ne tantopere noster culpetur, tanquam mendaciorum plenissimus scriptor.* Meminit hujus asinini capitinis Posidonius, Apollonius, & Apion Grammaticus, cujus hæc sunt verba apud Josephum lib. 2. contra Apionem: *Dum Antiochus Epiphanes expliasset templum, illud caput inventum ex auro compositum multis pecuniis dignum.* Consensu itaque scriptorum, & rei eventu manifestum est, Judeos caput asini ex Majorum instituto superstitionis religione servasse.

Responde-
tur.

Resp. Tertullianus in Apolog. cap. XVI. hanc de asinino capite narrationem putam fabulam esse. I. Quia idem Tacitus in eadem historia refert, Cn. Pompejum, cum Jerusalem cepisset, & adiisset templum speculandis Judæorum arcanis, nullum illuc reperisse simulacrum. II. Quoniam si id Hebræi coluissent, nusquam nisi in sacrario suisset servandum, quod solis Sacerdotibus licitum erat adire, conspectu cæteris interdicto per velum oppansum. In sacrario autem nihil dignum reprehensione ab Antiocho fuisse adinventum probat Joséphus contra Apionem plurium gentilium Historicorum testimonio, Polybii Megalopolitani, Strabonis Cappadocii, Castoris Chronographi, aliorumque. Extra sanctuarium vero unicuique fas erat inspicere. III. Neque Tacitus, neque ullus idololatra potest hæc Judæis objicere, cum gentes ipsæ hæc aliaqua horribilia monstra adoraverint. Vide Tertullianum loco cit, Josephum Hebræum, & Marcum Minucium in Octavio. Observa etiam, an Tacitus sibi constet, qui supra scripsérat, Judeos nullum penitus colere simulacrum. At Lipsius non ideo excusat Tacitum à mendacio, quod verum aliquid enarraverit, sed asserit, non esse in eum fabulam referendam, quam tradiderunt scriptores alii. Qui tamen illam acceperunt ab Apione Grammatico pugnantia narrante, dum ait asinum caput inventum ab Antiocho,

R. P. Berti Theol. Tom. I.

postquam scripsérat sublatum à Zabido. Fabula derivata est à malitia, aut ignorantia Ægyptiorum, qui legentes, vel audientes Hebraicam vocem פִי יְהוָה Pijabo, id est, *Os Domini*, in sacris literis usitatisimam, commenti sunt Judæos PIEO, sic illi appellant asinum, adorare: vel à quadam templo Judaici ritus condito ab Onia in Ægypto, quod propterea dictum fuerit, Ονίου ἡρῷον, templum Onia; sed Alexandrini sic acceperint, quasi esset appellatio αὐτὸς τοῦ ἵερου, ab asino.

Opp. ultimo: Joseph. lib. VII. de Bello Jud. cap. XII. inter cetera prodigia, ^{9.} Opponitur que evenerunt ante dirutum incensum ^{ultimo.} que à Tito templum, istud enarrat: *Festo autem die, quem Pentecosten vocant, nocte Sacerdotes intimum templum more suo ad divinas res celebrandas ingressi, primum quidem motum, quemdamque strepitum senserunt: postea vero subitam vocem audiēre, quæ diceret: Migremus hinc.* Et Cornelius Tacitus: *Expansæ repente Delubri fores, & auditæ major humana vox, excedere Deos; simulque ingens motus excedentium.* Cum ergo in extrema populi calamitate demones, ac Dii gentium Jero-solymis emigraverint; consequens est, ut antecedenter fuerint Hebræis plures Dii templi præsidium, populique numina tutelaria.

Resp. négo conseq. Etenim emigrantes à Jero-solymis spiritus, cum non fuerint Apis, neque Serapis, neque Numen aliud Judaico populo invisum, nulli fuerunt nisi custodes Angeli urbem deserentes, ac coeleste præsidium in posterum denegantes; vel ipsum summum Numen ad vindictam à scelestissimo populo provocatum per se, vel per Angelos suos terribili voce clamans: *Migremus hinc.*

PROPOSITIO III. Idololatria à posteris Cham originem dicit, & longe ante Propositio 3. Mosen fuerunt Dii gentium, non solum numina naturalia, sed etiam animalia.

Demonstratur 1. Praclarissimorum scriptorum auctoritate. Ita enim docent Hebræorum doctissimi Abenesdras, & alii, Lactantius lib. 2. Institut. cap. 14. Hieronymus cap. 2. in Oseam, S. P. Augustinus lib. VIII. de Civit. Dei cap. 24. Veteres omnes qui de idolorum vanitate scripsérunt. Quibus addo Lilium Gyraldum Ferrariensem in Syntagm. Deorum, Joannem Boccacium in sua Genealogia, Paulum Perusinum, cuius Commentaria de Diis Boccaccius exscripsisse, sed immerito, fertur. De hoc etiam arguento eru-

H 2

dite

ditè scripsere Vossius amplissimo volume de idololatria gentium, Grotius in celebri explicatione Decalogi, & Joannes Clericus in Prolegom. historiae Eccles. sect. 2. Hanc sententiam explico simul, ac probo. Principio homines pro Diis venerati sunt astra, sidera, & signem; idque longe ante Mosen; quippe ignis colebatur in Ur Chaldaeorum, cuius cultum fugisse Abraham verutissima est Hebraeorum traditio, neque videtur à sacris literis discrepare. Justinus quoque cum Tryphonie disputans scripit, Deum dedidisse ante solem adorandum, permittendo nimurum, non approbando.

11. Una cum astris Dii vocati sunt, divinisque culti honoribus reges atque reginæ. Ita Chrysostomus in 2. ad Corinth. cap. xii. Et colligitur ex Diódoro, qui lib. 1. Biblioth. ait: Idololatriam ab antiquis temporibus fuisse sitam. Ægyptii Isidem & Osiridem reges suos tanquam Deos habuerunt: cumque eos puderet mortuorum animos colere, commenti sunt Isidem eamdem esse ac lunam, & Osiridem eundem cum sole. Phœnices, auctore Athenæo, regem suum קְרָנוֹן Kronon in eam stellam, quam Græci à Phœnicibus edocti Κρόνον, Latini autem Saturnum vocant, consecraverunt. Astarte in Veneris stellam, Hammon in Arietem pariter sacrati sunt. Hos antiquissimos reges fuisse posteros Noe, qui Mosen præcesserunt, salva Huetii veneratione, quem virum ob maximam eruditionem summo honore prosequor, cerissimum putto, atque alibi ostendo, Neptunum idem esse eam Japete filio Noe, Vulcanum cum Tubalcain, Martem cum Belo primo rege Asyriorum, Apollinem cum Jubal cithare inventore, Saturnum cum ipso Noha, &c. consecrantibus posteris Cham patrum suorum memoriam. Cumque habeamus ante Mosen Deorum historiam, falsum est, omnes populares Deos gentilium unam esse cum eodem Mose personam. At ad institutum revertor.

12. Cum sidera habeant quamdam cum animantibus similitudinem, cœperunt homines regum suorum adoratores fingere idola animalium, ita ut bos dictus sit Apis ob lunam; Phœnix, dra-

co, & accipiter propter solem: Ibis ob Mercurium: Canis ob Sirium: atque hinc paullatim adinventæ sunt aliae Deorum imagines, avium, pecudum, piscium, & monstrose quamplurimæ quibus essent capita brutorum, membraque hominum. Quapropter idolum virtuli conflatum ab Hebreis erat, ut arbitror, imago lunæ, & Apis: colebantque gentes in animantium formis sidera, in sideribus regum suorum animos. Ultro idololatria processit, nam intervallo temporis relata sunt in Deorum numerum ipsamet animalia, serpentes quoque, & crocodili, tandem etiam lapides ac plantæ, reputantibus Polytheis Deum quidquid eis utile videbantur.

Ex quibus colligitur idololatriam principio fuisse absque idolis, ac simulacris: hæc autem primo fuisse animantium, deinde alicuius monstri, in his illudentibus simpliciores homines per oracula, ac signa mendacii malignis spiritibus. Idola humanam effigiem repræsentantia primus omnium traditur fecisse Ninus rex Assyriorum, de quo loco citato Hieronymus. Hunc Ninum puto fuisse filium Nemrodi, filii Chus, filii Cham, filii Noe. At non omnia idola hominum vel animantium imaginem referabant: sed & erant quedam cum stellarum figuris, quibus iunctulis ex veteri Syrorum superstitione arbitrabantur, se futura prænoscere. Appellantur Hebraice Teraphim תְּרָפִים: erantque hujus generis ea, quæ Rachel abstulit Labano patri suo Genes. xxxi. v. 19. & quibus divinationis causa excranda superstitione suspendebant iniures, ut scribit S. P. Augustinus Epist. lxxii., & infertur ex cap. xxxv. Gen. v. 4. Consimile idolum habuit Nero, cuius monitione dicebat, se futura prænoscere, ut narrat Suetonius. Hæc est verissima origo idololatriæ, quam à Chananeis ad Ægyptios, hinc ad Phœnices, ab his ad Gracos, à Græcis vero ad Romanos fuisse derivatam constat omnium historicorum consensu. Nunc vero contra hanc idololatriam natam ab homine, cui pater suus maledixit, communibus Scholasticorum, ac specialibus quoque argumentis, Dei unitatem vindicare conaber.

13. Notanda de Idololatria.

CA-

C A P U T VI.

Unum esse Deum demonstratur.

S U M M A R I U M .

1. 2. Argumentum primum è sacris literis e-
ructum.
3. Argumentum secundum ex innumeris à
Deo patratis miraculis.
4. 5. 6. 7. Plurium argumentorum à ratione
complexio.
8. 9. 10. 11. Argumentum quartum à genit-
lium testimonio, & amentia.

Demonstra-
tur, Deum
esse unum.

Norunt omnes Tertulliani adagium lib. 1. contra Marcionem, *Deus, si unus non est, non est.* Omnia quippe argumenta, que probant Dei existentiam, demonstrant quoque unitatem; ut recte animadvertis lib. 2. Theologicorum Dogmatum cap. 1. vir clarissimus Ludovicus Thomasinus. Superaddam tamen, ut id exploratus fiat, momenta quædam ex sacris literis, ex miraculis, ex theologicis rationibus, & ex ipsa gentilium Theologia, indigitans, ubi possint hæc pleniori doctrina pertractata à studiosis adolescentibus reperiri. Neque hoc loco prætermitto divinas Scripturas, quæ & valent contra Tritheistas, & argumenta suppeditant contra omnes idololatras validissima.

Momentum I. è sacris literis
eructum.

Divina Scriptura nil frequentius admet, quam unum esse Deum, non solum Hebraici populi, verum etiam universorum; Huic & propter scriptorum auctoritatem, & propter veracitatem divinam, quæ duo nunc presupponimus, firmissima habenda est fides: Igitur unus est Deus. Major probatur; etenim Deut. xxxii. v. 39. legitur: *Videte, quod ego sum solus, & non sit alius Deus præter me:* IV. Regum cap. v. 15. *Vere scio quod non sit alius Deus in universa terra.* Ps. 17. *Quis Deus præter Deum nostrum?* & 82. *Tu solus altissimus super omnem terram.* If. xxxvii. *Tu es Dominus solus.* I. ad Corinth. cap. viii. v. 4. *Scimus, quia nihil est idolum in mundo, & quod nullus est Deus nisi unus.*

Confirmatur
rei eventu.

Neque id solum Scriptura narrat, sed etiam rei eventu confirmat, ratione universi, productione hominis, punitione impiorum, ac præsertim idololatrarum. Nam qui vitulum conflatum adoraverunt, cæsi sunt jubente Domino Exodi xxxii. ferè viginta tria millia hominum: sociati idololatris Israëlitæ traditi sunt in manus regum terra, Judic. cap. iii. & è contra ad Deum suum

reversi, fuerunt à Philisthiim tyranni de liberati. Periit rex Achab in bello propter cultum idolorum, obiitque Ochosias, consulens Beelzebub Deum Accharon, ut regum narrat historia. Exaltati è contra idolorum eversores Jacob, Moës, Josue, &c. Et quod enarrat Scriptura, confirmavit posteriorum saeculorum historia, ac miserabile fatum Neronis, Diocletiani, Maximini, Licinii, Juliani Apostate, aliorumque, qui idolorum cultum instaurarunt. Si enim di gentium essent virtute ac potentia summa pollerent, & potuerint contra Deum Israël salvare eos, qui eorum cultum summopere promovebant; neque ipsis invitatis unius Dei religio longe lateque fuisse diffusa. Urget hoc contra Etnicos argumentum Lact. lib. 2. divin. Insit. cap. 4. Tertul. in Apologeticō cap. 26. & S. P. Augustinus in 1. de Civit. Dei cap. 4. ubi deorum vanitatem ostendit, ex quo cultores suos, sibique addictas civitates, non potuerunt servare.

Respondent gentiles, vel hæc falsa es-
se, vel similia à suis quoque diis fuisse Responso
patrata. Addit Phereponus Animad-
gentilium
vers. in Augustini Opera pag. 576. im-
prudentes videri Patres, qui iis armis
usi fuerunt, quæ & Etnici adversus
Christianos tractare poterant.

At prior responsio propellitur ab Au- Refutatio,
gustino lib. x. de Civit. Dei cap. viii.
& xvi. Si enim pertinaciter negare velimus historias, nullis libris præben-
da erit fides, multo minus Etnicorum, qui vel Magi fuerunt, vel poëtae, & à suis quoque, ut infra ostendam, despiciuntur. Animadversio autem Phere-
poni impudentissima calumnia est, ac puerilis ratioinatio. Nam libri Etni-
corum testantur, urbes & cultores ido-
lorum cecidisse diis invitatis & contra pu-
gnantibus: sic ilium eversum invito Ne-
ptuno, sic à naufragio liber, & Turni
victor Æneas repugnante Junone. In-
firmos ergo ac nullos hos deos valide
Augustinus demonstrat. E contra si
Hebræorum, aut Christianorum tem-
pla diruta sunt, si in occisione gladii

mactati fideles, si vera religio ab hostibus perturbata, hæc omnia Deus noster prædictis, & evenerunt eo permittente ac volente in pœnam impiorum, nominisque sui exaltationem: eo vel maximè quod vera religio crevit inter magna discrimina; idolatria vero nunquam post fata revixit. Perperam itaque in Patres Phereponus debacchatur.

Momentum II. ex innumeris à Deo patratis miraculis.

3.
Momen-
tum 2.

Idololatrarum punitioni accedunt mirabilia, quæ in sui cultus exaltationem operatus est Deus. Plenæ sunt his sæculorum omnium historiæ. Enim vero de Mose in libro Exodi legimus columbrum in virgam, & aquam vertisse in sanguinem, per undas maris rubri populum traduxisse, eo petram percutientem saluberrimam fluxisse aquam, & orante cœlos mannam distillasse. Quæ fecit Josue in transitu Jordani, atque in expugnatione urbis Jericho, quæ Gedon in Madianitas, quæ David in Philistæos, quæ Daniel apud Babylonem, quæ denique Machabæorum exercitus contra potentissimum Antiochum, in cæteris Scripturæ libris recensentur. Atque hæc in conspectu idololatrarum prouinius veri Dei cultu fuere perfecta. Servatoris nostri Christi signa ac prodigia in novo habentur testamento: Petri, Pauli, ac Stephani in Actibus Apostolorum; Discipulorum Christi ac Martyrum in Tabulis, & Ecclesiasticis Monumentis. Sufficiat hæc commemoravisse: in libro enim de Angelis ostendam, hæc fieri nisi divina virtute non posse. Ergo cum Deus sit, qui facit mirabilia magna solus, neque inveniri possint miracula perpetrata ab aliquo gentilium Numine, prout ostendam infra solvens argumenta Ethnicorum; consequens est unum esse Deum, qui ab Hebreis, & Christi Fidelibus adoratur. Utuntur hoc argumento S. P. Augustinus lib. xxi. de Civit. Dei cap. viii. aliquique Patres, nec non Hugo Grotius lib. i. de Verit. Relig. Christ. n. xiii. & lib. iv. num. viii. Clericus etiam in Hist. Eccl. anno clvii. num. ix. & x. & in Prolegom. sect. 2. n. xi. & xii. quos propter eos nomino, qui negant, miracula esse vera Religionis argumentum. Ex Scholasticis vero ad probandam Dei unitatem hoc præsidio utuntur Antonius Boucat. dissert. 2. art. 2. & ex mirabilibus ordinis naturalis satis ingenioso ratiocinatur noster Gavardi Quæst. 1. de Subst. Dei art. iii. n. 10.

Si dixeris hæc miracula fieri à spiritibus Deorum administris; Respondeo id quidem verum de pluribus esse, quæ peraguntur ab Angelis, qui sunt administratorii spiritus. At sola Dei potestate, nutuque hæc efficiunt, sicut in regnis bene constitutis, nihil ministri extra communes leges operantur, nisi unius summi Rectoris arbitratu.

Momentum III. sive plurium argumentorum à ratione complexio.

Comprobat Dei unitatem etiam manifestissima ratio. Primo: Deus est summe magnus: ergo est summe unus. Ita argumentatur Aug. lib. i. de Trinit. cap. 7. Tertullianus in i. adversus Marcionem, & Auctor librorum de Trinit. qui inscribitur Novatianus, Anselmus lib. de Incarnat. cap. 4. & D. Thomas in i. contra Gentes c. 42. Ant. est communis, omnium de Deo sensus: conseq. probatur; quoniam hoc est esse sumnum, par non habere: par autem non habere uni tantum competit: *Duo ergo summa magna quomodo consistunt?* inquit Tertullianus.

Præterea: Si plures sunt Dii, vel differunt essentialiter, vel accidentaliter: In Deo neque essentialis, neque accidentalis differentia potest excogitari: Ergo non sunt plures Dii. Probatur mihi namque differunt essentialiter, id est, quomodo species à specie sub eodem genere distat, perfectio essentialis, quæ in uno est, deerit alteri, & neuter erit summe perfectus: si vero differunt tantum accidentaliter, id est, aut sapientia, aut jurisdictione, aut loco, aut felicitate, neuter erit omnipotens, neuter immensus, neuter beatissimus. Quod si dixeris differre tantum numero, ut plura ejusdem speciei individua, ac tanquam Plato distat à Socrate; vel à se invicem propagati sunt, veluti homo generatur ab homine, vel nullus habet ab altero originem: si propagati sunt à se invicem, is erit primus ac summus, à quo alii ortum habent; quod si à nullo habent originem, erunt plures species, seu nature diversæ, reditque prior argumentatio, quam urget in lib. de Trinit. Boetius, Lactantius lib. i. divinarum Institutionum, Petavius lib. i. Theolog. dogm. cap. iv. n. ii. Thomassinus lib. 2. cap. i. n. viii. Instanciam, quam patitur argumentum, petitam ex divinarum Personarum distinctione diluam paullo infra. Reducuntur ad hæc duo genera argumenta omnia ab idea entis à se, infiniti, singularis,

Objec-
tum solu-
tionis.

4.
Momen-
tum 3.

5.
Conforma-
tio 1.

laris, omnipotens, ultimi finis: quæ idcirco omitto, sed rerum multarum cupidus ea adinveniet apud Ægidium, Gibbon, Gonet, & Suaresium, qui hæc planissime enucleant.

6.
Confirmatio 2.

Tertio: Unus est mundus: Ergo unus illius opifex. Consequentia probatur; nam sicut unius regni unus est princeps, ita unius mundi unus debet esse conditor ac rector; alias non faret universalis Dominus. Quamquam enim sunt in mundo res publicæ, in quibus principiantur optimates, unus tamen hanc regiminis formam proposuit, unus jecit urbium fundamenta, ut Athenarum juxta Platонem Pallas, Romæ Quirinus seu Romulus, Patavii, ut fertur, Antenor. Atque si compatuntur principatus consortium homines, pati non potest summus Deus; illi enim infirmi, & errandi capaces egerint alterius consilio ac potentia; Deus autem summe verax ac potens neque consultatione indiget, neque auxilio. Quod si dixeris plures mundos fabricatos esse, vel diversas ejusdem mundi partes a Diis pluribus, subsistit adhuc argumentatio. Nam vel multorum opera ad universas creaturas moliendum erat requisita, vel unus poterat omnes constitueri si poterat unus, cur alios adhibuit? aut necessitate, aut libertate: si necessitate, ergo impotens est, non Deus; si libertate, non sunt igitur plures Di necessarii. Si autem singulorum opificium requirebatur, consequitur omnes suisse imbecilles. Vide in oratione contra gentes Athanasium. Atque hoc spectat argumentum petitum à mundi ordine ac regimine, quod Hieronymus in Epist. ad Rusticum, & Cyprianus in lib. de Vanit. idolor. explicant comparatione apium, gruum, armentorum, & exercituum, quibus omnibus unus est imperator; & Athanasius, eodem loco, exemplo navis, quæ, nisi unus regat clavum, cursum recte non tenet; & cithare, quæ non edit concentrum, nisi unus philarmonicus eam plectro feriat.

7.
Confirmatio 3.

Denique: irrupto semel limine unitatis, innumeri propemodum confusgent Di; semel enim effusam divinitatem nemo poterit sistere, & cum numerus eo sit perfectior quo major, multitudinis Deorum non erit terminus: Atqui Deos inumeros nullus sibi conscientius fatebitur; Ergo neque plures. Argumentum est Tertulliani contra Macionem: eo utitur noster Gibbon in hac quæst. n. ix. accuratius vero Thomasinus loc. cit. num. vii. & ampliori et-

iam eruditione doctissimus Cardinalis Gotti n. vii. & viii.

Momentum IV. à gentilium testimoniio, atque idololatrarum amentia.

Auctoritate quoque gentilium refutatur Polytheismus, cum unum Deum Momentum 4. fere omnes scriptores etiam idolis mancipati profiteantur. De Platone, Porphyrio, Jamblico, Proclo, aliisque hujus sectæ constat, unum statuisse summum Deum, aliorum quidem, sed inferioris fortis, progenitorem. Empedocles, & Antisthenes multos populares Deos, at naturalem unum agnoverunt. De Aristotele, Simplicio, ac universa Peripatetica schola compertum est, unicum rerum omnium constituisse principium. Quid senserint Cicero, Varro, Plutarchus, ostendit in praeclarissimo opere de civit. Dei Augustinus, & qui in illud commentaria ediderunt, Vives, & Coquæus. Veterum Poëtarum consensus probant Clemens Alexandrinus in Protreptico, Athenagoras, Laetantius, Tertullianus. Hoc argumentum proponunt, quotquot de summo Deo disputacionem instituunt, at ornatissima eruditonis copia Gerardus Vossius in 1. de idolatria cap. 2. & Petrus Daniel Huettius in Concordia rationis & fidei lib. 2. num. xiii.

Si reponas longe majorem suisse numerum illorum, qui plures Deos co-Oppositi luerunt, ut animadvertis initio cap. v. cum solu- Respondeo horum nullam habendam done. esse rationem. I. Quia & ipsi unum Deum aliis praesesse opinabantur: quem, auctore Plutarcho in Iside & Osiride, incolæ Thebaidos Cneph appellabant; cæteri idololatæ ignorabant, quisnam esset: aut quo nomine vocaretur, si de Ægyptiis loquamus; at si de Romanis, Græcisque, erat iis omnium princeps aut Jupiter, aut Saturnus. Idem factentur omnes gentiles, ut in concilio Carthaginensi sub Cypriano ait Saturninus Confessor, & in Epistolis ad Augustinum Longinianus, & Maximus: idem nota inscriptio Delphici templi EIS EI, *Unus est*, de qua Eusebius lib. 11. Præparat. Evangelicæ cap. 7.: idem oracula Apollinis apud Porphyrium, de quibus Augustinus lib. xix. de civ. Dei cap. 23. idem denique Romani, qui cum Pantheon, id est, Deorum omnium templum, modo Sanctæ Mariæ ad Martyres sacrum, curante Agrippa excitarent, Jovi tamen Victori dicârunt.

Secun-

Conformatio. Secundo: dēmūs existimāsse idololatrias Deos imperio ac virtute pares; eorumdem tamen stultitiam certis rationibus comprehendimus. Principio ex hoc ipso capite, quod summā dementia est, plures Deos inter se aequales excogitare, ut probat Momentum praecedens. Deinde quia ii Dii aut erunt boni, aut mali: si boni, servabunt ordinem inter se: si est inter eos ordo, erit unus summus ad cuius praeceptum ceteri erunt co-lendi; ut nos Angelis & Sanctorum animalibus praeferamus religiosum obsequium: at vero in hac hypothesi Dii non sunt. E contra si mali, non erunt illud sumnum bonum, quod se penumero memoravimus. Ulterius gentes cultum flagitosissimis hominibus vita functis impendunt, impio in fratrem Romulo, ebriosi Baccho, Jovi in patrem sacrifico; imo Arimanio, Cacodamoni, malo Genio, quibus & nunc hostias mactant Indi, Aethiopes, ac Persae. Rursus sacrificia immolant, ut cap. precedentem diximus, animantibus, quem cum ratione careant, sunt ipsis culturis deteriora: multo minus sunt hominibus comparanda sol, luna, astra, elementa, quae nec vivunt, nec sentiunt, longius ab adoratoribus suis distant numina, quae nec subsistunt, & sunt corporum affectiones, ut motio & saltus maris, valetudo, eventus, cupiditas, qua sub nomine Salarie, Venilia, Fortune, Amoris superstitiosa gentilitas venerabatur. Quis vero dixerit, Deum esse cultore suo inferiorum, dominum servulo, opificem stratura sua, auctorem figmento, ac plasmate? Denique extremam gentium stultitiam eadem ipsarum produnt sacrificia, ac ritus; dira praeferunt consuetudo idolis humanas victimas, puerorum quoque ac virginum cruenta immolatione mactandi. Nefanda haec sacra commemorant Lactantius, Plutarchus, Porphyrius, Saubertus. De turpitudine Sacrorum Matris magnae scribit elegansissime S. Pater in vii. de civit. Dei cap. xxv. & xxvi. de placentis conspersis adipe ab Hebraeorum feminis gentilium more oblatis Reginae cœli, ut legitur in Hierem. cap. 44. venustissimus noster Poëta Joannes Baptista Cotta in Adnot. ad Hymnum vii. ubi cœli reginam recte docet esse lunam. Nam addam haec ad praeclarissimum scriptorem, quem honoris causa nomina-

vi,) Hebrei cœli reginam vocant בָּלְתִּים, & à Philone Byblio dicitur בָּלְתִּים, ab Abydeno vetustissimo scriptore apud Eusebium in fine ix de Præparat. Evangel. בָּלְתִּים, Beltis, uxor Beli, & prima regina Assyriorum; qui, ut capite præced. diximus, in sole, & luna, reges suos adorarunt. Atque facta talibus Diis, Deabusque huiusmodi placenta, ac liba satis vesanam redarguant superstitionem.

Tria ad hæc regerebant pagani. I. Se non colere lapides ac metalla; Sed simulacra, altaria, custodiam ignis & cætera id genus esse immortalium Deorum symbola: ita Celsus apud Origenem lib. vii. II. Ajebant, conficta esse probra de ipsorum Diis enarrata. III. Idola solum sculpta esse ad accersendas aeras potestates.

II.
Tres objec-tiones pa-ganorum.

Verum commentitia sunt hæc omnia. Et primum quidem; nam certum est simulacrorum inventores existimasse, Deos esse corporeos, atque ipsis idolis simillimos; aut saltē consecratione ita statuis alligari, ut arbitrarentur se carere Diis, cum essent ablata eorum icunculae. Habes exemplum Micha Judicium xviii. v. 24. & plurima apud Ethnicos de asportatis Penitibus, ne restaurari possent urbes hostium eversæ. Quapropter sive statuam, sive presentem Deum dicant se colere, perinde est, ac eodem pacto insanire. Ejus generis est responsio altera; nam Deorum flagitia non nostri scriptores primo commemorarunt, sed Homerus, Varro, Phornutus, & alii: qui si commentitia narrant, erunt ejusdem furfuris Deorum virtutes, nec non Saturni, Jovis, Martis aliorumque Deorum nomina. Atque si falsa sunt, saltē pagani Deorum probra imitantur, ut constat in Tarentiana, Eunacho Act. 111. scena v.; & arbitrantur, Deos delectari obsecnissimis sacrificiis, quae perstringit ingeniose Augustinus in II. de civit. Dei cap. xxix. Et fiunt miseras, ut scribit Cyprianus Epistola II., religiosa delicia. Tertiam denique responsonem ita impugnat Athanasius in Orat. contra gentes: Si haec simulacula facta sunt, ut per ea advovent potestates; cur haec iisdem, quas invocant, potestatibus pluris faciunt? cur iisdem simulacris Dei nomen, & bonorem imponunt, ac praestant? Quod si reponant, se idolis potestates has anteferre, ingeret se iterum prior refutatio.

CA-

C A P U T VII.

Objectiones contra prolata momenta solvuntur.

S U M M A R I U M.

1. 2. In favorem Polytheorum fit, & solvitur
objectione defumpia ex S. Scriptura & Theo-
logia paganorum
3. 4. 5. 6. 7. 8. Pluralitatem Deorum adver-

I.
Objecio 1.
ex S. Scri-
ptura.

IN Polytheorum patrocinium primo loco afferri possunt Divinae Scripturæ. Habetur namque Exodi vii. v. 1. Moysen fuisse Deum Pharaonis. In Psalm. lxxxi. legitur: *Deus stetit in synagoga Deorum.* Et infra: *Ego dixi Dii eftis, & filii excelsi omnes:* quo testimonio Christus propriam divinitatem comprobavit Joannis cap. x. v. 35. Ad Corinth. prima cap. viii. v. 5. *Siquidem sunt Dii multi, & Domini multi.* Corruit ergo Momentum primum petutum ex sacris literis.

Solutio.

Resp. nego consequentiam, quæ hanc rete ex productis locis infertur, ut ostendam singulorum explicacione. Exodi vii. Moyses dicitur Deus constitutus; ergo non erat ille Deus natura sua, sed Dei vicem gerebat. Deinde ibi appellatur Deus solo vocabulo Elohim אֱלֹהִים, quo judicaria potestas significatur: ideoque sensus est, Moyses electum à Deo fuisse, ut Divina judicia contra Pharaonem exequeretur, unde transtulit Jonathan, *Ego te confitui timorem Pharaonis.* Præterea ibidem v. 2. aperte innuitur, quo sensu Moyses dicatur Deus: *Tu loqueris omnia, que mando tibi...* Sed ego indurabo cor ejus, & multiplicabo signa, & ostenta mea in terra Ägypti. In Psalmo item lxxxi. est vocabulum אֱלֹהִים, & sensus est, *Deus stetit in synagoga judicum;* exercent enim reges ac judices ministerium ipsius Dei, qui Proverbiorum viii. v. 15. ait: *Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* Propterea dicit Psalmista, Deum judicaturum ipsos judices, qui perverse agunt, ut proceres Israel, qui Absalom fuerant secuti: *Deus, inquit, stetit in synagoga Deorum: in medio autem Deos dijudicat. Usquequo judicatis iniqitatem: & faciem peccatorum sumitis?* Quod ex eodem Psalmo profertur, idem omnino est: videlicet, *Dii eftis, judices eftis,* atque secundum legem, ac præscriptionem meam ad regendos populos constituti, Diique participatione regiminis, non sempiterna substantia; *Vos enim (nota quænam illico subsequantur,) sicut homi-*

R. P. Berti Theol. Tom. I.

sarii probare conantur ex innumeris fer-
miraculis. Satisfit objectioni.

9. Solvitur argumentum petutum à ratione,

nes moriemini: & sicut unus de principiis caudetis. Quomodo eo loci Christus suam probat divinitatem, & invidorum retundit criminationem, ostendam in lib. de Trinitate contra Arianos, qui hoc testimonio abutuntur. Demum Apostolus de fallaci gentium opinione, non de proprio sensu loquitur, cum statim addat: *Nobis tamen unus Deus.* Atque ad communem hanc interpretationem addo Græcum textum, Καὶ γὰρ εἴτε εἰσὶ λεγόμενοι θεοί, Ναμ ἔτι si sunt qui dicuntur Dii, scilicet qui Deorum habeant nomen: quod satis indicat, gentilium idola esse tantummodo θεούς λεγομένους, Deos nomine, atque appellatione.

Instabis. Concordant Divinæ Scripturæ cum Theologia paganorum. Hæc docet unum Deum præesse cælo, id est, Saturnum, alios aliis partibus mundi: hominis fatorem esse Jovem: huic adstare Consentes, quos consultat in rebus maximis; unum denique esse Deum Hebraeorum, ceteros nationum cæterarum: Atqui hæc omnia Divinæ affirmant Scripturæ. Ergo his Deorum pluralitas nequaquam adversatur. Prob. mi. Primo Genesios legitur: *In principio creavit Deus cælum, & terram:* Hebraice בְּרֵשֶׁת בָּרָא אֱלֹהִים observa vocabulum אֱלֹהִים, Elohim. Capit. 2.

v. 7. habetur, *Formavit igitur Dominus Deus hominem:* Hebraice יְהוָה יְיַצֵּר יְהוָה: Ergo cælum condidit Deus Elohim, & iste est Saturnus; hominem verò plasmavit Deus יְהוָה יְהוָה Jebova, & iste est Jupiter. Eodem cap. 1. v. 26. Sator hominum Jebova ait: *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram.* Consultat ergo Deus Jebova Senatum Deorum in plasmatione præstantissima creature, id est, hominis. En Jovem in synagoga Deorum *Consentient:* denique cap. 2. v. 4. ubi omnium rerum commemorantur generationes, legimus: *In die quo fecit Dominus Deus cælum, & terram, in Hebreo Codice, יְהוָה אֱלֹהִים בָּיִם עֲשָׂוָה.* Occurrit

2.
Instans.

currit istic & nomen Dei Conditoris hominum, יְהוָה *Jehova*, & aliorum Deorum, qui cæteras res procrearunt, אלֹהִים *Elobim*: Igitur diversi Dii diversis rebus præsunt, unus cælo, alter hominibus, iste Hebraëis, ille Philistium, &c., probatque gentilium Theologiam ipsa Divinarum Scripturarum auctoritas.

Solutio.

Resp. nego minorem. Ad probat dico I. Deum Creatorem cæli, & Deum Conditorem hominis esse unum; nam cap. 1. v. 1. dicitur cælum, & terram creasse Deus אלֹהִים. Vers. 26. ait *Faciamus hominem*, Deus אלֹהִים. Cap. 2. v. 7. habetur formâsse hominem, Deum יְהוָה, versu 5. creasse cælum & terram, Deum אלֹהִים יְהוָה-אלֹהִים. Est ergo idem אלֹהִים ac יְהוָה, idemque sator hominum, & Creator cælorum. Quamquam principio commemoratur nomen אלֹהִים, non quia istud revelatum est Moysi, eratque olim ignotum: vel quia speciali quodam providentiae titulo Deus universorum appellari voluit Deus hominum. II. Ea verba, *Faciamus hominem*, nequaquam significant consultationem Deorum; non enim requiritur senatus consultus, ubi omnia moderatur perfectissima sapientia: sed significatur hic aliquarum Personarum distinctione, ut explicabimus agentes de Trinitate. Quod si gratis admittatur expositione veterum Hebraeorum existimantium Deum regum more nihil inconsultis angelis moliri, vel etiam opinio Platonis, qui in Timaeo commentus est summi Dei ad Deos minores colloquium; erit verus Deus unus ille summus, cui obtemperant angeli, Diique minores. III. Optime dicitur cap. 2. v. 4. Deum ac Dominum, *Elobim*, & *Jehova* operatum esse universa; sed unius Dei plura sunt nomina. יְהוָה *Jehova* incommutabilem existentiam, אלֹהִים, *Elobim*, ut scribit Aben Ezra, denotat intelligentiam, sapientiam, prudentiam. Postremum nomen pluralis est numeri, sed communis significationis, quam à verbo adjuncto ejusque numero, ac suffixis distinguimus: in omnibus vero productis locis singulari verbo conjungitur; & cap. 1. v. 1. legimus בָּרָא אלֹהִים, *creavit Deus*: versu 26. וַיָּמָר אלֹהִים *Et ait Deus*: cap. 2. v. 7. וַיַּצֵּר יְהוָה אלֹהִים, *Et formavit Deus*: Unus itaque, ac singularis ubique Deus.

Opp. 2. Contestantur Deorum pluralitatem innumera fere miracula. Ergo Objectio 2. fatendum est plures esse Deos. Ant. probatur I. Ex Idolorum oraculis; quorum plura numerat Celsus apud Origem lib. vii., ubi Hebraeorum Prophetis opponit Celsus Pythias, Dodonidas, vatesque Clarii Apollonis, & Jovis Ammonis, atque conqueritur horum vaticinia nihil fieri à Christianis. II. Ex prodigiis patratis ab Iside, in cujus templo excubantes infirmi à medicis desperati, plurimi capti oculis, mutilati, oppressi languoribus in pristini vigoris integratatem restituebantur; ut scribit lib. 1. Diodorus Siculus. III. Ex gestis ab Apollonio Tyanœ, qui Romæ puellam revocavit ad vitam, evanuit ab oculis Domitiani, & raptus in cælum est, ut refert Philostratus, inter Virginum, Divorumque concentus. IV. Ex miraculis Æsculapii, in cujus Romano templo ad insulam Tiberinam appensa erat marmorea tabula sanatorium ab ipso hominum exemplis inscripta, cuius etiamnum fragmentum extat apud Gruterum pag. lxxi. V. Ex prodigiis Vestalium, de quibus narratur ab Ovidio in 2. Fastrorum compressa Sylvia, Vestæ simulacrum manus opposuisse oculis, divinumque ignem quasi sensu prædictum sese contraxisse sub cineris. De Æmilia narrat Dionysius lib. 2. Antiquit. Roman. implorato Deo præsidio, abscessâ stolæ carbasinæ lacrimam in frigidos injectam cineres ex templo à flammis suis correptam, cum ipsa tamen ignem negligentius asservâset, & foret extinctus. De Tucia scribunt idem Dionysius, & Valerius Maximus lib. viii. cum accusaretur violata pudicitia accessisse prosequente universo populo ad Tiberim, & vacuo cribro haustam aquam pertulisse usque ad forum. De Claudia etiam narrant cingulo traxisse navim deferentem Idæ simulacrum, & in Tiberis vado hærentem. VI. Ex patratis à Vespasiano, & Hadriano: quorum ille, auctore Tacito lib. iv. cap. 81. cæcum, & ægrotum manuum impositione sanavit, is vero, Spartiano teste, cæcum à nativitate Pannonium nomine illuminavit; quod simile est miraculo Christi, de quo Joannes cap. ix. v. 32. *A sæculo non est auditum, quia quis aperuit oculos coeci nati*. Sunt & alia in dissertationibus de Angelis expendenda.

Repf. nego ant. ad probat. dico nullam fidem habendam esse gentilium miraculis, quæ & ipsorum scriptores celeberrimi in dubium revocant, ut nulla idonea

solutio.

idonea Testium fide suffulta, planeque conficta, ait historiarum initio Livius antiquorum fabulas sequentibus verbis excusans; *Datur hæc venia antiquitati, ut miscendo humana Divinis primordia urbium augustiniora faciat*: & si quedam facta concedantur, aut talia fuerunt quæ in admirationem traherent rerum naturalium ignaros, aut beneficia malorum spirituum fraude conficta, aut non ab his, sed à supra mente patrata. Ad quæ distinguenda alibi certas regulas tradam: nam satis est modo si prædictorum miraculorum falsitas ostendatur. Oracula itaque Apollinis, Ammonis, aliorumque Deorum nullam totam præferunt divinitatis: primo, quia illorum verba fuerunt ambigua, ut demonstrat ex Oenomai locis Eusebius lib. I v. P. E. à cap. 20. ad 26. Grotius etiam in IV. de Verit. Relig. Ch. num. IX. & in libro de Oraculis Ant. Van-dale: eaque ipse Cicero in II. de Divinat. flexiloqua & obscura appellat. II. Quoniam hisce oraculis Religionis nostræ veritas firmatur, & aliquando apud paganos aliquorum vatuum opera usus est Deus, ut ad mysteria fidei nostræ, & ab idolis averisionem superstitionis disponeret. Nam idolorum oraculis manifestatum est, Deum esse unum, Hebræam gentem sapere, quæ numen ingenitum veneratur, ut probat Augustinus lib. XIX. de civit. Dei cap. 23. & Paræneticus ad Græcos, qui tribuitur Justino: ventrum quoque ab Oriente, qui rerum omnium potiretur, regemque omnium regum, ut fatetur Suetonius in Vespasiano, Tacitus lib. IV., & Cicero in II. de Divinat. III. Quia si quid definitius prædictum est, poterat ex causis naturalibus præsentiri, ut medici prædicunt exitium aut sanitatem, ut Anaximander, & Pherecydes terræ motus prænunciârunt, ut astrorum inspectores de pluvia, nive, grandine vaticinantur. IV. Quia hæc oracula fieri ab Antitheis ac dæmonibus ex eo constat, quod in amores illicitos, in improborum hominum laudes, in cædes ac bella, in horribiliora crimina ab ipsis gentilium legibus damnata cultores suos fraudulerint aliciant. Hæc de Oraculis.

Patrata ab Iside miracula nulla sunt. Refert enim loco citato Diodorus, ægros in ejus templo abreptos somno de morborum remedio fuisse admonitos, quod evenire poterat fraude sacerdotum, qui nocte adloquerentur infirmos, & cum essent medicæ artis peritissimi præscriberent pharmacum: aut propterea, quod

R. P. Berti Theol. Tom. I.

somniarent ægroti de remedio, de quo antecedenter agentes medicos audierint. Quod si pauci ex templo curati sunt, fuit sanitas restituta in iis languoribus, qui aut sola imaginatione, cujus maxima vis est in chronicis morbis, aut agente intus cacodæmone graves admodum videbantur.

Apollonium Tyanæum præstigiis, magis que artibus deditum ostendit Eusebius contra Hieroclem, nec dissentit Apolloni Tatianus in Annotatis ab Hugone Grolio ad IV. de Relig. Christiana num. VIII. Dicam de ipso breviter: alia ab ipso patrata narrantur Romæ anno Aeræ Christianæ c. 11. Domitiani Imperatoris XII. alia Ephesi in Xysto anno XC VI. ac I. Nervæ: alia in ejus excessu in Crete templo Dianaë Dictynæ. Omnia in Christi contemptum facta à Philostrato constat comparisonē factorum; quod & ipse dicatur ab aliorum oculis evanuisse, Demetrio ac Damadi Puteolis conspectum, creditumque phantasma se iis præbuisse tangendum, ascendisse in cælum inter angelorum, ac virginum choros. Deinde Philostrati mendacia fere produnt, dum scribit, Domitillam fuisse sororem Domitiani, & Clementem per paucis diebus ante Domitiani obitum fuisse trucidatum, cum oppositum doceant Dio, Suetonius, Eusebius. Item dum recitat orationem, quam ait ab Apollonio conscriptam; & ex nugis, ac stylō manifestum est Criticis omnibus, factum esse ipsius Philostrati genuinum. Rufus dum fatetur plura à se de Apollonio narrari ex incerto rumore, neque reperiri veridicum testem, cum & Damis ad Nervam magistri jussu profectus sit, ne ullus eum morientem videret. Sed concedamus liberaliter omnia. Nullum Apollonii factum est, quod superet virtutem dæmonum. Romæ enim raptus à Domitiano, Ephesi quæ Romæ contigerat edoctus fuit à malo Genio. Duo tantum mirabilia videtur: resurrectione cuiusdam puellæ; idque Philostratus ipse in dubium revocat, afferens quod forte vitalis auræ scintilla intra puellam compessa medicos delituerit. Assumptio in cælum in templo Dictynæ; & hanc fabellam plura momenta confundant: unum, quod alii narrant Apollonium mortuum Ephesi, alii in Lindo, alii in Creta, ut fatetur ipse Philostratus: alterum, quod scribat Apollonium à sacerdotibus Dianaë conjectum in vincula, nec potuisse canes arcere qui tenui costodiebant fores, nisi objecta illis ossa: tertium, quod sine ullo auctore,

I 2

28

ac teste hæc omnia Philostratus fabulatur. Quid plura? Neque illud mirandum est, Dæmones una cum corpore malefici spiritum asportasse.

6.
De Aescula-
pio.

Veniamus ad Aesculapium. I. Videnter idololatriæ, qualis iste sit Deus, quem de cœlo à Junone percussum fulmine narrant Polyanthus Cyrenæus in libro de Ortu Aesculapii, Sextus Empiricus in I. adversus Mathem. cap. xii. Telesarchus, Chalcedonius, qui Clementi Alex. vi. strom. vocatur Meleagoras; unde sanator Glauci, filiarumque Proeti non potuit salvare seipsum. II. Aesculapii curationes suspectas ostendit, & comicò sale conspergit Aristophanes in Pluto, quoniam Sacerdotes noctu cum puellis ægros circuibant, idoli, divarumque speciem simulantes. Postremo: nunquam Aesculapius verbo & imperio quemquam sanasse legitur, sed tantum potionibus, succisque herbarum ac graminum: nec non quamplurimi ejus medicamine ebibito sese perniciosius habuerunt. Vide in I. contra gentes Arnobium.

7.
De Vestali-
bus.

Jam ad Vestales. Corrupta Sylvia apparuisse in Vestæ idolo präfatum intentum scribit quidem in II. Fastorum Ovidius, sed in VI. ait:

*Effè diu sultus Vestæ simulacra pu-
tavi:*

Mox didici curvo nulla subesse tholo.

Nulla erat ergo in templis effigies Vestæ, licet in antiquis numismatibus plures conspiciantur, non solum mulieris dentis, ut scribit Plinius; sed etiam stantis; ut in nummo Vespasiani apud Lipsium cap. 111. In nummis tamen Faustinæ, & Q. Æmilia sunt Vestæ inscriptionses absque effigie. De Æmilia & Tucia resp. Augustinus lib. xxi. de civitate Dei cap. xi. quæ ab his gesta sunt non excedere naturalem Dæmonum facultatem: alii Theologi affirmant, non repugnare quin vera miracula in veritatis testimonium, atque innocentiae patrocinium etiam à paganis efficientur. Augustini de Vestalibus judicium firmissimum est: nam in Tucia Dæmonis appetit calliditas, qua ipse falsam de Virgine suspicionem Romanorum animis insinuavit, ut confirmandi idolatriæ cultum per cribri aquam præberetur occasio. Dionysius enim eodem loco scribit, accusatorem Tuciae post hac multum diuque conquisitum nec vivum usquam comparuisse, nec mortuum. Demum ne Vestæ patrocinio tribuamus Tucia, Æmilia, Claudiæ, filiarumque salutem, faciunt consimilia Vestæ

lium exempla. Aquiliam namque Severam, repudiata Paula quod maculam haberet in corpore, contra jus, fasque uxorem duxit Avitus, tenuitque cum probro atque dedecore, nec Vesta illatum Virgini suæ stuprum vindicavit, ut narrat Jo. Xiphilinus in vita Sardanapali. E contra Ant. Caracalla Vestales quatuor occidit: ex quibus una, quam viiare non poterat, (obstiterat enim Virgo,) non opitulante Dea viva sepulta est, exclamans scire ipsum Antoninum se virginem esse. Ergo Vesta ignis sui custodes neque incontaminatas in extremo periculo liberavit, neque à furentium libidine reddere potuit immunes.

De Hadriano, ac Vespasiano affirmant uno ore Theologi, esse per simulationem facta, quæ nobis sexto loco opere & Vespasiano ponebantur; idque non gratis, sed auctore Tacito, qui refert curatos à Vespasiano non fuisse humana arte insanabiles, neque cæco, cui visum restituit, exesam prorsus vim luminis: auctore quoque Spartiano, qui affirmsat, Hadriani miracula à Mario Maximo irrideri tanquam simulationes ad levandam Imperatoris stultitiam adhibitæ. Nam Antoninus Pius, ut Hadrianum volentem se occidere in spem induceret recuperandæ salutis, ei febrenti Pannonium tanquam veterem cæcum præsentavit, ut apparenter illuminatus oppressum desperatione virum levaret. Lege Salmasium Hist. Augustæ in Spartiano. Hæc communiter Theologi: quibus per pauca addam. Quantum attinet ad Hadrianum, tametsi eum febris reliquit, quod passim in debilitatis corpore contingit, invaluit tamen ejus morbus, eodemque anno a. d. vi. Idus Julias obit apud Bajas. Vespasianum vero inquit Tacitus Alexandriæ sanasse quedam oculorum tabe notum, aliumque ægrum manu, *Monitu Serapidis Dei, quem de-
dita superstitionibus gens ante alios colit;* Suetonius scribit, hunc non manu ægrum fuisse, sed debilem crure. Ergo neque de re gesta consentiunt, neque negant interfuisse Sacerdotum Serapidis subornationem. Ero denique liberalissimus, & Vespasiano datam miraculorum virtutem fatebor. Illum ad principatum signis, & ostentis ab aliquo nomine divinitus excitatum scribunt Tacitus in I. & IV. Historiarum, Suetonius cap. 7. Josephus in 111. de Bello Judaico cap. 27. Præordinaverat enim illum Deus Christianorum contra pervicaces Hebreos ministrum justitiae sue: ab eoq[ue] dirutum est Jerosolymitanum tem-

templum, eversa civitas, dispersi per orbem judæi. Ergo præmovente eodem Deo Christianorum mira operabatur Vespasianus: nec male Grotius in 1v. Relig. Christ. cap. viii. *Si verum est per Vespasianum cæco visum redditum, factum id est, ut is bac re venerabilior Imperium Romanum facilis adipisceretur; Iesus quippe Deo judiciorum ipsius in Judeos minister.*

9.
Objetio 3. Opp. 3. Argumenta à ratione petita ex æquo militant contra Polytheismum, & contra Trinitatis mysterium: Ergo vel inde unitas Dei non probatur, vel evertitur Divinarum Personarum plura-litas. Probatur ant. I. Si tenet argumentatio ista, Deus est summè perfectus, ergo est unus, debet valere & hæc: Persona Divina est infinite perfecta: Ergo in Deo una tantum persona est. Rursus si recte arguitur; Unus Deus differre non potest ab alio neque substantialiter, neque accidentaliter: ergo nullo modo; fas erit ita ratiocinari: una persona neque accidentaliter, neque substantialiter potest differre ab alia: Ergo nulla prorsus ratione. Item si bona est consequentia: Poterat unus Deus esse auctor universorum: Ergo Dii plures superfluent; habebit eandem vim hoc enthymema: sufficit ad omnia moderandum una persona, ergo frustra creduntur plures. Tandem irrupto limite unius personæ non idcirco constituuntur infinitæ: Ergo infiniti Dii non consurgent, tametsi detur multitudine Deorum.

Solutio.

Resp. nego antecedens. Ad 1. probationem dico, tres Divinas Personas non esse plura summa, ac perfecta bona, sed unum duntaxat; unam scilicet substantiam undequaque infinitam: quomodo autem cum hac indivisibili substantia tres Divinae Personæ consistant, dicam, quantum humana ratio potest percipere, in 1. libro de Trinitate cap. vi. Nam modo sat est, si respondeatur cum D. Bern. lib. v. de Considerat. cap. i. *Nunc vero cum tres illæ Personæ illa substantia sint, & illa una substantia tres illæ Personæ, quis numerum neget? Nam vere tres sunt. Quis numeret tamen? nam vere unum sunt.* Itaque nego consequentiam; quip-

pe tres Personæ, quæ sunt una substancialia, sunt etiam unum summum bonum: plures autem Dii, cum sint natura secreti, sunt plura bona, ideoque finita. Ad 2. dico, quod necesse est, ut plures Dii distinguantur ad invicem aut specie, quemadmodum equus distat ab homine, aut separatione ejusdem naturæ, prout Plato distinguuntur à Socrate: utrumque vero importat Divinæ substantiæ limitationem. At Personæ neutro modo ad invicem distinguuntur, cum sint eadem numero atque indivisa substantia: sunt autem diversæ sola personalitate, quæ, ut ait Damascenus lib. 1. de Fide Orthodoxa cap. viii. *qua vox nec naturæ discrimen, nec dignitatem, sed substendi modum indicat.* Nego itaque consequentiam, ac paritatem. Ad tertium respondeo creare, regere, providere non esse attributa, quæ convenient Personæ ratione Personæ, sed ei competunt ratione substantiæ, atque omnipotentia, auctoritatis, dominii, quæ sunt in singulis Divinis Personis penitus indistincta: unde nego suppositum consequentis, ac paritatem: cum diversi Dii diversa potentia sint praediti, eo quod separata natura separantur quoque operationes ac munera; divinæ autem Personæ eadem pollent omnipotentia, cum non sit dividenda facultas & operatio, ubi non potest separari substantia. Ad ultimum pariter neganda est consequentia: etenim Dii gentium multiplicantur cum propagatione ac separatione substantiæ, neque idonea causa reddi potest, cur unus Deus alium generet, iste aliud, & tamen cessent generationes Deorum, qui, eo ipso quod Dii, fecundissimi debent esse. Verum Personæ originem habent, inter se absque ulla separatione naturæ, atque secernunt invicem solis connotatis & relationibus: quæ nequeunt amplius multiplicari; quoniam si in Deo est una indivisa substantia, erit quoque una generatio, & unus Filius: erit una dilectio, & unus Amor, & si contra plures constituantur filii, plures erunt generationes, pluresque substantiæ, neutra autem illa Divina, quæ cum sit infinita, una est; ut haec tenus demonstravi.

C A P U T VIII.

De iis, qui statuerunt duo summa Principia,
bonum unum, alterum malum.

S U M M A R I U M .

1. Quinam statuerint duo summa principia.
2. Opinio de duobus Diis bono ac malo una cum idolatria à Cham cap̄it disseminari.
3. 4. 5. Malum non est aliqua substantia, quam necesse sit ab efficiente summa causa produci.
6. 7. 8. Non dantur duæ summæ, ac principes cause, quarum una sit cuiusvis boni, altera malorum omnium effectrix.
9. 10. 11. Proponuntur, & solvuntur objections.

I.
De duobus
summis prin-
cipiis, uno
bono, altero
malo.

Niserunt huic libro recentiores Theologi Marcionitarum, & Manichæorum historiam, qui duo, ut dixi initio cap. v. constituerunt Principia. Marcion illorum Hæreticorum Magister, Heleno-ponticus fuit, patriamque habuit urbem Sinopen. Vitiata virgine, tametsi continentiam overat, à patre Episcopo Ecclesia pulsus, Cerdonem Gnosticum hæresiarcham audivit, eundem secutus Romanum; quo Cerdon ad venerat Hygino viante, ac proinde ante annum CXXVII. Marcion vero circa annum CXLI., vel, ut aliis videtur, CLV. Certum est errorem suum disseminasse vertente II. seculo, duosque statuisse Deos, tanquam duas symplegadas naufragii sui, ait lib. I. cap. 2. Tertullianus. At nonnulli Marcionis discipuli, ut scribit Rhodon apud Eusebium Hist. Eccl. v. cap. 13., non duos, sed tres affirmarunt: unde factum est, ut ipsi Marcioni tria à quibusdam fuerint exprobrata principia, non solum ab Epiphanius Hæresi 42. atque à Theodoreto, & Cyrillo in locis, que eruditè expendit Natalis Alexander SÆC. II. Difser. 2. art 2. verum etiam, quod prætermisit Alexander, à Dionysio Romano apud Athanasium libro de Decretis Synodi Nicenæ num. 26. Ab ea ergo quæstione, an Marcion duos tantum, an tres Deos agnoverit, cum facile veteres possint conciliari, arbitror esse abstinentum; atque sufficienter illam resolvi ab Augustino lib. de Hæresibus n. XXII., ubi ait: *Marcion quoque, à quo Marcionitas appellati sunt, Cerdon secutus est dogmata de duabus principiis: quamvis Epiphanius eum tria dicat asseruisse principia, bonum, justum, pravum; sed Eusebius Sinerum quemdam trium principiorum, atque naturarum scribit auctorem.* Non levius mihi suspicio est, *justum ac pravum* perperam fuisse distincta, cum per Marcionitas ac Cerdonianos essent unum; qui *bonum* dicebant tanquam Deum misericordem, *justum* vero appellabant *pravum*, quasi immitem ac ferum: unde

falluntur, qui in Augustino pro *justo* censem legendum esse *injustum*. Merito igitur doctissimi Patres Benedictini produxerunt nuper Augustinianam lectionem retinuerunt.

Marcioni, quem martyr Polycarpus appellavit *Primogenitum diaboli*, adhæsit saeculo III. Cubricus Persa servili genere natus, quem anus quedam manumissum adoptavit, atque librorum Terbinthi, seu Buddæ, nec non bonorum omnium conscripsit hæredem. Is est Manes, quem sui Manichæum nominaverunt, *quasi Manna fundentem*. Manes enim nomen, quod assumpserat Cubricus; eo quod apud Persas designet eloquentem virum, ac disputatorem egregium, commutárunt in Manichæum, ne hæresiarcha *furore percitus dicetur, quod significat Græce Manes*, à verbo *μανεῖν* ex quo *μάνιας*, *Stultitia* nomen. Is imperante Probo xxi. discipulos sibi adscivit, inter quos celebriores fuere Thomas, Hermæas, & Adda. Dixi *imperante Probo* cum Augustino lib. XIII. contra Faustum cap. 10. quem sequitur Petavius in Adnot. ad Epiphanium, & Natalis Alexander in Synopsi Hist. Eccles. Sæculo IIII. art. IX. §. I. Joannes Sianda in Lexico Polemico refert ortum hujus hæreseos ad ann. 277. nempe ad tempora Aureliani. Sianda sententia vera est, & ab Eusebio atque Epiphanius traditur, eique subscrimit Gerardus Vossius in Fragmento de Manichæis. Non tamen hi recedunt à sententia Augustini; quippe Manes hæresis coepit innotescere in Perside an. 277. sub Aureliano, & coalescere coepit ac propagari sub Probo, qui tantum biennio post suscepit imperium, nempe anno Christi CLXXIX. Haec dicere malo, quām cum Natali de anno exorti Manichæismi nutare: ita enim Historici antiquiores, qui alias non convenienter, facillime conciliantur. Maneti à Persarum rege cutis vivo detracta est arundinibus, in quibus superstitione religione Ma-

De Marcio-
ne.

Manichæi hac de causa cubabant. Alios Manetis errores, præter duo rerum principia, ad hunc referre locum instituti ratio non postulat. Scriptæ contra Marcionem Clemens Alexandr. lib. IIII. Strom. Irenæus lib. IV. adversus Hæres. cap. 14. Tertullianus integris libris quinque. Oppugnârunt vero Manichæos Titus Bostrensis, Epiphanius, Theodoreetus, & alii; sed omnium luculentissime S. P. Augustinus pluribus contra eos Operibus editis: hunc autem errorem in libro præsertim de natura boni, & XXI. contra Faustum. Haec est brevissima Marcionitarum ac Manichæorum historia, quorum error manavit à falsa opinione, quod malum substantia esset atque natura, non boni deficientia. In his videntur omnes consentire; sed non à Manete, non à Marcione, non à Cerdone, aut Valentino exortus est error iste, ut communiter traditur. Antiquorem habuit originem, qua patefacta perversum dogma oppugnabo.

2.
Propositio I. Opinio de duobus Diis bono, ac malo una cum idolatria à posteris Cham cepit disseminari.

Explicatio, ac probatio. Explicatur simul propositio, ac probatur. Vetustissimam apud Ægyptios idolatriam colligimus, ex dictis cap. V. Prob. III. quod Isidem, & Osiridem reges suos principes Deos habuerunt; primos autem Ægyptiorum Reges ad tempora filiorum Mifraim, qui & Ægyptus, esse referendos satis constat. Atqui in Iside, & Osiride Ægyptii duo contraria principia venerabantur, scribente Plutarcho in Iside, & Osiride existimasse priscos Ægyptios, non unam esse rationem, quæ universa contineat, & dirigat, sed cum multa è bonis juxta malisque sint confusa, imo nihil natura hec sincerum proferat, non esse unum aliquem promum, qui è duobus dolis res nobis, veluti aliquem liquorem, distribuat, ac misceat; sed à duobus principiis contrariis, adversisque duabus facultatibus, quarum altera ad dexteram, altera retrorsum avertatur, atque reflectat, cum vitam effemixtam, tum ipsum mundum circumferri, variisque, & omnis generis motibus agitari. Igitur apud Ægyptios una cum Polytheismo error Marcionitarum invaserit. Hinc ad Chaldaeos & Persas propagatum. Magi enim Persarum, quorum princeps est Zoroaster, quem Amianus Marcellinus lib. XXXIIII. asserit vixisse seculis priscis, ac longe ante Cyrum, scriptor autem Recognitio- num, aut si Clemens Alex. aut quisvis

alius, lib. IV. putat eundem esse cum Misraim filio Cham, neque ipse Huetius saltem Moysè facit posteriorem: Magi, inquam, seu Perse ab initio agnoverunt Deum Oromasdem causam boni, & Arimanum causam mali, auctore codem Plutarcho cit. loco, nec non Aristotele, Hermippo, ac Laertio. Propagatus ergo est unum cum idolatria error Manichæorum. Transit præterea Polytheismus ad Græcos, inter quos emergentibus Philosophorum seatis floruerunt Platonici & Stoici, ac inter hos Democritus primum & Chrysippus. Qui & fati necessitatem, & incompositam materiam adversariam, reluctantem natura beneficæ agnoverunt, ut colligitur ex Platone in lib. de legibus. Hauserunt ergo hi à Chaldaeis duorum principiorum perversum dogma. A Stoicis exorti Gnostiçi; quorum princeps fuit Simon Magus primus omnium hæreticorum, ut ait lib. 2. contra advers. legis ac Prophet. magnus August. quamquam Epiphanius Gnosticorum originem arcessit Hæresi XXVI. à Nicolaitis. Simon anno à Christo passo VI. cœpit hæresin spargere: discipulum habuit Menandrum, Menander Basilidem, quem Eusebius in Chron. ad annum Ch. 134. Gnosticorum fecit auctorem, Basilides Cerdonem, de quo Tertullianus de Præscriptione. cap. II., *Accedit his Cerdon quidam. Hic introducit initia duo, id est duos Deos, unum bonum, & alterum sevum: bonum superiore; sevum mundi creatorem.* Cerdonis, ut diximus, auditor fuit Marcion; quem proinde idem Tertullianus lib. V. cap. penult. Stoicum jure dicit, collocantem *cum Deo creatore* materiam de portico Stoicorum. Ea propter Marcionitæ cum Stoicis fati necessitatem adstruxerunt, liberumque negaverunt arbitrium ad peccandum, existimantes quodcumque malum necessitate quadam à principio malo pendere. Itaque talis est, ut arbitror, hujus insaniae origo, ac progressus: *Esse Deum bonum ac Deum malum* Manichæi accepterunt à Marcionitis, Marcionitæ à Gnosticis, Gnostiçi à Stoicis, Stoici à Chaldaeis & Persis, Persæ ab Ægyptiis, Ægyptii autem à filiis Cham, à quibus omnis idolatria. Si quis vero contendat cum Natali Alejandro Dissert. XIV. Sæc. II. Art. I. Deum Marcionis suisse ante Christum penitus inauditum, eo quod Tertullianus lib. I. cap. VIII. novum appellat; sequatur, si placet, virum doctissimum. Ego Tertulliani argumentum probando dicam, Marcionis

Deum

Deum fictitium esse, quia novus: sed novus, quia illum novitas aliquando produxit cum primum consecravit, ut de Saturno ait ibidem Tertullianus. At novum esse, & post passionem Christi consecratum non tanta facilitate affirmaverim.

3. **PROPOSITIO II.** Malum non est aliqua substantia, quam necesse sit ab efficiente summa causa produci.

Probatur 1. Id assertunt omnes Ecclesiae PP. omnesque Theologi, inter quos distincte hanc propositionem propugnant D. Thomas Quæst. XLVIII. art. 1. noster Aegidius in 2. Sent. dist. 1. Sylvius in præcitatam D. Thomæ Quæstionem, Thomassinus lib. 2. Theol. dogmat. cap. x. & xi. & alii, quos memorare non vacat. Ac 1. probatur ex sacris literis. Quidquid à prima causa productum est, bonum est, siquidem Gen. 1. legitur: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona:* & in priori ad Timoth. cap. 4. *Omnis creatura Dei bona est.* Ergo malum non est à prima causa productum.

4. **Probatur 2.** Ctoritate: ait namque scriptor de Divinis Nom. cap. 4. *Privatio est malum.* Ath. in Orat. contra gentes: *Necessum est veritatem Ecclesiastici dogmatis exemplendescere: nullum malum nec à Deo, nec in Deo, nec ab initio extitisse: neque ullam esse ejus substantiam.* Ambrosius lib. de Ifaac, & anima cap. 7. *Quid est aliud quod malum dicitur, quam privatio boni?* Damascenus lib. 2. de Fide cap. 4. *Neque aliud quidquam est malum, quam boni privatio.* Augustinus lib. XI. de civit. Dei cap. 22. *Omnino natura nulla est malum, nomenque hoc non est nisi privationis boni.* Plura habet consimilia Augustinus in lib. de Nat. boni, in lib. 1. conta Adv. legis, in VII. Confess. cap. XII. in III. de lib. arbitrio cap. 13. &c. Ludovicus Thomas. demonstrat, eamdem fuisse veterum Philosophorum sententiam, quod de omnibus propter ea, quæ dixi in præced. Propositione, non ausim proferre.

5. **Probatur 3.** Probatur tandem traditis ab Augustino rationibus. Primo quidem; nam substantia mali aut incorruptibilis est, aut corruptibilis: si incorruptibilis, est summe bona: si autem corruptibilis, corrumpi ac vitiare non posset, nisi bona esset. Ergo substantia mali nulla est. Ita S. P. lib. VI. Confess. cap. nuper laudato. Ulterius: Quælibet natura, in quantum est, bona est, quippe bonum est existere & esse; malum ergo non est natura aliqua, sed naturæ defelctus. Ita in lib. de Nat. boni cap. 3.

Præterea: malum vel extra naturas rationales reperitur, quale est elementorum pugna, animantium interitus, temporum fluxus, exitium ac solutio corporum; vel situm est in naturis ratione prædictis, ac liberis, cujusmodi est peccatum angelorum, hominum lapsus, mentis ignorantia, anxietas cordis, voluntatis flexibilitas: Neque illud, neque istud malum aliud est quam bonitatis privatio; Ergo nullum malum substantia sive natura dicendum est. Minor probatur, & primo de malo existente extra liberas creature: Deus bonus debuit constituere bona creata mutabilia, ut possint fluere, decedere, interire, ac se à summa bonitate deflectere; si enim creature immutabiles omnino forent, essent bonum incommutabile, & Deus ipse: Igitur quod creature defluant, perirent, pugnat invicem, non est quadam proprietas substantiæ malæ, sed deflexio naturæ bona, deficientis ab ea incommutabili bonitate, à qua producta est flexibilis, & mutabilis. Vide Augustinum lib. XI. de civit. Dei cap. 4. Probatur quoque de malo, quo creatura rationalis liberè afficitur: Rectissime Deus condidit cum angelum, tum hominem ea libertate, ut, si nollent, mali esse non possent, libere auctorem suum diligendo, & libere præceptis ejus obtemperando: si vellent, miserrimi fierent libere peccando, & libere mutabili bono adhaerendo, proposito præmio ut liberaliter Deo servirent, indicto supplicio ut humiliter Deum timerent: Ergo malum culpæ, in quam labitur creatura rationalis & libera, non est natura ac substantia per se mala, sed deficientia ipsius creaturæ ab illa sempiterna bonitate, à qua libera producta est. Vide Augustinum lib. III. de lib. arbitrio cap. XI. lib. 5. Operis ultimi contra Julianum n. 60. & lib. XII. de civit. Dei cap. 9. & 10. &c.

PROPOSITIO III. Non dantur duæ summae ac principes causæ, quarum una **Propositio 3.** sit cuiusque boni, altera malorum omnium effectrix.

Consequitur propositio ista ex præ-**Probatur 1.** missis, eam vero totis nervis propugnant omnes Patres, omnes Scholastici, omnes Dogmatistæ: sed ex Patribus præcipue Tertullianus contra Marcionem, & Augustinus contra Manichæos; ex Scholasticis D. Thomas 49. art. III. & noster Argentina lib. 1. Sent. dist. 2. quæst. 1. Concl. IV., ex Dogmatistis Petavius lib. 1. cap. 3. Thomassinus lib. 2. cap. IX. X. XI. & XII. Natalis Alexan-

Alexander in historiam Ecclesiasticam SÆC. II. dissert. 2. artic. 2. Non male etiam aliqui, tametsi falsæ religionis, ut Grotius lib. 1. de Verit. Relig. Christ., Vossius in priori de Idololatriæ origine, & Clericus in Hist. Ecclesiæ ad annum CXLI. n. vii. & seq. Hanc propositionem confirmant omnia momenta Capitis sexti: Marcionitarum vero Manichæorumque fundamentum subvertit assertio præcedens. Addo tamen proximas argumentationes. Principium summe malum aut vivit, & intelligit, aut non: si neque vivit, neque intelligit, fatentibus Manichæis, operari non potest: neque universa mala producere: si est atque intelligit, nequit esse principium summe malum, quandoquidem in eo reperitur aliquid bonum, existentia scilicet, vita, & vis intelligentiae: Principium ergo summe malum fictitum est ac repugnans. *Ita errantes Manichæi, ita delirantes, imo vero ita insanientes, ut non videant in eo, quod dicunt natu- ram summi mali, ponere se tanta bona, ubi ponunt vitam, potentiam, salutem, memoriam, intellectum, temperiem, vir- tudem, copiam, sensum, lumen, suavi- tatem, mensuram, numerum, pacem, modum, speciem, ordinem. Principium enim tenebrarum & vixisse in sua natura dicunt, & in suo regno salvos fuisse, & meminisse, & intellexisse, &c. S. P. A. de nat. boni cap. 41.*

^{7.}
Probatur 2. Præterea ita argumentamur. Illi duo Marcionitarum Dii aut æquam vim ac potestatem habebunt, aut unus erit præstantior altero: Si æqua sit amborum potestas, Deus bonus nihil operabitur renitente malo, Deus malus nihil efficiet contradicente bono. Nullum ergo extabit unquam aut bonum aut malum. Si autem unus præcellat alterum, non erunt ergo hi Dii pares potestate ac virtute, neque ambo summi, ut Marcionita contendunt. Si reponant Deum bonum aliquando permittere, ut operetur malus, ac vicissim; occurrit illico vulgatissimum illud dilemma: Aut Deus bonus potest arcere mala opera Dei mali, aut non potest: Si non potest, erit impos, & imbecillus, non summe potens: Si potest, neque malum impedit, erit malignus: *Quid enim tam malignum, quam nolle professe cum possit?* inquit Tertullianus lib. 2. adverf. Marcionem cap. 22. Et si instent valere hoc dilemma etiam contra Unum Deum, quem nos profitemur summe bonum; in promptu est responsio, quoniam Deus noster, quamquam summe bonus, non debet avertere mala.

I. Quia non tenetur condere rationalem

R. P. Berti Theol. Tom. I.

creaturam impeccabilem; quia cum sit bonus, delectari debet libera obediencia, quam præmio possit compensare. II. Quia cum sit misericors rationabiliter permittit mala, quorum duntaxat occasione misericordiam exercet. III. Quia si Deus est summe bonus, est etiam justus, & ad justitiam pertinet punire peccata, quæ si non essent, hominibus justitia non innotesceret. IV. Denique quia mala non habent causam efficientem, sed deficienrem, ideoque non in Deum refundi debent si ea permittat, sed in solam rationalis creaturae libertatem. Quæ omnia affirmare nequeunt Marcionitæ, qui arbitrantur, malum à Deo malo contra mentem ac dispositionem Dei boni efficienter produci, & idcirco hunc Deum bonum, aut impotentem existimant, aut malignum.

Ultimo probatur propositio: Hæc duo principia omnino contraria aut se parantur invicem, aut simul existunt. Non consistunt simul, neque unum in altero, quia summi boni, & summi mali natura dissimilis est, & insociabilis, atque se se mutuo extinguendi vim habent. Ergo disjuncta sunt ac separata, atque unum quiddam tertium erit, quod illa dirimat. Est ergo inter Deum bonum, & Deum malum principium tertium dividens unum ab alio. Atque hoc tertium principium aut bonum erit, aut malum, utriusque enim naturæ simul esse nequit. Si bonum, quoniam paœto segregatum erit à malo? Si malum, quomodo disjunctum erit à bono? Recurrentum erit ad aliud principium tertium: & sic in infinitum. Existit ergo una summa causa, à qua efficiuntur omnia bona, & à qua permittuntur omnia mala; quæ propterea mala sunt, quod ab illius summae cause bonitate deflectunt. Argumenta, qua contra Marcionitas, & Manichæos probant veterem quoque legem esse à Deo bono, erunt, ubi de hac lege disputabitur, proferenda.

OBJECTA SOLVUNTUR.

Non erit operosum Manichæorum diluere argumentationes. Quarum prima Objectio ita ex sacris literis proponi potest. I. 45. v. 7. legitur: *Ego Dominus, & non est alter formans lucem, & creans tenebras, faciens pacem, & creans malum: ego Dominus.* Amos 3. 6. *Si erit malum in civitate, quod non fecerit Dominus.* II. ad Corint 4. v. 4. *Deus bujus seculi excœavit mentes infidelium.* Joan. XII. v. 31. *Nunc princeps bujus mundi ejicitur foras.* Est ergo Deus malus creator tenebrarum ac mortis, princeps sæculi, & auctor spiritualis cœcitatatis.

K.

Resp.

Solutio.

Resp. Isiam, & Amosum loqui de malo pœnæ, suppliciis nempe, quæ à Deo justo peccatoribus immituntur. *Malum hoc loco non peccatorum, sed poena intelligenda est.* Dupliciter enim appellatur malum; unum quod homo facit, alterum quod homo patitur, ait S. P. lib. contra Adimantum Manichæum cap. 26. Revera Esaias Medorum, Lydiorum, ac Babyloniorum eversionem, & Amos justas animadversiones in Juðæorum iniuitatem prænunciant. Retorqueri etiam potest Esaiæ textus; si enim idem Dominus format lucem, & creat tenebras, facit pacem & creat malum: non differt creator lucis, & auctor pacis ab illo Deo, qui permittit malum, & dividit tenebras. Locum Apostoli explicat Chrysostomus dicens: *Quomodo excœavit? numquid efficacia sua ad hoc impellens? absit.* Sed permittens. Respondent Tercullianus, Cyrillus, & S. P. lib. 21. contra Faustum cap. 9. Deum hujus sæculi posse hoc loco com mode intelligi ipsum diabolum. Recte quidem; nam ita verba Apostoli consonant cum iis, quæ habet Joannes, *Nunc princeps hujus mundi ejicetur foras.* Itaque diabolus dicitur Deus, quomo do ad Philipp. 11. 19. *Venter,* qui Dei vice colitur: atque videtur mihi Apostolus sese explicare in Epist. ad Ephes. cap. 11. v. 2. ubi deditos olim vitiis ac magicis artibus sic alloquitur: *In quibus aliquando ambulatis secundum sæculum mundi hujus, secundum principem potestatis aëris hujus, spiritus, qui nunc operatur in filios dissidentia:* Joannis vero xii. asserebat Christus ejicendum hunc principem, id est, expellendam à mundo idololatriam, & magnam illam Deorum turbam, cui addicta erat gentilitas; tum septem illos demonas, quos memorante Origene Celsus appellabat *έπτα ἄρχοντες, septem principes:* hunc denique ipsum Manichæorum malum Deum dictum Psello *άρχων τῶν ἐπιγείων, principem terrestrium.* Quibus expoñitis, dist. consequens. Est alius Deus princeps sæculi, & creator malorum, malorum pœnæ, concedo: malorum culpæ; subdistinguo, Deus ac princeps in existimatione idololatrarum, concedo: Deus ac princeps suam naturam, qui hæc mala permittat, esto; qui hæc mala efficiat, nego.

IO.
Urgetur

Urgebis: Verus Deus, qui sit bonus, non potuit hominem constituere labilem, neque mala culpa, id est, peccata permittere: ergo hæc & efficiuntur & permituntur à Deo malo.

Solvitur.

Resp. nego ant. Sapientissime enim Deus condidit creaturam rationalem cum li-

bertate, ut ostendi Prop. II. argument. ultimo, & in hac 111. prob. 2. Hinc enim in laudem creatoris sui & bona necessaria, & bona libera apparuerunt: hinc innocentia rationalis creaturæ conditio: hinc manifestata est rectitudo justitiae: hinc infinita misericordia perditum hominem redimendi occasionem arripuit. Neque ipse Deus impulit Adam ad peccandum; neque præcepit Evæ, ut assentiretur serpenti; neque condidit hominem ut perderet creaturam suam: sed reliquit illum in manu consilii sui, quia bonus est, nec libertatem intermit: permisit tentationem & lapsum, quia bonus est, & novit de malis bona facere, atque de tenebris lucem splendentem; præscius erat, neque culpam Angelorum, hominumque impedivit, quia bonus est, & servat imperturbabilis voluntate justitiam simul ac pacem.

11.
Opp. 2. Objectio 2.

Existit summum bonum: ergo & summum malum. Probatur consequentia: Sunt in rebus creatis quæ bonitatem participant, & quæ malitiam: Quæ participant bonitatem demonstrant extare aliquod summum bonum: Ergo quæ malitiam participant ostendunt existere aliquod summum malum. Et confirmatur I. Ubiunque datur magis, ac minus, datur quoque summum ac plenissimum esse: Datur magis, minusve malum: Ergo datur malum summum, plenissimumque. Corroboratur II. Unum contrarium infert necessario existentiam alterius, cui adversatur: Summum bonum ac summum malum contraria sunt invicem: Ergo summum bonum infert summi, atque initii mali existentiam.

Solutio.

Kep. nego conseq. Etenim summum malum, ut supra demonstratum est, cum in idea sui cujusque perfectionis importet deficientiam, nullatenus potest subsistere; & consequenter substantia undeque mala repugnat, & nihil est. Ad prob. nego paritatem; quandoquidem bonum dicitur per aliquam participationem bonitatis quæ res est, & aliquid; dicuntur enim bonum, res aliquid ad convertentiam, malum vero appellatur ob participationem malitiae, quæ non est substantia aut res aliqua, sed privatio ac defectus, ut constat ex Prop. II. Quapropter bonum infert existentiam cause efficientis; malum vero causam deficientem tantummodo: Nemo ergo querat efficientem causam mali, non enim est efficiens, sed deficiens: ait lib. xii. de civit. Dei cap. vii. D. P. Augustinus. Ad primam confirmat dist. majorem: Si illud sit aliquid positivum,

co.

eo: si privatio ac defectus, nego; nam Deus optimus maximus est. summum bonum, cuius majori aut minori participatione res creare efficiuntur magis aut minus bona, cuius majori, vel minori privatione evadunt magis, vel minus male. *Satis est* (Inquit S. P. lib. 2. de Mor. Manich. cap. 7.) *Satis est*, ut videat̄, nullum esse de bono, & malo religiosae disputationis exitum, nisi quidquid est, in quantum est, ex Deo sit: in

quantum autem ab essentia deficit, non sit ex Deo, &c. Ad uitium dist. ma. Si opponantur contrarie, concedo: si privative, nego. Et quoniam ex dictis responsio redditur manifesta, huic dissertatione finem prescribo verbis ejusdem Augustini ita Deum adloquentis in vii. Confess. cap. xi. *Itaque vidi, & manifestatum est mihi, quia omnia bona tu fecisti, & prorsus nulla substantia sunt, quas tu non fecisti.*

C A P U T I X.

Quid constitutam Essentiam Dei, & quo potissimum exprimi possit vocabulo.

S U M M A R I U M.

1. Dei natura physice, & metaphysice spectari potest.
  2. Naturam Dei metaphysicam constituunt aliqui in infinitate.
  3. 4. 5. Dei natura constituitur metaphysice per esse à se.
6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. Affectiones, & solvuntur objectiones.
  13. Quo vocabulo magis proprio, ac idoneo explicari possit divina essentia?

^{1.} ^{i.} **D**IVINAM NATURAM, si physice spectetur, omnium perfectionum esse cumulum, vel potius rem unam summam ac perfectissimam, & summi boni notitia, & communi confessione probatur. De ipsa igitur, prout concipitur metaphysice, videlicet de re, quae in Deo primum ab humana mente percipitur, atque intellectione nostra est divinarum proprietatum sors & origo, distincta quidem ratione nostra, nedum à rebus creatis, ab attributis quoque divinis, & relationibus, perfectissima tamen, ac Deo digna: de ipsa, inquam, natura nonnulla juxta scholarum consuetudinem occurrunt definienda. Quae statim ac proponuntur, ingerunt animo quantum infirmitati nostrae sit indulgedium, dum undeque maximam perfectissimamque naturam in has coarctamus angustias: & quam recte nos S. Pater commonefaciat, dum in Psalmum lxxxv. num. 12. ait: *Intendat caritas vestra, Deus ineffabilis est. Facilius dicimus quid non sit, quam quid sit.*

^{2.} ^{ii.} Hanc Dei naturam sic acceptam Scottiae aliqui in infinitate constituent, eorumque sententiae ex nostris adhaerent Toletanus, & Argentina. Collocant alii cum Suarezio, Okamo, pluribusque Scottis in omnium attributorum aggregatione. Longè plurimi, preferunt Aegidiani ac Thomistae, ut Gonet, Joannes à S. Thoma, Salmancenses, Gavardi, Gibbon, aliquie eam statuant in actuali intellectione. Quidam reputant in spirituali substantia, quae sit facultas intelligendi, ut noster Fulgentius Tolosanus, & Godoy. Multi de-

nique, quibus subscripto, constituentiam putant in *Essere à se*: & hanc sententiam recentiores Theologi communiter amplectuntur, Nicolaus L'Hermenier, Habert, Du-Hamel, Boucat, Juenin, Tournely, Petavius quoque lib. 1. Theol. dogmat. cap. vi. Atque eam pertractant brevi, & clara methodo Honoratus Fabri, Bancel, Gotti, Arpe part. i. quest. xiiii., De Comitibus.

P R O P O S I T O I . Constituitur metaphysice Dei natura per esse à se.

Propositio I.
Probatur ex
S. Scriptura

Ex sacrificiis literis, Patribus, ac ratione brevissime id ostenditur. Exodi iii. v. 14. Deus interroganti Moysi quis es, respondit: *Ego sum qui sum. Sic dices filiis Israël: Qui est misit me ad vos.* Job. cap. 23. v. 14. *Ipsé solus est.* Apocalypsi. 1. v. 4. *Qui est, qui erat, & qui venturus est.* Præcipuum ergo Dei nomen est illud, quod significat perpetuo ac immutabiliter esse; neque aliud est prius ac præstantius; quo Divina explicari possit essentia.

Consentient Patres. Hilarius lib. ii. de Trinit. Non enim (inquit) aliud pro. probatur ex prium magis Deo, quam *Essere intelligi*. S. Patribus. tur. Hieronymus in Epist. ad Damasum: *Una est, & sola natura, que vere est.* Id enim quod subsistit non habet aliunde, sed suum est. Gregorius Nazianzenus Orat. vii. *O πατέρων καὶ οὐκ θεος μάλλον πατήσεις εἰσὶν ἀνόγεται: Ens, & Deus magis quodammodo essentia nomina sunt.* S. P. Augustinus in Psalmum 134. num. 4. *Ego sum, qui sum, qui est misit me ad eos.* Non dixit, Dominus ille omnipotens, misericors, justus: quae si diceret, utique vera diceret. Sublati de medio omnibus, quibus appellari posset, & dici

Deus:

R. P. Berti Theol. Tom. I.

K 2

Déus: ipsum esse se vocari respondit: & tanquam hoc esset Dei nomen, hoc dices eis, inquit: Qui est misit me. Ita enim ille est, ut in ejus comparatione ea, quae facta sunt, non sint. Si plura SS. PP. testimonia expetas, vide loco citato Petavium.

5.
Probatur ratione.

Probatur ultimo ratione, ac simul proppositio explicatur. Quod metaphysice essentiam constituit illud est, quod primo in re aliqua percipitur: id vero competit enti à se; dicente Dionysio de Divinis nominibus: *Est ipsum per se esse antiquius quam ipsissimam esse vitam, & ipsissimam esse sapientiam, & ipsissimam esse similitudinem Divinam, & cætera quæ sic esse participant, ut ante omnia ipsum esse participant.* Imo vero illa per se omnia, quæ entia participant, ipsum per se esse participant, neque illum est ens, cuius non est essentia, & duratio ipsum esse. Et revera quid potest prius excogitari, quam *Eſſe?* Dēinde requiritur, quod essentiæ Divinæ constitutivum perfectissima substantia ideam exhibeat: quod competere enti à se ita demonstrat Bernardus lib. 1. de Consolat. cap. 6. *Quis est? non sane occurrit motius, quam qui est. Hoc ipse de se voluit responderi, hoc docuit dicente Mōyse ad populum ipso quidem injungente, qui est misit me ad vos. Merito quidem. Nil competentius aeternitati, quæ Deus est. Si bonum, si magnum, si beatum; si sapientem, vel quidquid tale de Deo dixeris, in hoc verbo instauratur, quod est, est. Nempe hoc est ei esse, quod huc omnia esse. Si centum & talia addas, non recessisti ab esse. Si ea dixeris, nihil addidisti. Si non dixeris, nihil minuisti, &c.* Præterea necesse est, ut essentia rea à qualibet alia secerat. At esse à se primo distinguit Deum à creaturis, quæ mutabiliter sunt: *Quod autem vocatur, & non solum vocatur, sed vere est, incommutabile est; semper manet, mutari nescit, nulla ex parte corrumptur.* Ait August. Tract. 4. in cap. III. Epist. 1. Joannis. II. Distinguit, ratione tamen, Dei naturam à Divinis Personis, ac proprietatibus, quæ ab esse concipiuntur promanare, eique advenire; In hoc enim primo statim incubitu mens intendit, ac primo cogitat ipsum esse, deinde sic quodammodo esse ista considerat. Inquit Maximus martyr apud Petav. loc. cit. n. viii.

Hinc vero probatur assertum, aliorumque rejiciuntur sententiae. Infinitas, sapientia, & quacumque perfectio consequitur ratione nostra ad esse à se, istud vero perfectissimam naturam, omniumque Divinarum perfectionum fontem significat atque originem: Essentia metaphysice inspecta id est, quod primo per-

cipitur, & unde cætera intelliguntur profluere: Ergo Essentia Dei metaphysice spectata in esse à se videtur constituenda.

Opp. 1. cum nostrō La-Fosse: Superior sententia in eo deprehenditur minus Oppositio 1. vera, quod Deum definiat per genus remotissimum, non autem proximum; siue peccaret, qui definiret hominem per ens rationale, non autem per animal rationale. Ergo Divina essentia per substantiam spiritualem à se, non præcise per esse à se metaphysice constituitur.

Resp. nego antecedens. Ratio enim entis à se ac per essentiam non est Deo remota, sed proxima ac purissima, nam in Deo concipere nequaquam possumus esse à se absque substantia, ac tota plenitudine essendi: quippe quod est à se, est per se, est in se, est ipsa essentia, ipsa existentia, ipsa substantia. Hanc ego entis à se ideam habeo. Profecto qui definiret hominem ens rationale, illum non distinguerebat ab Angelo, ideoque opus est, utatur generis magis limitato, & coarctato. At Deus per hoc, quod sit à se, ab omni re distinguitur, quæ non est Deus. Nolumus tamen de nomine pertinaciter pugnare: Nam & ipsa natura nihil est aliud, quam id quod intelligitur in suo genere aliquid esse. Itaque ut nos jam novo nomine ab eo, quod est esse, vocamus essentiam, quam plerumque substantiam etiam nominamus: ita veteres, qui bac nomina non habebant, pro essentia, & substantia naturam vocabant. S. P. August lib. 2. de Morib. Manichæorum cap. 2. quo magistro essentiam ac substantiam indiscriminatum accepimus. Quod si aliqui concipiunt esse veluti supremum genus, ac substantiam præcedens; liceat per me quidem in illo ente essentiam collocare, substantiam vero ita apprehendere, quasi sit perfectio adveniens, non constitutivum essentia. Ita videtur loqui Epiphanius Hæresi 69. Οὐσία τὸν ἐστι ἡχὴ περιστοῦ, ἀλλὰ αὐτὸ τέτο ὄν. ὁ φρεὶ Μωυσῆς. ὁ ὥν ἀπέσαλψε με, εἰπὼν τοῖς νύοις ἰσραὴλ. ὁ ὥν οὐντ ἐστι τὸ ὅν ἡ ὄστα τυγχάνει. Οὐσία ἐστ, non periuska Sed illud idem quod est, ut ait Moyses: *Qui est misit me. Dic filii Israël. Qui est igitur, est ens. Ens autem ipsa est ESSENTIA, quæ est.*

Opp. 2. Infinitas Deum à creaturis distinguit: Ergo infinitas Divinam constituit essentiam.

Resp. dist. ant. Infinitas distinguit Deum à creaturis primario, ut rationalitas distinguit à brutis hominem, nego: secundario, ut à brutis distinguit hominem risibilitas, concedo. Infinitas concipiatur ratione nostra tanquam modus aut proprietas essentiæ à se subsistentis, quemadmodum & finitas intelliguntur vel, uti modus effendi ab alio, ideoque neque

6.

Solutio.

7.

Oppositio 2.

Solutio.

que illa Dei, neque ista creaturaum erit primum metaphysicum constitutivum. Adde infinitatem cum essentiæ, tum Divinis proprietatibus convenire, & fortasse præter essendi amplitudinem nihil positivum in idea infinitatis deprehendi: infinitum est enim, quod caret fine. Essentia vero nunquam in sola negatione constituitur.

8.
Dicitur. Dices: Erit ergo constitutivum Divinæ naturæ illa infinitas, quæ in se omnem perfectionem complectitur, scilicet ens perfectissimum, de quo cap. I. diximus esse incomparabilem essentiam, cuius regula judicamus de re quacunque finita: atque ita erit Divina essentia in cumulo perfectionum.

Solvitur. Resp. ita est; si de essentia secundum rem spectata oratio instituitur: at modò consideramus omnes perfectiones Dei ad instar facultatum, ac proprietatum à suo principio emanantium. Enimvero primo intelligimus rem aliquam esse, deinde autem esse perfectam. Igitur sapientia, justitia, immensitas & quidquid de summo bono enunciatur, sunt quidem secundum rem idem Deus, at ratione nostra sunt veluti adventitia substantiae: ac præterea hæc omnia jure ac merito infinita dicuntur, neque propriam exhibent notionem naturæ, sed quamdam rebus omnibus Divinis communem.

9.
Instans. Insurges: Non ergo erit constitutivum Divinæ essentiæ ipsum existere à se, quoniam ex æquo commune est essentiæ, atque attributis.

Solutio. Resp. nego propositionem; Attributa enim non sunt à se, omnimoda (ut Scholæ utar vocabulo) *affitatem*; & quamquam causam non habent proprie dictam, habent tamen late acceptam, naturam scilicet, à qua concipiuntur effluere. Ita dicendum est de Divinis Personis; quæ, si Patrem excipias, habent originem, neque sunt à se peritus. Ipsa vero paternitas naturam subsistentem supponit, ideoque essentiam jam constitutam.

10.
Urgetur. Urgebis adhuc: Filius, & Spiritus Sanctus non sunt à se, ut dictum est modo: ergo si Divina natura constituitur per esse à se; neque Filius, neque Spiritus Sanctus est Deus.

Respondetur. Resp. dist. ant. Filius, & Spiritus Sanctus non sunt à se ratione personæ, quæ aut generatur, aut procedit, conc. ratione naturæ atque essentiæ, nego antecedens, & suppositum; quippe essentia neque generat, neque procedit; ut dicam alibi.

11.
Opposito. Opp. 3. Idea substantiæ intelligentis exprimit summum ac perfectissimum gradum vitae: Ergo intellectio est ultimum Divinæ naturæ constitutivum.

Resp. dist. antecedens: idea substantiæ intelligentis exprimit perfectissimum vi-
tæ genus, & vita ac intelligentia est illud primum, quod in Deo concipitur tanquam fons Divinarum perfectio-
num, nego: & est perfectio quædam ratione nostra à primo Divinæ na-
ture constitutivo dimanans; concedo. Et quoniam istud præcipuum est plurium Thomistarum argumentum, peto, num velint essentialē nature Dei differen-
tiā consistere in intelligendi vi ac facul-
tate, an in ipsa intellecione actuali; non in actuali intellecione; tum quia hæc est aliqua operatio; omnis vero operatio principium habet ac supponit subsisten-
tem naturam: tum quia Angelicus Do-
ctor I. part. q. 14. art. 1. demonstrat esse in Deo plenissimam ac summam intellec-
tionem, eo quod in ipso est *ens à se* omni prorsus expers materia; & q. 18. art. 3. demon-
strat esse in Deo perfectissimam vitam ex intellecione: quare, tametsi Divina essentia physice sit ipsa vita ipsum-
que summum *intelligere*; metaphysice tamen vita intellecione, intellec-
tio, na-
turam, videlicet *esse à se*, præsupponit. Ita contra Dōmesticos suos ratiocinatur Eminentissimus Gotti q. 111. dub. IIII. part. IIII. num. XIIII. Si vero consti-
tuitur Divinam essentiam per vim atque facultatem intelligendi; primo omnis po-
tentia & facultas ab essentiæ intelligitur profici; deinde potentia ejusmodi con-
venit quoque rationalibus creaturis. ho-
mini & Angelo: postremo non est radix omnium perfectionum Divinarum, nam quoniam est ista consecutio, Deus intelli-
git; ergo est omnipotens, immensus, bo-
nus, &c.? Contra vero hæc omnia ab esse à se, ut ait laudato loco Bernardus, dimanah. Quamobrem falluntur, qui affirmant intelligendi potentiam esse perfectiorem quædam gradum ipsomet esse à se; cum potius intellectio Dei sit perfectissima, quoniam & ipsa est à se, in quo verbo omnia perficiuntur atque in-
staurantur.

Quæ cum ita sint, acerrimus ille pro- **Ioannes Bae**
pugnator doctrinae Thomisticae Joannes pista Gon-
Baptista Gonetus disp. 2. art. 1. §. v. fate- **tus retinendis**
tur neque potentiam, neque actum in- **tur.**
telligendi constitutivum esse naturæ Dei,
quoniam illa nequaquam est actus purus
cujusque potentialitatis expers; hæc ve-
ro, cum sit operatio, habet, à quo effici-
tur, principium. Quid ergo? Sita est,
inquit, Divina essentia in intelligere, non
quatenus est operatio, sed prout est ult-
ima formalis, completa, & subsistens
actualitas; nam & D. Thomas affir-
mat sentire, & intelligere quandoque accipi
pro quibusdam operationibus, quando-

que autem pro ipso *esse* operantium. Quam sententiam amplectitur Magister Henricus Florez, qui pro Hispaniarum Provinciis exornandæ Scholasticae Theologiae novissimam impendit operam. Recepit hi quidem, si intellectiōnem absque ratione potentiae, & operationis percipiunt. At, quæso, quid est hæc subsistens intellectio, quæ ratione nostra à potentia atque ab operatione secernitur? Ego si ab omni facultate, & ab omni operatione mentem retraho, nihil quidem apprehendo quam *esse a se*, quod est quidem re ipsa & intellectio, & bonitas, & immensitas, & quidquid Deus est, ut optime S. Thomas. Ac præterea si intellectio ab operatione quomodo libet præscindatur, quod nescio num fieri possit, quomodo erit *ultima actualitas*, si concipitur absque operatione sibi propria? Hæc poterant prætermitti, sed Adversariorum dignitas ac doctrina me reddiderunt molesto rem.

12.
Instansia.

Insistes: Verbum ex vi originis sua ac per æternam generationem recipit naturam Divinam, alias non esset Filius, ut docent Theologi: Atqui recipit intellectiōnem, cum procedat per modum verbi, & nihil sit aliud quam Patris sapientia: Ergo ipsa intellectio ac natura sunt prorsus idem.

Solutio.

Hoc argumento suadere conantur prælaudi Thomistæ sententiam suam, ad explicandum Trinitatis mysterium longe videri opportuniorem, & commodiorem. At D. Thomæ, omniumque Thomistarum doctrinæ videtur potius contraria. Docent hi nomen Verbi ac Filii nullo modo esse nomen essentiæ, sed personæ tantummodo: ita S. Thoma quest. xxxiv. art. 1. docent, processionem Filii esse generationem, quia procedit per intellectiōnem Patris, quæ est operatio vitæ, & à principio conjuncto in similitudinem naturæ: ita S. Thomas quest. xxvi. art. n. Docent, intellectiōnem, per quam procedit Verbum, esse actum notionalem, quæ est operatio nedum Divina essentia, sed etiam paternitate secundum intellectum posterior. Ita S. Thoma quest. xl. art. iv. Quomodo ergo hi Thomistæ intellectiōnem cum natura, nomina personalia cum essentialibus contra apertissimam Angelici sui Preceptoris doctrinam confundunt, affirmando Divinum Verbum esse natura sua intellectiōnem, ideoque in intellectione Divinam naturam constitui, quasi nomen Verbi esset nomen essentiæ, intelligere Patris esset natura, & non actus notionalis; atque principium Divinae generationis proximum, ut inquit, ac formale, idem esset ac differentia essentialis constitutiva Dei? Profecto si aliqua vis

esset præfatae argumentationis, ita in gratiam Socinianorum posset quis argutari: Natura Divina est intellectio per quam verbum procedit: intellectio, per quam Verbum procedit, est in solo Patre: Ergo in solo Patre erit natura Divina. Itaque juxta D. Thomæ doctrinam dist. minorum: Verbum Divinum procedit per intellectiōnem atque in similitudinem naturæ; per intellectiōnem *essentialē*, nego minorem; quippe hæc tribus personis ex aequo communis est, & principium formale, ac proximæ Divinæ generationis uni, non alteri personæ convenit: per intellectiōnem *notionalē*, concedo minorum sed hæc est operatio, non solum naturam verum etiam paternitatem supponens. Dixi juxta D. Thomæ doctrinam: nam cur Verbi Divini processio sit generatio, non est fortasse adhuc compertum, neque ad definiendum facile, ut quamplures existimant.

PROPOSITIO II. Divina essentia explicari non potest magis proprio atque idoneo vocabulo, quam Hebraico יְהוָה Je-hova, aut אֵשֶׁר אֱלֹהִים Eser Ebeie, aut Graeco ὁ οὐ, aut Latino, Qui est.

Propositio 2.

Probatur.

Sequitur ex dictis: atque inde infertur, soli Deo competere incommutabiliter, & essentialiter, ut sit. *Est enim vere solus, quia incommutabilis est*, ait S. P. Augustinus lib. vii. de Trinit. cap. 5. Infertur quoque substantiam creatam esse in Dei comparatione, *tangam nibilum*, ut habeatur in Psalmo xxxviii. v. 6. quod ita idem Augustinus num. 9. exponit: *Quid enim dicam? Quibus verbis offendam, nihil esse quod sum in comparatione ejus quod est?* Infertur tertio in Deo, cum sit esse incommutabile, nullum accidens physicum reperi: quod Augustinus afferit lib. v. de Trinitate cap. 2. *Aliæ, quæ dicuntur substantiae, vel essentiæ capiunt accidentia, quibus in ea sunt vel magna, vel quantacunque mutatio. Deo autem aliquid ejusmodi accidere non potest;* & ideo sola est incommutabilis essentia, vel substantia, quæ Deus est: *cui profecto ipsum esse, unde essentia nominata est, maxime ac verissime competit.* Infertur quartò essentiam, quam de summo Deo enunciamus, omnem in se comprehendere plenitudinem, & quidquid percipitur sensu longe imparem Divinæ substantiæ nobis exhiberationem: unde S. P. Enarrat. 2. in Psalm 26. ait: *Totum ab animo rejicite;* & quidquid occurverit quod cogitare possitis, *dicite, non est illud.* An vero præfata nomina, aliaque plura, adæquate Divinam Essentiam significant, & quænam sit singulorum notio, & origo, in eo, qui consequitur, libro conabimur explicare.

DE